

VITENSKAPELIG
HØYSKOLE
Norwegian School of
Theology, Religion and Society

Norsk muslim – identitet i spenning?

*«Hvordan opplever og beskriver ti utvalgte norske muslimer forholdet mellom
nasjonalitetsfølelse og religiøs tilhørighet?»*

En samfunnsvitenskapelig undersøkelse

Silje Gravaas

Veileder
Sturla Johan Stålsett

MF vitenskapelig høyskole for teologi, religion og samfunn,
AVH5035: Masteroppgave i Religion, Society and Global Issues (60 ECTS),
Høst, 2020

Antall ord: 44378

Forord

For meg berører tematikken i denne oppgaven noe høyst personlig. Jeg ble født i Etiopia og har helt siden barneårene hatt god kontakt med Etiopia og etiopiere. Fire år i U.S.A. som barn har også satt spor. Jeg har gjennom hele oppveksten hatt anledning til å møte ulike former for *annerledeshet* og har måttet plassere meg selv i forhold til disse. Barndomsårene har gjort meg til en «Cross Cultural Kid» (Salole, 2020). Jeg befinner meg på mange måter i en mellomposisjon, med røtter i flere kulturer i tillegg til den norske. Dette har gjort meg empatisk overfor andre mennesker og nysgjerrig på hva det vil si å operere i et brokete og sammensatt kulturelt landskap.

Først vil jeg gjerne få takke min veileder, Sturla Johan Stålsett. Du har vært tålmodig og en god motivator gjennom hele perioden. Jeg har satt umåtelig stor pris på dine råd, din fagkunnskap og din oppmuntring.

Takk til MF Vitenskapelige høyskole, til alle forelesere og ansatte som jeg har fått gleden av å snakke med og lære av. Jeg opplever at det er et inspirerende og ivaretagende studentmiljø.

Takk til mine informanter, som har delt raust og hjertelig av seg om både personlige og religiøse erfaringer. Dere har lært meg mye om hva det vil si å være muslim og minoritet i Norge i dag og jeg er evig takknemlig for at dere har ønsket å delta i dette prosjektet. Denne avhandlingen hadde ikke blitt til uten dere.

Mange takk til familie og venner, for nyttige og kloke innspill. Takk til min bror for bidrag med korrekturlesning.

Stor takk til min kjæreste og støttespiller for oppmuntrende ord, overbærenhet og kjærighet gjennom hele prosessen. Det har vært fint å ha deg med på vandringen.

Tusen takk til Mamma for at du har hjulpet meg med å holde motet oppe og at du hele tiden har gitt av din ubetinget kjærighet og omsorg.

En spesiell takk til Pappa for raushet, fagutvikling og inspirasjon. Du har bidratt med en smittende positiv innstilling.

Oslo, høsten 2020

Sammendrag

Denne oppgaven undersøker norsk islam, informantenes relasjon til nasjonalfølelse og religiøs tilhørighet, kulturell tilhørighet og muslimsk trospraksis. For å besvare oppgavens problemstilling har jeg hovedsakelig benyttet meg av ti kvalitative intervjuer med personer med bakgrunn fra Somalia, Pakistan og Marokko.

Hvordan opplever og beskriver informantene sin nasjonalfølelse og religiøse tilhørighet? Hvordan beskriver de forholdet mellom disse to? Hva påvirker relasjonen mellom nasjonalfølelsen og den religiøse tilhørigheten? I hvilken grad og på hvilken måte er det mulig at disse identitetsmarkørene kan forenes og skape en integrert norsk muslimsk identitet?

Dataene er presentert og diskutert i lys av utvalgte samfunnsvitenskapelige perspektiver og teorier og tidligere forskning; i tillegg til aktuell debatt om «norsk islam» og muslimer i Norge.

Informantene er alle født i Norge eller er kommet til Norge før fylte fem år. Deres foreldre har alle innvandret fra sitt opprinnelsesland; Somalia, Pakistan og Marokko. Informantene behersker alle foreldrenes morsmål om enn noe forskjellig. Noen av dem har vært regelmessig på besøk i foreldrenes hjemland, andre har knapt vært der eller ikke vært der i det hele tatt. På besøk i foreldrenes hjemland har de alle til felles at de verken opplever seg som henholdsvis somalisk, pakistansk eller marokkansk, men norsk. De blir heller ikke ansett som somaliske, pakistanske eller marokkanske iblant lokalbefolkningen. I Norge derimot, opplever de det stikk motsatte og blir ikke anerkjent som fullverdige nordmenn. De opplever seg på sett og vis i et ingenmanns land; de er verken fullt ut det ene eller det andre.

De er alle muslimer og betrakter seg selv som det. Religionen står sterkt hos alle, selv om religiøs praksis varierer i form og innhold. Informantene mener det norske samfunn legger til rette for islamsk trospraksis, men at utfordringen består i at nordmenn flest har liten kjennskap til norske muslimer og islam som religion. Ekstremisters påberopelse av terrorhandlinger utført i islams navn forsterker skepsisen mot islam i samfunnet og bidrar til stigmatisering av norske muslimer.

Noen informanter opplever at islam allerede er fullt forenlig med norsk kultur, mens andre hevder noen norske muslimske miljøer har en lang vei å gå med tanke på å kontekstualisere muslimsk tro og trospraksis i det norske samfunn.

Informantene opplever utvilsomt et vedvarende spenningsforhold mellom norsk majoritetskultur og deres tilhørighet til en religiøs minoritet. Likevel er de alle optimistiske med tanke på fremtiden. De anser Norge som sitt hjem og tror mangfoldet etter hvert vil få større aksept og spillerom.

Alle informantene vektlegger sterkt sin muslimske identitet og tilhørighet. Islam er et uoppgivelig sentrum og omdreiningspunkt og en viktig del av hverdagen. Alle gir også uttrykk for at de «føler seg norsk», selv om de ikke betyr at de er «norsk-norsk». Følelsen av å være norsk utelukker ikke at de samtidig føler seg somalisk, pakistansk eller marokkansk. Disse «identitetene» oppleves å gli over i hverandre, de ekskluderer ikke hverandre. Dette svarer på hovedspørsmålene i oppgavens problemstilling. Det er ingen motsetning mellom om å være norsk, somalisk/pakistansk/marokkansk og muslim. Nasjonalfølelse og religiøs tilhørighet er forenlig, de henger sammen. Samtidig opplever de hele veien en spenning mellom egen selvforståelse og majoritetssamfunnets beskrivelse og oppfatning av hvem de er. Mediene hevdes å ha hatt en sentral betydning i hvordan islam er blitt forstått og misforstått blant Norges befolkning.

Innholdsfortegnelse

1 INNLEDNING	1
1.1 Norsk Muslim – Identitet i spenning?	1
2 PROBLEMSTILLING	2
2.1 Bakgrunn for valg av problemstilling	3
3 METODE OG KILDEVALG	5
3.1. Den kvalitative undersøkelsen	5
3.1 Forholdet mellom forsker og informant	5
3.2 Intervjuprosessen.....	6
3.4 Informanter og seleksjon av informanter	7
3.5 Overgang fra datainnsamling til analyse	8
4 TEORETISKE PERSPEKTIVER.....	9
4.1 Aktuell samfunnsdebatt.....	9
4.1.1 Norsk islam	10
4.1.2 Er det mitt Norge?	11
4.1.3 Hør her a.....	12
4.2 Valg av teori og tidligere forskning	14
4.2.1 Identitet og tilhørighet	14
4.2.1.1 Tilhørighet blant likesinnede?	16
4.2.2 Assimilering	17
4.2.3 Islamofobi og Rasisme	20
Islamofobi.....	21
Islamofobi i norsk kontekst	23
Rasismens retorikk og et Norge uten rasister	25
4.2.5 Interseksjonalitet	27

4.2.6 «Hvem snakker for oss?»	28
Verdikonflikt?	31
Terrorister er ikke muslimer	33
Hijaben	34
5 PRESENTASJON AV DATA	36
5.1 Presentasjon av informanter	36
5.2 Opplevelse og beskrivelse av egen religiøs tilhørighet	37
5.3 Hvor kommer du egentlig fra?	46
5.4 Hva betyr det å være norsk? Hva er norske verdier?	52
5.5 Identitet i spenning?	54
5.6 Nasjonalfølelse vs. Religiøs tilhørighet	57
5.7 Integrert eller assimilert?	66
5.8 utfordringer som muslim i Norge	69
5.9 Særlige utfordringer som muslimsk kvinne i Norge	79
6 DISKUSJONSKAPITTEL	81
6.1 Kontekstuell islam	82
6.2 Identitet og tilhørighet	85
6.3 Integrering og assimilering	90
6.4 Rasisme, islamofobi og religionskritikk	92
6.5 Interseksjonalitet	99
6.6 Talspersoner for Islam	101
7 AVSLUTTENDE KONKLUSJON	105
8 LITTERATURLISTE	107
9 Ordforklaringer	110
10 VEDLEGG	112
10.1 Vedlegg 1, Samtykkeskjema	112
10.2 Vedlegg 2, Godkjenning NSD	116
10.3 Vedlegg 3, Intervju-guide	118

1 INNLEDNING

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for oppgavens tema.

1.1 Norsk Muslim – Identitet i spenning?

«Islam er en del av min personlighet og væremåte; alt det jeg foretar meg til daglig er preget av islam og min religiøse tilhørighet».

Jeg har forsket på ti utvalgte norske muslimers opplevelse av forholdet mellom nasjonalfølelse og religiøs tilhørighet. En rekke spørsmål har stått sentralt. Hva er islam for dem, og hvilken betydning har islam i deres hverdag? Hva er norsk kultur for dem? Anser de seg selv som norske? Kjenner de først og fremst på en nasjonalfølelse til Norge, til foreldrenes hjemland eller begge deler? Hvordan kommer denne følelsen til uttrykk? Hvordan opplever de spenningen mellom nasjonalitetsfølelse og religiøs tilhørighet? Opplevs det norske samfunnet inkluderende eller ekskluderende? Blir de presset til å oppgi noe for å «bli norsk»? Hvilke forventninger stiller familien og det norske samfunnet til dem? Er det rom for å forene det beste i deres minoritetsbakgrunn med det beste i den norske kulturen? Hvem har definisjonsmakten, og hvem setter rammene for hva som er akseptabelt?

Disse spørsmålene reiser igjen nye og relevante spørsmål, ikke bare for dem, men for oss alle om hva religiøs tilhørighet, nasjonalfølelse og kulturell identitet innebærer i et stadig mer pluralistisk, norsk samfunn. For informantene handler dette om spenningen mellom spesifikt norske verdier og muslimske verdier i møte med ulike påvirkningsfaktorer. Etter mitt skjønn er dette en av de viktigste debattene i norsk offentlighet i dag. Samfunnet endres, og menneskene i samfunnet endres i interaksjon med hverandre.

I dette prosjektet har jeg vært opptatt av finne ut hva mine informanter anser som sentrale muslimske verdier. Jeg har også vært opptatt av å finne ut hvordan norske muslimer selv opplever de samhandler med ikke-muslimer. Hvordan reagerer de på det sekulære Norge? Er det et spenningsforhold mellom å være norsk og muslim? Anser de seg selv som norske, og hva betyr dette i så fall for deres relasjon og tilknytning til foreldrenes hjemland? I hvilken grad blir muslimer påvirket av eksterne pressfaktorer og negative reaksjoner fra majoritetsbefolkningens side på spesifikke tolkninger av islam? Jeg har vært opptatt av å finne ut hva norske muslimer

selv tenker er den best mulige interaksjonen mellom muslimske verdier og de verdier som et demokratisk, sekulært norsk samfunn representerer. Jeg har også vært opptatt av å finne ut hva norske muslimer tenker er den største utfordringen ved å være praktiserende muslim i Norge i dag og hva de tenker de selv kan gjøre for at den norske majoritetsbefolkningen skal få en bedre forståelse av islam og deres verdier.

2 PROBLEMSTILLING

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for problemstilling, forskningsspørsmål og bakgrunn for valg av problemstilling.

Jeg har valgt å samtale med ti utvalgte muslimer med minoritetsbakgrunn fra tre forskjellige land; Somalia, Pakistan og Marokko. Jeg har lyttet til deres opplevelser og erfaringer med å være muslim i Norge og spenningen som kan oppstå mellom konkurrerende nasjonalfølelser (forhold til Norge og opprinnelseslandet) og deres religiøse tilhørighet til islam.

For å gi størst plass til informantenes perspektiver og erfaringer har jeg vært varsom med å «styre» undersøkelsen i form av altfor rigide og detaljerte spørsmål. Det er informantenes perspektiver og betraktninger som står i sentrum. Jeg har derfor valgt å operasjonalisere problemstillingen ved hjelp av fire forskningsspørsmål.

Problemstillingen:

Hvordan opplever og beskriver ti utvalgte norske muslimer forholdet mellom nasjonalfølelse og religiøs tilhørighet?

Forskningsspørsmål:

- Hvordan opplever og beskriver informantene sin religiøse tilhørighet?
- Hvordan beskriver informantene sin egen identitet?
- Hvordan opplever og beskriver informantene sin nasjonalfølelse?
- Hvordan beskriver informantene forholdet mellom nasjonalfølelse og religiøs tilhørighet? Og hvordan påvirkes forholdet mellom de to?

Informantene er født og/eller oppvokst i Norge og har minoritetsbakgrunn fra tre forskjellige land. De anser seg selv som praktiserende muslimer. Praktiserende muslim er definert som en person som anser seg selv som troende muslim og som opplever at islam er en viktig del av hverdagen og livet. Informantene er i aldersgruppen 18-35 år. De er født i Norge eller ankom Norge før de var fem år gamle.

2.1 Bakgrunn for valg av problemstilling

Det norske samfunnet er i endring. Innvandring, kulturmøter, interreligiøs sameksistens og integreringsprosesser utfordrer oss. Myter om at muslimer egentlig ikke ønsker å ta del i det norske samfunnet og at muslimske verdier, trospraksiser og kulturelle koder kolliderer med norske verdier, har fått fotfeste. En viktig grunn til å velge denne problemstillingen er at jeg ønsker å finne ut hvorvidt dette stemmer. Dette har jeg gjort ved å ta utgangspunkt i norske muslimers beskrivelser av egne holdninger til det norske samfunnet og hvordan de ser på forholdet mellom muslimske verdier og de såkalte norske verdiene. Jeg har også fått innblikk i holdninger informantene opplever at det norske storsamfunnet har til dem som muslimske, norske statsborgere.

En annen grunn til at jeg har valgt denne problemstillingen er at jeg selv i lang tid har vært opptatt av spørsmål som handler om ulik etnisk, religiøs og kulturell tilhørighet. Den krysskulturelle erfaring, det å vokse opp med erfaringer og impulser fra flere kulturer parallelt, har lenge interessert meg. Dette er en erfaring som mange mennesker kan kjenne seg igjen i ved at de i sin oppvekst tilbrakte flere år i utlandet eller ved at de i voksen alder har vært eksponert for flerkulturelle erfaringer. Dette er et tema for en større debatt, men som likevel er en viktig del av denne oppgaven. Informantene som har vært min hovedkilde, har, selv om er født her eller kom til Norge før de var fem år gamle, betydelige krysskulturelle erfaringer. De har levd med sine foreldre her i Norge, et land som er helt annerledes enn foreldrenes hjemland. Jeg har vært interessert i å finne ut av om små eller store motsetninger, samt andres holdninger til dem som muslimer, har påvirket deres forståelse av identitet og tilhørighet til Norge. De har ikke bare erfaring med å vokse opp i et samfunn og en kultur annerledes enn deres foreldres, men de har også erfaring med å vokse opp som muslimsk minoritet med en livssynsbakgrunn forskjellig fra majoritetsbefolkningen. Det har vært viktig å finne ut om de føler seg

fremmedgjort i et land hvor religionen har en annen plass i samfunnet enn i muslimske majoritetssamfunn. Selv om de ikke føler seg truet av andre trosoppfatninger, kan diskursen rundt religion i dagens samfunn oppleves intens og polariserende.

I denne oppgaven har jeg også lyttet til personlige opplevelser med gudstro i et samfunn hvor gudstroen ikke er selvsagt og kanskje oppleves «uintelligent». Jeg har lyttet til erfaringer med å fastholde tilsynelatende «tradisjonelle» muslimske meninger som av representanter for majoritetsbefolkningen oppleves som både unorske og intolerante. Primært har jeg vært opptatt av hvilke erfaringer utvalgte muslimer selv har med disse spørsmålene og sekundært hvordan de mener å bli oppfattet av andre.

Jeg har gått nærmere inn på norske muslimers opplevelse av nasjonalfølelse til Norge, hvordan denne følelsen beskrives og hvorvidt deres muslimske tro og krysskulturelle bakgrunn setter begrensninger for retten til å kalle seg norsk eller, rettere sagt, *føle* seg norsk. Det har vært naturlig å finne ut av om samfunnets holdninger bidrar til å skape tvil og forvirring i spørsmålet om identitet og tilhørigheten til landet de faktisk er vokst opp i.

Det er viktig å understreke at oppgaven har tatt utgangspunkt i utvalgte informanternes perspektiver og synspunkter. Verken de eller jeg gjør krav på å tale på vegne av alle norske muslimers opplevelse av spørsmål som problemstillingen reiser.

3 METODE OG KILDEVALG

3.1. Den kvalitative undersøkelsen

Problemstillingen inviterer til kvalitativ metodologi. Ti informanter er denne oppgavens primærkilder. Deres erfaringer, perspektiver og synspunkter blir innhentet gjennom kvalitative intervjuer. Disse blir så analysert og belyst av utvalgt relevant faglitteratur og satt inn i en større fortolkningsramme. Det har vært viktig for meg å etablere et samsvar mellom begreper og innholdskomponenter i problemstilling og teori, aktuell litteratur og tidligere forskning som både er presentert i teorikapittelet og anvendt i diskusjonskapitlet.

Kvalitative intervjuer gir informantene anledning til å sette sitt stempel på samtalen. Selv om jeg selvsagt har spørsmål som jeg ønsker svar på, står informantenes perspektiver, erfaringer og synspunkter i fokus. Kvalitative intervjuer gir innblikk i hvilke erfaringsprosesser norske muslimer opplever i møte med ikke-muslimske nordmenn og norsk majoritetskultur. Jeg er ikke ute etter vanntette konklusjoner eller sterke generaliseringer. Informasjonstilfanget gir heller ikke grunnlag for dette. Likevel gir tendenser i datamaterialet et nyttig bidrag til debatten.

Beslektede problemstillinger kunne også vært belyst av kvantitativ metodologi, noe det også finnes eksempler på hos Bushra Ishaq i hennes undersøkelser i forbindelse med hennes bok *Hvem snakker for oss?* og Jon Horgens Fribergs Fafo-rapport om *sosial mobilitet og kulturell tilpasning blant unge med innvandrere bakgrunn* som også blir presentert i teorikapitlet. Selv om det finnes lignende kvalitative undersøkelser som berører noen av de samme temaene, er det likevel færre kvalitative undersøkelser som undersøker akkurat dette: forholdet mellom nasjonalfølelse og religiøs tilhørighet. Det har vært viktig å lytte til informantenes synspunkter for å skape et saksvarende helhetsbilde.

3.1 Forholdet mellom forsker og informant

Om metoden i seg selv er aldri så hensiktsmessig, har den også mulige svakheter. Metoden forutsetter god kjemi mellom informant og forsker. «Den informasjonen som kommer ut av intervjuet, er avhengig av denne relasjonen» (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010: 142). Informanten må ha tillit til at ærlige og kritiske tilbakemeldinger ikke vil bli brukt mot dem eller vil ramme dem på noen som helst måte. Samtaleklimaet er viktig. Informanten må ikke stimuleres til å gi «politisk korrekte» svar for å tilfredsstille forskeren. Dette har det vært viktig

for meg å understreke overfor informantene. Ingen svar er rette eller gale. Dette er særlig viktig å fremheve når forskeren selv tilhører sosiale kategorier som avviker fra informantenes. Her kunne jeg ha spilt på min egen tverrkulturelle bakgrunn, noe jeg i ettertid ser at jeg i alt for liten grad har gjort. Det er ingen tvil om at også jeg har opplevd situasjoner hvor jeg på sett og vis har betraktet egen kultur og religion med et utenfrablikk. Dette har vært en del av min egen mentale prosess, selv om dette ikke har kommet informantene for øre. Et annet spørsmål som jeg underveis og i ettertid har stilt meg, er hvorvidt jeg burde ha sagt noe om min egen kristne tilhørighet. Ville dette ha åpnet opp eller stengt for den gode samtalen? Ingen av informantene visste om min kristne tilhørighet, selv om de meget godt kan ha hatt mistanke om dette da jeg fortalte om hvor jeg studerte. Informantene var også uvitende om min kjennskap til islam og muslimsk trospraksis. Dette førte til at noen gikk detaljert til verks når de skulle beskrive hva islam er og betyr for dem, mens andre tok for gitt at jeg hadde basiskunnskapene på plass. Et annet spørsmål som ikke er klart for meg, er hvorvidt min etnisitet spilte inn i prosessen og hvorvidt jeg som kvinne hadde andre fordeler eller ulemper i møte med informantene enn det en mann ville hatt. Mitt inntrykk er at kvinnene åpnet seg på et noe dypere plan enn de mannlige informantene, selv om jeg ikke har grunnlag for å konkludere sikkert på dette.

3.2 Intervjuprosessen

Lydbåndopptak ble brukt som *datainnsamlingsverktøy* (Kvale, 2009, s.200-2001). Dette ga meg en større opplevelse av å være til stede i samtalen. Jeg hadde fokus på informantene, noe som gjorde at de opplevde at jeg virkelig lyttet til dem.. Lydbåndopptak forutsetter informantens samtykke, noe som ble avklart på forhånd. Det er heller ingen grunn til å tro at lydbåndopptak har påvirket datainnsamlingsprosessen negativt. Informantene opplevdes åpne og meddelsomme. De viste ingen tegn på ubehag eller manglende konsentrasjon. Lydbåndopptakeren så ikke ut til å forstyrre dem.

Opptakene ble *transkribert* (Kvale, 2009, s. 2002-203) umiddelbart etter at intervjuene fant sted, ordrett og i sin helhet. Informantene ble gitt fiktive navn for å sikre deres absolutte *anonymitet* (Kvale, 2009, s.91). Informasjonen er, så langt jeg kan se, ikke sporbar på noen som helst måte; opptakene ble slettet umiddelbart etter at intervjuene var transkribert og kodet, og informantene ble også på forhånd informert om dette. De ble også bedt om å undertegne et samtykkeskjema utarbeidet av NSD (j.f 10.vedlegg). Informantene fikk informasjon om at de

når som helst kunne trekke seg fra undersøkelsen eller prosjektet med umiddelbar virkning uten konsekvens om de skulle bestemme seg for det.

Intervjuenes varighet var på cirka 1 time og 15 minutter med unntak av ett av intervjuene som varte i 2 timer. Åtte av ti intervjuer ble gjort i grupperom på MF vitenskapelige høyskole, ett på et annet studiested i Oslo og ett av intervjuene ble gjennomført hjemme hos forskeren.

Det er ingen tvil om at jeg på forhånd hadde enkelte forventinger til hva informanten ville svare. Selv om noen av disse ble innfridd, ble jeg overrasket over flere nye og uventede momenter som dukket opp underveis. Jeg var overrasket over hvor få begrensinger norske muslimer hevder de møter i sin trospraksis i Norge, men hvor tilsvarende vanskelig eller utfordrende det er å «være» muslim og gi uttrykk for sin identitet i Norge.

I stedet for å be informantene respondere på forhåndsdefinerte spørsmål, ble de eksponert for «open-ended questions» som muliggjorde en identifisering av problemstillinger som var vesentlige for informantene selv. Langt viktigere enn min egen agenda var deres livserfaringer, opplevelser, perspektiver og synspunkter. Jeg var ute etter å danne meg et helhetsbilde av det informantene formidlet og opplevde at kvalitative intervjuer bidro til dette på en god måte.

3.4 Informanter og seleksjon av informanter

Seleksjon av informanter er ofte avgjørende i slike forskningsprosesser. I enkelte tilfeller kan eksterne ressurser (f.eks. tid, penger og tilgjengelighet) sette noen rammer for hva som er mulig (Kvale, 2009, s. 133). For meg har begrensningene vært få, men jeg har merket at tid og den pågående koronapandemien har fått følger for arbeidshverdagen. Jeg har valgt å begrense meg til intervjuer av ti informanter i Oslo, noe som også svarer til rammen for en slik masteravhandling. Jeg spurte bekjente, kolleger, familie og venner om de kjente noen som de mente ville være villige til å delta i en slik undersøkelse. For meg var det viktig å ikke kjenne informantene personlig, for på den måten å forhindre at forutinntatthet og personlige føringer skulle påvirke intervjuresultatet. Alle de ti personene var bosatt i Oslo, og intervjuene fant også sted her. Informantene hadde et aldersspenn på 19-35 år. Jeg samtalte med personer med minoritetsbakgrunn fra tre forskjellige land for å få en bred oversikt og best mulig forståelse. Informantene hadde minoritetsbakgrunn fra henholdsvis Somalia, Pakistan og Marokko. Jeg

kunne også tatt andre valg. Jeg kunne for eksempel tatt utgangspunkt i flere muslimske grupper med ulik minoritetsbakgrunn, og jeg kunne også intervjuet muslimer bosatt andre steder i landet. Dette kan ha hatt betydning for svarene jeg hadde fått, men er likevel ikke sikkert. For meg var det langt viktigere å se om informantenes botid som folkegruppe i Norge spilte inn. Mens pakistanere innvandret til Norge så tidlig som 1960-tallet, innvandret somalierne på et langt senere tidspunkt. En marokkaner ble valgt utelukkende for å se om det i det hele tatt var grunn til å tro at han skilte seg ut på nasjonalt grunnlag, noe det har vært vanskelig å se var tilfellet. For meg var hovedformålet å komme fram til en helhetlig forståelse av det spesifikke forholdet mellom nasjonalfølelse og religiøs tilhørighet. For at dette skulle være mulig å oppnå, var det nødvendig å avgrense forholdene tilstrekkelig ved å skaffe meg både en oversikt og innsikt. «Det vil være vanskelig å utvikle en slik forståelse dersom de forholdene som analyseres, er svært omfattende eller svært komplekse» (Grønmo, 2016:280).

Jeg har laget en kort presentasjon av den enkelte informants bakgrunn uten å røpe informantenes identitet (jf 5.1). Dette bidrar også til å skille informantene fra hverandre og for å synliggjøre forskjeller og ulikheter mellom grupper og individ.

3.5 Overgang fra datainnsamling til analyse

Kvalitativ metode forutsetter et møysommelig arbeid som tar mye tid. Svarene undersøkelsen gir er, som alt nevnt, sjelden presise, sammenlignbare og generaliserbare. Like lite som kvantitative undersøkelser kan kvalitative undersøkelser verifisere hvorvidt informanten er ærlig i sine svar. Ved hjelp av kvalitative intervjuer kan jeg få en oversikt over hva informantene mener og et innsyn i hvordan deres opplevelse er med erfarte situasjoner. «Du kan imidlertid ikke si noe om hvordan de opptrer og handler i andre situasjoner enn i intervjuet. Menneskers beskrivelser av det de gjør, samsvarer ikke nødvendigvis med det de faktisk gjør» (Anker, 2020: 37)

En annen sårbarhet som kvalitativ metode representerer, er overgangen fra datainnsamling til analyse. Intervjueren har stor makt når datatilfangets «røde tråd» eller bærende elementer skal identifiseres. Få kvalitative intervjuer er like og er derfor ikke innbyrdes sammenlignbare. Det har for min del vært viktig å lese gjennom intervjunotatene nøye for å bli kjent med mitt eget materiale og for å trekke saksvarende og velfunderte konklusjoner. Uten dette vil *datareduksjon* (Kvale, 2009, s.314) og en nødvendig skjelling mellom vesentlig og uvesentlig være umulig.

Jeg er klar over at overgangen fra muntlig presentasjon til skriftlig format (transkriberte notater) i noen tilfeller kan svekke eller la informantenes svar på ulike spørsmål fremstå mindre seriøst. Jeg kan også stå i fare for å ha tolket informantens svar på ulike spørsmål annerledes enn det som egentlig var ment. Det er viktig å være klar over at når jeg benytter meg av begreper, er det ikke usannsynlig at informantene legger forskjellig betydning og oppfatning av begrepene til grunn og at de kan ha oppfattet mine spørsmål ulikt. Det har vært viktig for meg å tenke nøye igjennom hvordan jeg framstiller informantene slik at jeg unngår å stille dem i dårlig lys (Anker, 2020:106).

Generalisering (Kvale, 2009, s.133-134) er ikke hensikten med kvalitativ metode. Trender, perspektiver og tendenser i et begrenset datamateriale er det man i høyden kan oppnå. «Sikrere» svar kan oppnås ved å utvide undersøkelsen eller ved å foreta sammenlignbare studier overfor andre populasjoner. En annen mulighet er å bruke kvalitative undersøkelser som et forstudium til kvantitative undersøkelser. Den kvalitative undersøkelsen har da bidratt til å definere hvilke spørsmål som er relevante, og de kvantitative har verifisert undersøkelsen gjennom statistiske og tallmessige tilbakemeldinger. I dette tilfelle har jeg ikke hatt til hensikt å generalisere, og det vil heller ikke være mulig med et slikt begrenset datamateriale. Dette har likevel gitt meg inspirasjon til å arbeide videre med tilsvarende og enda grundigere undersøkelser i andre fremtidige kontekster.

4 TEORETISKE PERSPEKTIVER

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for aktuell samfunnsdebatt om «norsk islam, valg av teori og tidligere forskning. Avslutningsvis vil jeg gi noen begrepsavklaringer.

4.1 Aktuell samfunnsdebatt

Den aktuelle samfunnsdebatten om «norsk islam» og islams plass i Norge i dag bekrefter denne oppgavens betydning og relevans. Jeg har vært opptatt av å følge denne debatten og særlig temaer som omhandler religionens plass i samfunnet. Informantene mine har uttrykt frustrasjon over det faktum at det i debatter snakkes mye *om* muslimer, men i begrenset grad *med* muslimer. Jeg har derfor i det følgende trukket fram aktive bidragsytere i norsk debatt om islam som jeg mener fortjener plass i denne oppgaven.

4.1.1 Norsk islam

Mohammed Usman Rana er norsk skribent og lege og var tidligere leder for Muslimsk Studentsamfunn. Han har lenge deltatt i samfunnsdebatten om norsk islam og er en hyppig brukt islam kommentator i riksmidlene. Rana har skrevet boken *Norsk Islam – Hvordan elske koranen og Norge samtidig*. Jeg vil i det følgende dele noen utdrag fra denne.

Rana har en «drøm», en «ambisjon» og et «mål». Han ønsker å bidra til utviklingen av en «norsk islam» (Rana, 2016: 12) og har vært opptatt av å finne ut om det finnes norske måter å praktisere islam på. Rana hevder at å finne en norsk tilpasset forståelse av islam er en hastesak da noen norske muslimer «lever mentalt på siden av den norske kulturen; de er fortsatt opptatt av sitt opprinnelsesland og hvordan islam praktiseres der» (Rana, 2016:12). Rana påpeker at brorparten av muslimene i Norge er født og oppvokst her og omtaler dem derfor som norske muslimer, ikke utenlandsfødte muslimer. Han understreker betydningen av å utvikle en norsk islam som ikke holder det norske og det muslimske atskilt. Rana mener det allerede nå finnes en norsk islam som praktiseres av norske muslimer, men hevder samtidig at det gjenstår å utvikle en «en teologi som er forankret i islams hellige tekster og samtidig forenelig med norske referanserammer» (Rana, 2016:12). Han mener vi er i en «brytningstid», en tid med fremmedgjøring, en tid med radikaliserings og en tid med «følelse av press mot religiøs praksis fra storsamfunnet» (Rana, 2016:12). Rana sier videre at ideen om en norsk islam er den sterkeste motgiften mot radikale holdninger blant norskmuslimsk ungdom. Vi må nå fram med dens budskap om at det ikke er noen motsetning mellom å være patriotisk norsk borger og praktiserende muslim. Betydningen av å utvikle en norsk tilpasset islam begrunner han slik. For det første handler det om at «religionen islam krever en slik tilpasning, dessuten trenger unge norske muslimer en harmoni mellom det norske og det islamske i (deres) identitetsutvikling» (Rana, 2016:13). For det andre kan en tilpasning til storsamfunnet gradvis demme opp for radikaliserende og hatefullt tankegods og videre kan «fremtidens norske muslimer finne sin rettmessige plass innenfor den norske kulturen uten å leve segregerte liv» (Rana, 2016: 13). Mye tyder på at Ranas «prosjekt» i stor grad har lyktes. Som vi vil se, hevder noen av mine informanter at det ikke finnes noen motsetning mellom å være nordmann med en sterk nasjonalfølelse til Norge og å være muslim. Likevel mener noen av dem at å være muslim er en egen spesifikk identitet, men som samtidig ikke står i motsetning til å føle seg norsk eller å kjenne på sterk nasjonalfølelse til Norge.

4.1.2 Er det mitt Norge?

Venstrepolitikeren Abid Raja, som selv har pakistanske røtter, ble utnevnt til kultur- og likestillingsminister i 2020. Han har lenge vært opptatt av integrering, innvandreres og minoriteters kår i Norge, rasisme, likestilling og utfordringene knyttet til å være muslim i vesten. Han har skrevet to bøker om muslimeres plass og liv i Norge. I den ene er han selv en slags «gjennomgangsfigur» hvor han beskriver hvordan han opplever å bli fremstilt i norske medier.

Raja lovet som nybakt minister en handlingsplan mot muslimhat og ønsket en regjering som omtaler muslimer positivt. En handlingsplan skulle, slik han uttrykte det, «feie gatene fri for rasisme» og sørge for at «ord som snikislamisering ikke hører hjemme her i Norge» (Brandvold, 2020). Da statsminister Erna Solberg og statsråd Raja lanserte handlingsplanen i september 2020, hevdet statsministeren at det også tidligere var blitt lagt fram handlingsplaner og strategier i Norge mot bekjempelse av rasisme, diskriminering, radikalisering og hatytringer, men hvor forholdet til muslimer ikke var spesifikt adressert. En handlingsplan spesielt rettet mot diskriminering av og hat mot muslimer var derfor nødvendig, mente hun (Erna Solberg, 2020). Solberg hevdet at muslimer særlig er utsatt for diskriminering og hets og at dette gjør det vanskeligere for dem å delta i samfunnsdebatten. Statsministeren fremholdt at diskriminering frarøver mennesker muligheten til å leve frie og gode liv og at fiendtlighet, fordommer og negative holdninger til muslimer er et reelt og økende problem i Norge.

I artikkelen, «*Når kan jeg si mitt Norge?*» (Raja, 2020), skriver Abid Raja om sin opplevelse av holdninger mot muslimer i Norge i etterkant av reportasjen om den muslimske id-feiringen på NRK i mai 2019. Raja, som opplevde å bli rørt av at NRK i det hele tatt valgte å dekke denne begivenheten, forteller at «ubehaget meldte seg» dagen etter en «klagestorm» mot programmet. De sterke negative reaksjonene bekrefter at «grumset eksisterer», sier han og forteller at det er vanskelig å endre på følelser. På grunn av to negative hendelser på kort tid opplevde han det ubehagelig å skulle si «mitt Norge» eller «landet mitt», fordi han var overbevist om at det også vil komme negative reaksjoner på dette. Ved et tilfelle hvor «hele landet» sang nasjonalsangen, var Raja på NRK. Han forteller om en enorm stolthet, at han «ville boble over av stolthet for hva mitt Norge er», men at han samtidig holdt igjen og lot være.

Abid Raja er født i Norge, oppvokst i en muslimsk, pakistansk familie og har fastet store deler av livet. Derfor opplevde han det var en historisk begivenhet da vår statskanal som den første i et vestlig land markerte feiringen av slutten på fasten. Raja tenkte også med glede tilbake på Kongens tale for noen år tilbake: «Nordmenn tror på Gud, Allah, Altet og Ingenting. Det er det som er Norge. Det røde, hvite og blå som rommer alle farger og fasonger i landet vårt» (Raja, NRK, 2020). Gode opplevelser til tross, ubehaget meldte seg da sinte folk klagde til Kringkastingrådet på reportasjen om Id-feiringen og ga klar beskjed om at de «ikke ønsker å betale for noe som kan lede til mer terror». Abid Raja kjente da på vonde følelser både fra ungdomsårene og i voksen alder hvor han er blitt anklaget for ikke å høre hjemme her. «Du er ikke nordmann, dette er ikke ditt Norge, dra tilbake dit du kommer fra, muslimjævel, pakkis» (Raja, 2020). Raja fortalte at han over tid levde med «et slags kompromiss». Han bestemte seg for å bruke begreper som «ny nordmann» eller «brun nordmann» når han omtale seg selv da han var redd for å provosere dem som ble støtt av at han sa han var norsk. Selv om Raja understreker at det nok er en liten gruppe som har slike meninger, kjenner han likevel på ubehaget. Rajas kone er også født og oppvokst i Norge, og barna deres er norske. Raja sier at det er i Norge han ønsker å bli gravlagt når den tid kommer: «Fra vugge til grav er jeg norsk».

Som privatperson og likestillingsminister ser Raja seg nødt til å protestere mot «grumset». Det kan ikke bare overvinnes ved hjelp av enkeltpersoner; alle må bidra. Han viser til en rapport fra Holocaustsenteret fra 2017 hvor det kommer frem at 30 prosent av befolkningen uttrykker fordommer mot muslimer. Raja mener at nordmenn på sitt beste er «et inkluderende folkeslag som er humanistisk innrettet med sterk rettferdighetsans» og at vi som samfunn må være med på å bidra til å «luke ut den synlige og usynlige rasismen» som finnes. «Vi kan ikke la det vakre drukne i hatet» (Raja, 2020), sier han. Raja mener at alle religiøse høytider skal kunne feires i Norge, og «uansett hvordan vi ser ut og uansett hva vi tror på, skal det være plass til et stort mangfold i Norge. Det er det Norge jeg har vokst opp med, og det er det Norge vi skal fortsette å ha» (Raja, 2020). Til tross for blandede opplevelser er Raja optimistisk med tanke på positive holdningsendringer i befolkningen og at Norge er like mye deres som det er hvite nordmenn sitt. Som vi snart skal se, deler mine informanter denne optimismen.

4.1.3 Hør her a

Det er ikke bare Raja som kjenner på følelsesmessige utfordringer med å kalle Norge for *sitt* land til tross for at man er født og oppvokst i Norge. Også andre kjenner på det samme

problematikken, og det er blitt skrevet flere bøker om temaet. Et dypdykk i litteratur om dette har vist meg at denne oppgaven er mer relevant enn noen gang.

Noen eksempler på slik litteratur er *Norsk nok – Mine, dine eller våre verdier* (2019) skrevet av Tina Shagufta Munir Kornmo og *Tante Ullrikkes vei* (2019) av Zheshan Shakar. Oslo-gutten Gulraiz Sharif, som skrev sin første roman i 2020, kalt *Hør her a*», er et annet eksempel som berører det samme. Norsk-pakistansk oppvekst med utenforskap, fattigdom, integrasjon og norskhet settes på dagsorden. Femten år gamle Mahmoud blir gjort til talerør for sterke opplevelser.

«Hvorfor er jeg annerledes, hvorfor er ikke jeg hvit norsk nordmann? Hvorfor er jeg brun i huden? En periode i livet mitt, jeg hata hudfargen min, brur. Hver gang jeg så meg i speilet, jeg hata det stygge brune trynet mitt, skjønner du? Jeg følte meg så utafør selv om jeg bodde i en ghetto, for jeg skjønnte at nede i byen det er mange hvite, og det er egentlig landet deres. Du vet, jeg misunte dem fordi de kunne si: Norge er mitt land, jeg er norsk jeg er født i dette landet.» (Sharif, 2020:82).

«Våre foreldre dro fra landet sitt fordi de visste det ikke er så bra land, så de måtte reise derifra for å finne jobber. Også foreldra våre, de fikk oss etter hvert, og etter hvert vi ble eldre, vi så rundt oss og følte oss forvirra, når også jeg blir forvirra noen ganger. Fordi det er en egen følelse å kunne si: «Dette er mitt land, jeg er fra dette landet». Sånn på ordentlig. For jeg føler meg som en gjest i dette landet altfor ofte, fordi det er om oss hver dag i media. Og mye av det er hat og ikke noe hyggelig å lese. Da blir jeg sånn usikker.» (Sharif, 2020:82).

Det er tydelig at dette er noe som opptar norske muslimer og barn av innvandrere i dag. Hvor er jeg fra? Hvor hører jeg til? Når vil jeg gå over fra å være gjest til å bli akseptert som norsk på lik linje med andre nordmenn?

Mine informanter arbeider utvilsomt med de samme problemstillingene, selv om de skildrer sine opplevelser ganske så ulikt. Spørsmålet er hvordan de forholder seg til temaer i samtidslitteraturen. Bygger de opp under samme problematikk? Kjenner de på den samme vegringen og usikkerheten når identitet og tilhørighet beskrives? Kjenner de også på presset fra omgivelsene og på medieskapt fiendebilder? Er de engstelige for å provosere når de kaller seg, og melder ubehaget seg når de skal kategorisere Norge for sitt land? Likheter og

ulikheter i tanker og følelser om sensitive temaer blir viktig å fange opp. Blir enkelte temaer og oppfatninger bekreftet eller avkreftet? Er det nye spørsmål som så langt ikke er fanget opp? Noe av denne kompleksiteten vil komme frem i presentasjonen av data og i diskusjonskapittelet.

4.2 Valg av teori og tidligere forskning

Oppgaven rammes inn og belyses av ulike teoretiske temaer. For å belyse disse har jeg foretatt et utvalg blant ulike bidragsytere: Lill Salole, Jon Horgen Friberg, Sindre Bangstad, Frode Helland, Marianne Hafnor Bøe og Bushra Ishaq. Bidragsyterne er teoretikere som på ulikt vis fanger opp spørsmål rundt begreper som religiøs tilhørighet, nasjonalfølelse, identitet, kultur, kulturmøter, integrering, assimilering, interseksjonalitet, diskriminering, islamofobi og rasisme.

4.2.1 Identitet og tilhørighet

Identitet er et sentralt begrep i denne oppgaven og er også brukt i oppgavetittelen. Hvordan blir identitet forstått i vår spesifikke kontekst?

Identitetsbegrepet består i utgangspunktet av en hel rekke komponenter eller dimensjoner. Begrepet kan for eksempel dreie seg om personlig identitet, eller om språklig, kulturell, sosial religiøs eller kjønnsidentitet (Salole, 2020:21). Selv om disse ulike identitetsdimensjonene kan omtales og diskuteres hver for seg, representerer de både hver for seg og til sammen viktige dimensjoner i et enkeltmenneskes liv. Identitet berører ikke bare enkeltindividets tanker, erfaringer og følelser tilknyttet disse dimensjonene, men også den opplevde tilhørighet til gruppe, fellesskap eller kollektiv som enkeltindividet er en del av. Det dreier seg med andre ord ikke bare om individets selvopplevelse («self-perception»), men også om utenforståendes opplevelse av personens tilhørighet («outsiders' point of view»). Innenfraperspektivets (personens selvopplevelse) forhold til utenfraperspektivet (fellesskapets opplevelse av personen) står sentralt i denne oppgaven. Selv om vi primært er opptatt av informantenes selvforståelse, vil vi se at deres selvforståelse står i et kontinuerlig spenningsforhold til hvordan «den andre» oppfatter dem.

Lill Salole er forfatter, formidler, fagutvikler og psykolog. I over tjue år har hun arbeidet med t Cross Cultural Kids (CCKs). Hun har publisert bøkene *Cross Cultural Kids* (2020) og *Identitet*

og tilhørighet. Om ressurser og dilemmaer i en krysskulturell oppvekst (2018). Salole ønsker å utvide samfunnets forståelse av temaer, følelser og erfaringer i en krysskulturell oppvekst (Salole, 2020: 260-261). Hun sammenfatter identitetsbegrepet som «identitetserfaring». Dette forstår hun som den «enkeltes tanker, følelser og opplevelser som gir sammenheng, kontinuitet og mening på tvers av livets forandringer, faser og arenaer» (Salole, 2020:21). Jeg vil i denne oppgaven rette søkelyset på informantene selv og den indre spenning de opplever mellom ulike former for tilhørighet og det eksterne press de utsettes for gjennom innvandrergruppers og storsamfunnets forståelse og kategorisering av dem. Identitetsdannelse er med andre ord et «personlig prosjekt» som formes i interaksjon med, men også i et spenningsforhold til, andres beskrivelse av deres identitet og tilhørighet.

Salole hevder at identitet og tilhørighet handler om enkeltpersonens «følelser» av tilhørighet og at den derfor er høyst «personlig» (Salole, 2020:117). Hun mener at de som vokser opp «med kulturmiks», som hva tilfellet er for mine informanter, kanskje blir mer opptatt av å reflektere over egen tilhørighet enn hva andre er (Salole, 2020:117). Hvor man føler seg hjemme er ikke alltid lett å svare på. Deres identitet er en hentet fra ulike kilder. Man føler seg kanskje ikke helt hjemme noe sted. Det kommer også an på hvem som spør. Utenforståendes beskrivelse av innvandreres eller flerkulturelles tilhørighet gjør ikke saken bedre. *Tilskrevet identitet* og tilhørighet kan bidra til å sementere former for utenforskap. Man fremmedgjøres ved andres kategorisering, uten at man selv nødvendigvis opplever seg som fremmed i Norge.

Salole tydeliggjør at «hjemland» og «opprinnelsesland» ikke nødvendigvis er det samme (Salole, 2020:118), noe som er et vesentlig poeng i denne oppgaven. Hun understreker at en persons opplevelse av tilhørighet og identitet også kan endres. Dette handler ikke bare om personlig utvikling, men om hvor man til enhver tid befinner seg. Er man en minoritet i en majoritetskultur, vil man lett kjenne trygghet i minoritetskulturen. Om samme person reiser til foreldrenes hjemland, vil en oppleve det motsatte. Her blir en oppfattet som fremmed. Saloles faglige arbeid med barn med krysskulturell oppvekst gir oss hjelp til å beskrive og synliggjøre kompleksiteten rundt tilhørighetsspørsmål som bikulturelle norske muslimer kjenner på kroppen. Salole fremhever at tilhørighet ikke bare handler om enkeltindividenes selvforståelse og utenforståendes oppfatning av dem, men også av mediasamfunnets beskrivelse av enkeltgrupper og de konsekvenser dette får (Salole, 2020:129). Dette kommer også til uttrykk i denne oppgaven. Som vi skal se, har nettopp den medieskapte virkelighet stor betydning for

den indre spenning mine informanter opplever i sin hverdag. Lill Salole mener det er viktig for tilhørighetsfølelsen å kunne kjenne seg igjen i historier og bilder som fremstilles av en i samfunnet og at en «har noe å speile seg i» (Salole, 2020:129). Hun hevder følelsen av tilhørighet «påvirkes av om du inkluderes og vises som en del av fellesskapet på linje med andre, uten overdrivelse eller unntak» (Salole, 2020:130). I vår presentasjon av data vil vi se nærmere på hvordan mine informanter ser på den medieskapte virkeligheten og hva denne har å si for deres følelse av tilhørighet i Norge. Utviklingen av egen identitet og selvforståelse vil preges av det sosiale rom og samspill som individet er en del av.

4.2.1.1 Tilhørighet blant likesinnede?

Lill Salole (Salole, 2020: 133) mener mennesker ofte søker tilhørighet blant likesinnede og at mennesker med lik erfaring og bakgrunn gir følelsen av trygghet, anerkjennelse og støtte. Dette reiser interessante problemstillinger. Søker de trygghet hos hverandre eller hos likesinnede i søken etter tilhørighet som minoritet i majoritetssamfunnet? Melder de seg ut av majoritetssamfunnet? Holder de seg kun til sine egne (minoriteten)? Noen av disse spørsmålene vil det være naturlig å se nærmere på i lys av mine informanters erfaringer.

Salole hevder at mennesker kan støtte oppunder egen identitetsfølelse ved aktiv deltakelse i ulike omgangskretser og miljøer. Eksempler på dette er organisasjoner med særlig fokus på kulturelt engasjement, politisk, sosialt eller religiøst arbeid, likestilling, likeverd, anti-rasisme og folkeopplysning (Salole, 2020:133). Hun slår fast at tilhørighet kan endres og svekkes og at selv svak tilhørighet kan forsterkes med tiden. Salole mener også at dersom man «ikke får bekreftet og anvendt sine ulike sider, men står i et vedvarende ytre press om å innrette seg etter andres regler og velge side, kan en bli sittende fastlåst» (Salole, 2020:134). Hun mener en slik «fastlåsing» fører til at det blir vanskeligere å «skape mening og sammenheng mellom sine verdener» (Salole, 2020:134). Salole hevder at om en får anvendt og utviklet sine fargerike sider og brukt sin unike stemme, vil det også «utvikles fleksibilitet» som gjør det lettere å «tilpasse seg mellom ulike motsetningsfulle kulturuttrykk uten å betvile hvem du er, og hvor du hører til» (Salole, 2020:134). Hun mener det er en naturlig menneskelig reaksjon å avvise når en selv blir avvist. Erfarer man mange nok ganger å ikke bli anerkjent som norsk, er det ifølge Salole naturlig at en vil definere seg som noe helt annet, som «ingenting» eller som «utlending» (Salole, 2020:134).

Når andre overtar definisjonsmakten på hva en kan identifisere seg som, kan det skapes barrierer som i utgangspunktet ikke er der; det forstyrrer tilhørighetsfølelsen. Salole mener det er stor forskjell på et enten-eller, verken-eller, og et både-og. (Salole, 2020:135). Anerkjennelse, bekreftelse og aktivisering har betydning for ens personlige utvikling og følelsen av tilhørighet. Hva føler mine informanter når det gjelder dette? Er det noe som får dem til å føle seg semi-norsk når de har all rett til å føle seg som fullverdige nordmenn? Er det skapt fiktive barrierer for utfoldelse av nasjonalfølelsen til Norge? Det er ingen tvil om Saloles teoretiske perspektiver kan anvendes i en hel rekke ulike kontekster og også i denne. Selv om gradene og formene for «krysskulturalitet» er svært forskjellig, kan for eksempel såpass ulike grupper som norske misjonærbarn og muslimer med minoritetsbakgrunn ha noe til felles. De har begge opplevd å stå med ett bein i to verdener. De kan begge kjenne på at de ikke er «helt» norsk og heller ikke «helt» noe annet. Krysskulturalitet fortoner seg da som bikulturalitet, hybridkultur eller som medlemmer av «en tredje kultur». Amerikaneren David Pollock omtaler derfor disse barna som «Third Culture Kids» (Pollock, 2017).

4.2.2 Assimilering

Jon Horgen Friberg er norsk forsker og forfatter med doktorgrad i sosiologi. Han er forfatter av Fafo-rapporten, *Assimilering på Norsk- Sosial mobilitet og kulturell tilpasning blant ungdommer med innvandrerbakgrunn (2017)*. Denne rapporten, som vi vil se nærmere på her, er relevant med tanke på å belyse denne oppgavens problemstilling og informantenes beskrivelser og opplevelser av forholdet mellom nasjonalfølelse og religiøs tilhørighet.

I Fribergs rapport finner vi noen likhetstrekk med materiale som kommer frem hos mine informanter, men også ulikheter og andre vinklinger. På bakgrunn av en omfattende spørreundersøkelse mener Friberg det skjer en «stille assimileringssprosess» blant den norske innvandrerbefolkningen. Han hevder de som vokser opp i Norge med innvandrerbakgrunn «ser ut til å oppleve betydelig sosial mobilitet i utdanningssystemet og i arbeidsmarkedet. Mange gjennomgår også «en sekulariseringsprosess ved at deres religiøse tro privatiseres og blir mer tolerant, samt en gradvis verdiassimilering i synet på grunnleggende liberale spørsmål som likestilling og homofili» (Friberg, 2017:71). Friberg ser også nærmere på hvilke prosesser de unge med innvandrerbakgrunn opplever når det gjelder «identitet og opplevelse av tillit og sosiale forpliktelser». Han mener at slike prosesser sitter dypt hos de fleste og tenker nok som Salole at slike identitetsspørsmål og tilhørighetsspørsmål er personlige prosesser, selv om han

han formulerer dette annerledes enn henne. Friberg mener at om holdninger til identitet og tilhørighet kan endre seg både som følge av ytre påvirkning og egne refleksjoner, er det større både indre og ytre barrierer for endringer i hvordan man føler seg og hvordan man ses på av andre rundt seg, eller hva slags sosiale forpliktelser man har til sine nærmeste» (Friberg, 2017: 71).

Friberg bruker det omdiskuterte begrepet *assimilering*. Hva mener han med dette, og hvordan blir det brukt i rapporten? Friberg viser til begrepets historie og de negative konnotasjonene begrepet har hatt i norsk offentlighet. Han hevder begrepet ofte har vært forbundet med «statlig tvangspolitikk og illiberal undertrykkelse av minoritetenes identitet og kultur» (Friberg, 2017: 19). Disse negative assosiasjonene har ifølge Friberg ført til at det har vært vanskelig å skape en fruktbar debatt om begrepet i Norge. Han mener begrepet i internasjonal sammenheng, og da særlig i USA, har hatt en helt annen betydning enn her til lands (Friberg, 2017: 19). Friberg mener assimilering begrepet er blitt «reformulert» og vært «gjenstand for fornyet debatt» i USA de siste tjuefem årene. I Fafo-rapporten brukes begrepet derfor «mer deskriptivt om sosiale endringsprosesser i kjølvannet av migrasjon og tilpasning, uavhengig av statlig politikk» (Friberg, 2017: 13).

Friberg selv definerer begrepet «som prosessen hvorigjennom etnoreligiøse skiller over tid og/eller på tvers av generasjoner blir mindre betydningsfulle for individer og for samfunnet» (Friberg, 2017:14). Friberg stiller spørsmål ved hvorvidt en slik assimilering faktisk skjer blant unge med innvandrerbakgrunn i Norge i dag, men påpeker at spørsmålet kan stilles på flere måter og at det berører ulike dimensjoner. *Det politiske aspektet* handler ifølge Friberg om «hvorvidt et flerkulturelt samfunn over tid genererer den nødvendige solidaritet og oppslutning om felles institusjoner til å kunne fungere som et politisk fellesskap» (Friberg, 2017:14). *Det sosialøkonomiske aspektet* betyr «i praksis at korrelasjonen mellom klasse og etnisitet svekkes over tid, og at etnisk minoritetsbakgrunn vil få mindre betydning for barnas økonomiske status enn det har for deres foreldre» (Friberg, 2017:14). Friberg tar så for seg «sosial assimilering» og forklarer hva dette betyr på henholdsvis «makronivå» og «mikronivå» (Friberg, 2017:71). *Makronivået* handler om «i hvilken grad ungdom føler økende tilhørighet til – og i økende grad opplever å bli akseptert som likeverdige medlemmer av – det norske nasjonalfellesskapet» (Friberg, 2017:71). Han mener dette også handler om «indre identiteter», både hvordan man selv føler seg og også hvordan andre opplever en; det sistnevnte beskrives

som «tilskreven identitet (Friberg, 2017:71). Friberg har derfor sett nærmere på «utviklingen av majoritetsungdommenes syn på muslimer» fordi det hevdes dette «fremstår som en sentral barriere mot assimilering på sikt» (Friberg, 2017:71)

Sosial assimilering på *mikronivå* handler for Friberg om «familieorientering og tillit: i hvilken grad man stoler på fremmede, og i hvilken grad man har sine primære forpliktelser overfor familien». Han hevder dette aspektet synliggjør de ulikhetene som finnes mellom å «vokse opp i en velfungerende stat versus det å vokse opp i fattige, tradisjonelle samfunn med svak stat». Dette er også med på å kaste lys over noen av mest omfattende kulturelle ulikhetene mellom «såkalt tradisjonelle og såkalt moderne samfunn» (Friberg, 2017:71). Som vi vil se i datapresentasjonen, kan Fribergs teoretiske distinksjon mellom sosial assimilering på makro- og mikronivå gi oss noen begrepsmessige knagger for å forstå og fortolke de perspektiver som mine informanter gir uttrykk for.

Friberg hevder at følelsen av tilhørighet til og aksept fra det nasjonale fellesskapet er betydningsfullt og at det uansett er noe å strebe etter. Det avgjør hvorvidt assimilering eller integrasjon vil være mulig. Friberg mener at følelsen av «nasjonalidentitet» på ingen måte er «eksklusiv» og at det ikke er noe til hinder for at man både kan føle seg «norsk» og «føle tilhørighet til andre identiteter knyttet til hjemlandet eller transnasjonale felleskap» (Friberg, 2017:72). I sin undersøkelse forklarer Friberg at «mange med innvandrerbakgrunn oppgir at de føler seg helt eller delvis norske og at de samtidig føler en sterk tilknytning til foreldrenes hjemland og kultur» (Friberg, 2017:72). Fribergs perspektiver bidrar også her til å fange opp viktig anliggender som mine informanter setter navn på.

For å vise hvordan assimileringprosessen skjer innenfor ulike nasjonalstater sammenlikner Friberg Norge, «en homogen nasjonalstat», med «tradisjonelle innvandringsland» som USA, Australia og Canada. Han hevder at det i de tradisjonelle innvandringslandene vil være langt større mottagelighet for «bindestreks-identiteter» enn hva tilfellet er i Norge og at nasjonal identitet er lettere tilgjengelig for nykommere i disse landene. Friberg hevder at Norge oppleves mer «eksklusivt» og at det derfor er langt vanskeligere å bli akseptert og å føle seg som en del av det nasjonale fellesskapet. Friberg finner det verken oppsiktsvekkende eller overraskende at «de med innvandrerbakgrunn som er født i Norge i større grad ser på seg selv som norske enn de som selv har innvandret». Han mener å se konturene av en assimilering prosess med hensyn

til nasjonal identitet og opplevelsen av å være norsk. Friberg viser ellers til at de med innvandringsbakgrunn fra vesten føler seg mer norske enn de som har innvandringsbakgrunn fra ikke-vestlige land. Han forklarer dette ved å sammenkoble de unges «egenopplevde norskhet» og deres «tilskrevne norskhet». Unge med innvandrerbakgrunn fra ikke-vestlige land, som i all hovedsak har synlig minoritetsbakgrunn, opplever nemlig at andre i mindre grad ser på dem som norske enn det de selv føler seg. Etter å ha sett nærmere på religiøs tilhørighet, mener Friberg dette berører muslimene spesielt. Unge med muslimsk bakgrunn opplever i større grad enn andre religiøse grupper at andre ikke anerkjenner dem som norske.

Selv om opplevelsen av å bli akseptert som norsk øker fra første til annen generasjon i alle grupper, er det, ifølge Friberg, de med muslimsk bakgrunn som føler seg minst akseptert som norske. Friberg hevder religion trumfer generasjon når det gjelder følelsen av å bli akseptert som norsk. Han mener at unge med synlig minoritetsbakgrunn møter på flere utfordringer enn andre og at det spesielt er muslimske ungdommer som sitter med den sterkeste følelsen av å ikke bli anerkjent som norsk (Friberg, 2017: 75). Dette perspektivet vil det være naturlig å undersøke nærmere i min oppgave. Stemmer dette med mine informanternes opplevelse? Opplever informantene at religion overstyrer mulighetene for å kunne oppleve seg helt norsk? Er og blir islam et fremmedelement; en uoverstigelig barriere?

4.2.3 Islamofobi og Rasisme

I det følgende ønsker jeg å redegjøre for teorier om begrepene *islamofobi* og *rasisme*. Disse begrepene forekommer direkte og indirekte i datamaterialet. Informantene er selv usikre på hvilke begreper de skal bruke når de beskriver sitt liv som muslim og barn av innvandrere i Norge. Jeg har lurt på hva som er bakgrunnen for deres diskriminerings erfaringer og hvilke begreper som best beskriver de erfaringer de gir uttrykk for. Er det rasisme de opplever? Er det islamofobiske holdninger de møter på? Eller det en blanding av disse begrepene eller noe helt annet? For å kunne nærme oss disse spørsmålene er det viktig å definere begrepenes betydning og innhold. Først på dette grunnlaget kan man avgjøre hvorvidt begrepene fanger opp informantenes erfaringer. Jeg vil først se nærmere på Sindre Bangstads artikkel om «Islamofobi og rasisme» og deretter Frode Hellands bok: *Rasismens retorikk* (2019).

Islamofobi

I *Islamofobi og rasisme* tar Sindre Bangstad for seg det omstridte begrepet *islamofobi*. Han presenterer begrepets opprinnelse og dets historiske betydning fra 1900-tallet til i dag. På dette grunnlaget vurderer han hvorvidt begrepet har den samme nytten og betydning i dag som det hadde ved begynnelsen av denne tidsepoken. Bangstad hevder begrepet fikk ny betydning på 1990-tallet og at det er denne betydningen de fleste opererer med i dag (Bangstad, 2014:5). Bangstad mener at «fordommer og antipatier mot muslimer er blitt så utbredte i vår tid og at undersøkelser i en rekke vestlige land indikerer at personer med muslimsk minoritetsbakgrunn er blant de klareste definerte utgrupper i vår tid» (Bangstad, 2014:5). Om årsakene til dette er mange, peker Bangstad på sammenhengen med at vi siden 1990-tallet «har vært preget av en vedvarende, langvarig og høyst reell trussel om radikal islamsk terror i en rekke land» (Bangstad, 2014:5). Han mener likevel utviklingen og økningen av «fordommer og antipatier som retter seg spesifikt mot muslimer i vestlige land, også er knyttet til en endring i de former for ekskluderende retorikk som bestemte minoriteter antar, og av målgruppene denne ekskluderende retorikken retter seg mot» (Bangstad, 2014:5). Før 1990, hevder Bangstad, handlet ekskluderende retorikk av minoriteter om forhold tilknyttet den klassiske vitenskapelige rasismens gullalder [1860-1945], som for eksempel biologiske karakteristika og hudfarge. Den ekskluderende retorikken gikk en litt annen retning fra 1990-tallet og utover. Nå handlet det ikke lenger om biologiske aspekter som rase og utseende, men om ekskluderende retorikk «knyttet til kultur og/eller religion» (Bangstad, 2014:5). Som eksempel hevder Bangstad at man i den norske konteksten beveger seg fra å betrakte pakistanere som et «problem» basert på deres opprinnelse til å sette søkelys på deres antatte religiøse identitet som muslim. Denne endringen kan teoretisk beskrives som en bevegelse fra *klassisk rasisme* til *kulturell rasisme* eller *ny-rasisme*. Som følge av dette forekommer det som kan beskrives som «rasisme uten raser» (Bangstad, 2014: 6). Bangstad mener at «harde» former for islamofobi kan beskrives som rasistiske.

På denne måten blir muslimer «rasialisert». Deres «tilhørighet til islam spiller den samme rollen som rase spilte i den vitenskapelige rasismens diskurser: Den er iboende, medfødt nedarvet, og uforanderlig, og anvendes som et argument for hierarkisk underordning, ekskludering og diskriminering» (Bangstad, 2014: 6). Bangstad understreker imidlertid at det bare er de harde formene for islamofobi som kan karakteriseres som rasistiske og at «bruken av begrepet på

ingen måte innebærer en stigmatisering av høyst legitim og nødvendig islam kritikk som retter seg mot islam fortolkninger og forståelser blant muslimer som kan være både kvinneundertrykkende, menneskerettighetsstridige, homofobe og voldslegitimerende» (Bangstad, 2014:6).

Poenget med artikkelen er ifølge Bangstad selv å finne begreper som muliggjør et skille mellom «høyst legitim og nødvendig religionskritikk og fordommer og antipatier mot muslimer som nærmer seg regelrett rasisme» (Bangstad, 2014:6). Han peker på at et vanlig kjennetegn på alle former for islamofobi er mennesker som forsøker «å definere hva islam er og ikke er for muslimer selv» (Bangstad, 2014:8). Bangstad mener at alle slags islamofobiske ytringer, teorier eller praksiser baserer seg på en eller annen hypotese om «hvordan muslimen er» og hva «islam essensielt sett er». Denne «ideen om muslimen» er, ifølge Bangstad av sentral betydning i islamofobe diskurser. Han mener det burde være «unødvendig» å skulle forklare at det ikke finnes en samstemmighet blant muslimer, «verken lærde eller menige» om hva som skulle være definisjonen på «en opprinnelig tolkning av Koranen» (Bangstad, 2014:9). Bangstad viser til representanter for Frp som i den offentlige debatt i større eller i mindre grad blander «islam» og «islamisme» på samme måte «muslimer» og «islamister» (Bangstad, 2014:10). Som vi senere skal se i kapitlet om Bushra Ishaqs undersøkelser, antyder slike politikere at man av den grunn ikke kan stole på at muslimer snakker sant. I Eurabia-teorien anklages muslimer for å sverge til «taqiyya», et begrep som opprinnelig betyr «*dissimulering*» og som stammer fra sjia-islamsk tradisjon. Dette er å betrakte som en «anbefalt strategi for overlevelse ved å skjule sin egentlige tro under undertrykkende regimer» (Bangstad, 2014:10). I Eurabia-teorien kategoriseres en slik «taktikk» eller fremtoning som «løgn» og at man med vitende vilje skjuler sine «egentlige hensikter»; nemlig å ta over Europa. Man konkluderer med at man av den grunn at ikke kan stole på muslimer, uansett om de fremstår som «moderate», «demokratiske» eller «fredelige». Dette hevder Bangstad er rasistisk; «den underliggende ideen om at muslimer i kraft av sin religiøse tilhørighet tenker og handler på bestemte måter» (Bangstad, 2014:10).

Bangstad viser til flere definisjoner på begrepet islamofobi. Selv definerer han begrepet som «en systematisert, generaliserende og ideologisk form for fordomsproduksjon og praksiser som underbygger redsler for, hat mot og diskriminering av muslimer på grunnlag av en antatt eller reell tilknytning til islamsk tro og praksis» (Bangstad, 2014:11). Han understreker til forskjell fra andre teoretikere på feltet at begrepet i større grad kan defineres som «et moderne og

samtidig fenomen enn som et historisk fenomen» (Bangstad, 2014:12-13). Bangstad innrømmer at denne «er et produkt av historien, men altså ikke determinert av den» (Bangstad, 2014: 13).

Islamofobi i norsk kontekst

Bangstads poeng er å understreke at «negative holdninger» til muslimer ikke er automatisk ensbetydende med «islamofobe holdninger». Islamofobiske holdninger forutsetter et «et nivå av generalisering og essensialisering av muslimer som ikke nødvendigvis er til stede i enhver negativ holdning til muslimer» (Bangstad, 2014:13). Bangstad hevder at omfanget av såkalte negative holdninger til muslimer er godt dokumentert i flere vest-europeiske land og også Norge (Bangstad, 2014:13). Bangstad mener at konkrete hendelser har bidratt til å farge og forsterke disse negative holdningene. Særlig har man sett en økning i negative holdninger etter «9/11» - terrorangrepet på World Trade Center, 11.september 2001. Bangstad mener det er grunn til å tro at slike terrorangrep underbygger forståelsen av at islam, muslimer, terror og vold hører sammen og at det bidrar til å sementere negative holdninger til muslimer (Bangstad, 2014:14).

Bangstad viser til Senter for studier av Holocaust og Livssynsminoriteters undersøkelse om utbredelsen av antisemittisme i et representativt utvalg av den norske befolkningen hvor det også stilles spørsmål ved «graden av ønsket sosial avstand til muslimer og somaliere» (Bangstad, 2014:13). Bangstad forklarer at sistnevnte er en etnisk og ikke religiøs gruppe, men fordi man har grunnlag for å tro at de aller fleste somaliere «identifiserer seg som muslimer og blir betraktet som det av andre nordmenn, kan vi gå ut ifra at skillet mellom disse to kategoriene for de som har svart på undersøkelsen, ikke er veldig klart» (Bangstad, 2014:13). Han hevder det er grunnlag for å si at norsk-somaliere er en av de muslimske minoritetsgruppene som er mest stigmatisert.

I undersøkelsen kommer det fram at 15 prosent ville ha mislikt å ha muslimer som nabo og at 23 prosent svarer at de ville mislike å ha somaliere som nabo. 23 prosent ville mislikt å ha muslimer som venner og 32 prosent å ha somaliere som venner. 65 prosent ville mislike å ha en muslim som medlem i egen familie via giftemål og 65 prosent svarer bekreftende på at de ville mislike å ha en somalier i familien. Bangstad konkluderer med at nivået av «ønsket sosial distanse til muslimer og somaliere» er på et langt høyere nivå enn «ønsket distanse til for eksempel jøder og katolikker» (Bangstad, 2014:14). Disse undersøkelsene samsvarer med

andre undersøkelser utført i andre europeiske stater. I lys av Bangstad vil det være naturlig å se nærmere på om mine informanter med somalisk minoritetsbakgrunn opplever å bli fremstilt i et dårligere lys en informantene med pakistansk eller marokkansk bakgrunn.

Etter å ha sett nærmere på betydningen og definisjonen av islamofobibegrepet, har vi sett på Bangstads skille mellom legitim religionskritikk og tydelig islamofobiske holdninger. Bangstad mener at begrepet har forflyttet seg «gradvis fra en politisk til en akademisk kontekst» (Bangstad, 2014:19) og at det i større grad brukes til «analytiske formål». Han mener det er viktigere enn noen gang at begrepsdefinisjoner er presise og anvendbare. Bangstad hevder imidlertid at siden det ikke finnes en spesifikk definisjon som er «akseptert i brede kretser» er det ekstra utfordrende å «sammenlikne utbredelsen av islamofobi på tvers av tid, sted eller sosial gruppe med utbredelsen av liknende (analoge) begreper som antisemittisme, rasisme eller fremmedfrykt» (Bangstad, 2014:19). Han mener at begrepet, som de fleste andre begreper, kan bli misbrukt, som for eksempel i tilfeller hvor man sammenblander hat og diskriminering av muslimer på den ene siden og islamkritikk på den andre siden. Bangstad mener det ikke er automatisk uttrykk for islamofobi å kritisere eller frykte utbredelse av salafi-orienterte muslimers tolkninger som for eksempel *IslamNet* står for. Disse fremstår som «kvinnefiendtlige, homofobisk og intolerant ovenfor andre muslimer så vel som ikke-muslimer» (Bangstad, 2014:21).

Bangstad hevder samtidig at blant menneskene som ytrer seg offentlig islamofobisk eller gir uttrykk for islamofobiske holdninger, vil mange avkreffe at deres synspunkt og holdninger kan defineres som islamofobi (Bangstad, 2014:22). Han hevder disse har noe til felles med mennesker som ytrer seg rasistisk eller bærer på rasistiske holdninger og ståsteder, men som ikke ønsker å bli kalt for rasister. Selv om disse personene aldri så mye misliker å bli kalt for islamofober, mener Bangstad dette i seg selv ikke er et argument for at man skal avstå fra å bruke begrepet. En annen viktig, men samtidig problematisk, kritikk mot begrepet islamofobi er å hevde at islamofobi i store trekk «dreier seg om sykelige tilstander eller holdninger, eller med andre ord at den som gir uttrykk for slike holdninger og synspunkter, lider av en rent ut irrasjonell frykt som ville kunne kureres» (Bangstad, 2014:22). Ifølge Bangstad er det jo ikke «fobisk» eller «irrasjonelt» å for eksempel være engstelig eller å frykte spesifikke tolkninger av islam som enkelte muslimer, som for eksempel al-Qaida eller IS, forfekter (Bangstad, 2014:22). Men også i møte med denne innvendingen mener Bangstad at vi må lete etter

kjennetegnene på «islamofobe holdninger og synspunkter». Dette handler i hovedtrekk om at man «generaliserer med bred pensel, slik at den fortolkningen av hva islam *er* og *ikke* er som den al-Qaida forfekter, ikke blir et særtrekk ved en voldelig terrorbevegelse ledet av enkeltmuslimer, men et generelt uttrykk for islam» (Bangstad, 2014:22). Bangstad viser til et eksempel fra 2014 hvor en sentral Frp-politiker uttrykte støtte til en video lagt ut på youtube.com hvor en politiker fra AP blir anklaget for å støtte IS, terroristhandlinger og drap, utelukkende med referanse til hennes muslimske bakgrunn og uten at hun på noe som helst tidspunkt hadde gitt uttrykk for støtte slike hendelser (Bangstad, 2014:22). Når voldelige grupper fortolkninger av islam blir fortolket som et generelt karaktertrekk ved islam, uavhengig av hva ikke voldelige muslimer selv måtte mene, er dette ifølge Bangstad et tydelig «uttrykk for islamofobi, og en form for islamofobi som krysser grensene for det som med rimelighet kan karakteriseres som rasistisk» (Bangstad, 2014:22-23). Han mener den nevnte hendelsen «utvilsomt sier sitt om utbredelsen av islamofobe ideer og tankemønstre langt inn i den politiske eliten i Norge i vår tid», fordi det verken fikk konsekvenser for politikeren eller fordi partiledelsen ikke stod opp og fordømte en slik atferd (Bangstad, 2014:23).

Bangstad hevder at islamofobi og nyrasisme lever i beste velgående i Norge. Som vi vil se av mitt datamateriale, har informantene også erfaringer med islamofobiske holdninger og standpunkter i deres hverdag som muslimer i Norge. Et viktig anliggende blir å vurdere hvorvidt Bangstads begreper treffer det informantene opplever. Er rasisme et begrep som i større grad forkludrer enn forklarer?

Rasismens retorikk og et Norge uten rasister

Frode Helland er professor i nordisk litteratur og mangeårig leder for Senter for Ibsen-studier ved Universitetet i Oslo. Han er medlem av redaksjonen for tidsskriftet *Agora* og har skrevet en rekke bøker og artikler om norsk og nordisk litteratur. Jeg har valgt å ta i bruk Hellands bok *Rasismens retorikk* fordi begrepet rasisme, og spørsmålet hvorvidt noe er rasistisk, stadig dukker opp i mitt datamateriale. Det er tydelig at mine informanter opplever former for diskriminering i hverdagslivet, men spørsmålet er hva slags diskriminering det er de opplever. Er det rasisme? Er det islamofobi eller det islamhat? Et annet spørsmål er hvorfor mine

informanter opplever noe som diskriminering. Er det fordi de har en annen hudfarge, har annen kultur, eller er det fordi de er muslimer? Eller det en blanding av ulike årsaker?

Frode Helland påpeker at vi lever i et samfunn hvor rasisme «i form av utsagn og handlinger er tydelig tilstedeværende», men at det er få som vil anerkjenne seg selv som rasister eller «rasehatere» (Helland, 2019: 11). Han hevder at om man skulle anklage noen for å uttale seg rasistisk eller at noe oppleves rasistisk, blir det tatt som «ren fornærmelse» (Helland, 2019:11). Helland har selv erfart dette: «Si til noen at det de nettopp har sagt, var rasistisk, og du har fått en forurettet fiende som opplever at han eller hun er blitt krenket på det groveste» (Helland, 2019:11). Helland mener at denne umiddelbare forsvarsmekanismen vanskeliggjør å påpeke forekomster av rasisme og at rasisme blir vanskeligere å tolke og forstå. Det andre konsekvensen av dette kan være at den rasistiske handlingen eller selve utsagnet ikke blir tatt alvorlig: «Det er ikke så farlig» eller det er «ikke vondt ment». Og den som anklager den andre for å være rasist eller påpeker rasisme blir sett på som «uhøflig», en «overdriver» eller er «overfølsom».

Hellands bok «er et bidrag til samtalen om rasisme i Norge, til en diskusjon om hvordan vi skal snakke til og om hverandre, og ikke minst hva som faktisk ligger i bestemte måter å snakke på. Rasepraten kan være vanskelig å få tak på for den som ikke rammes av den» (Helland, 2019:12). Det er tydelig at rasisme finnes. Dette stadfestes av en betydelig mengde forskningslitteratur og også gjennom det som kommer fram i denne masteroppgaven. Rasisme og diskriminering finnes på en rekke nivåer i Norge, «fra holdninger hos folk til praksiser i arbeidslivet» (Helland, 2019:12). En hel verden fikk i mai 2020 se videoen av en døende George Floyd liggende på bakken med politibetjentens kne presset mot nakken. Denne hendelsen, som ble oppfattet som et graverende nytt eksempel på rasehat i USA, startet et opprør mot rasisme og politivold. Ikke bare i USA; denne hendelsen rystet en hel verden.

I etterkant av denne hendelsen har det vært mange demonstrasjoner mot rasisme også i Norge. Det hevdes samtidig at det ikke finnes rasisme i Norge. Det underliggende problemet er, som Helland sier, at «begrepet rasisme ikke kan brukes i Norge, fordi nordmenn flest oppfatter seg som ikke-rasister». Dette blir derfor et tema som det er vanskelig å snakke om og få tak på. Helland hevder at i det siste årene har det vært en økende bevissthet omkring «eksistensen av klart rasistiske tradisjoner med dype røtter i norsk historie» (Helland, 2019:12). For å kunne

diskutere hvorvidt det er rasisme mine informanter opplever i hverdagslivet, er det viktig å gå klargjøre hva rasismen faktisk betyr og hvordan begrepet defineres. Som Helland selv påpeker skal man både være varsom med å operere med definisjoner av rasisme som «blir altomfattende» og samtidig avstå fra en definisjon som «blir så snever at den bare fanger opp de mest ekstreme formene for personlig hat eller rene voldshandlinger» (Helland, 2019:12) Det finnes riktignok ingen definisjon som «enkelt dekker alle former for rasisme og utelukker alt annet». Hellands definisjon er som følger:

«Rasisme enhetliggjør befolkningsgrupper, reduserer dem til bestemte vesensmessige eller essensielle egenskaper av kulturell eller biologiske art, slik at de implisitt eller eksplisitt blir forstått som mindreverdige, farlige og/eller problematiske på måter som framstår (bortimot) uforanderlige. Grunnleggende i all rasisme er stereotypien, der grupper av mennesker reduseres til bestemte egenskaper og karaktertrekk, slik at individene tenderer mot å forsvinne i det generelle – man ser ikke trærne bare for skog. Stereotypier sperrer for synet av individuell forskjell og enestående trekk» (Helland, 2019:12-13).

Hva skal man så mene om denne definisjonen? I denne oppgaven ser vi tydelig at mine informanter er blitt utsatt for rasistiske ytringer og at de beskriver opplevelser med nettopp å ha blitt redusert til bestemte egenskaper eller karaktertrekk. Men om det de opplever best kan beskrives som rasisme, islamofobi eller annet, gjenstår å diskutere. De opplever ved flere anledninger at handlinger som blir utført i islams navn automatisk identifiseres som kjennetegn på hva en muslim er; de får i mange tilfeller opplevelsen av å ikke bli sett på som enkeltindivider, men som muslimer med tilhørighet til en homogen gruppe.

4.2.5 Interseksjonalitet

Interseksjonalitet handler om «å være bevisst på at diskriminering ikke bare skjer på bakgrunn av kjønn, men at kombinasjonen av sosiale kategorier som kjønn, etnisitet, sosial klasse, seksuell orientering og funksjonsevne kan inngå» (Hafnor Bøe, 2019:151). Som vi skal se, er dette relevant i min studie. En av mine informanter beskriver det slik: «Det gjør det ikke akkurat lettere når du både er jente, muslim og svart» og påpeker at hun aldri helt riktig vet hvilke faktorer som gjør at folk handler som de gjør. Hun ler og sier at hun skulle bare vært homofil, så hadde hun hatt «full pott».

Marianne Hafnor Bøe tar opp diskusjoner som muslimske feminister har vært opptatt av; temaer om hvordan kropp og seksualitet skal tolkes og forstås i islam» (Hafnor Bøe, 2019:109). Hun påpeker at feminister ofte tyr til Koranen for å avdekke hva religionen sier om temaer knyttet til kropp og seksualitet. Likevel er det ikke korantolkninger som har satt dagsordenen, men aktivistiske stemmer. Hun viser til Sofia Srour, en av bidragsyterne til den såkalte skamløsbevegelsen. Sofia Srour hevder at det er en reell opplevd virkelighet for mange unge med muslimsk bakgrunn «å bli påført skamfølelse fordi de bryter med kulturelle, sosiale og moralske forventninger som de tilegnes på grunn av sitt kjønn, men også sin kulturelle og religiøse bakgrunn» (Hafnor Bøe, 2019:109). Denne bevegelsen ble kjent da Nancy Herz skrev leserinnlegget, «Vi er de skamløse arabiske jentene», i Aftenposten i 2016 (Hafnor Bøe, 2019:109). Innlegget var skrevet i forbindelse med negativ sosial kontroll og den skam- og æreskulturen som en del jenter med minoritetsbakgrunn erfarer i Norge (Hafnor Bøe, 2019:109). Jeg vil se nærmere på hvorvidt mine kvinnelige informanter identifiserer seg med disse jentene og de problemstillinger som de reiser.

Skamløsbevegelsen har påpekt flere ganger at «dette ikke er problemer som utelukkende er knyttet til muslimske miljøer eller til islam; de finnes blant kristne, hinduer og sikher, i jødiske så vel som humanetiske bevegelser» (Hafnor Bøe, 2019: 110). Likevel påpekes det at skamfølelse, æreskultur og negativ sosial kontroll er utbredt i en del muslimske miljøer. Som Hafnor Bøe skriver: «Der noen hevder at dette er kulturelle utfordringer som i utgangspunktet ikke kan knyttes til islam, mener andre at islam er en del av problemet» (Hafnor Bøe, 2019:110). Som vi skal se, har mine informanter sine tanker om denne «kulturen» og hva de skal mene om koblingen mellom former for «sosial kontroll» og islam.

4.2.6 «Hvem snakker for oss?»

Bushra Ishaq er norsk lege, forsker, forfatter og samfunnsdebatt som er kjent for sitt engasjement for interreligiøs- og interkulturell dialog. I 2010 fikk hun Fritt Ords Pris for at hun, med sin klare forankring i muslimsk tro og miljø og med sin argumentasjon og brobyggende form, har bidratt til å videreutvikle forståelsen av hva det vil si å leve i dagens flerkulturelle samfunn. Ishaq har skrevet boken, *Hvem snakker for oss – Muslimer i dagens Norge – hvem er de og hva mener de?* I denne boken har hun på grunnlag av en omfattende spørreundersøkelse

og i samarbeid med ledende forskermiljøer, hatt som mål å kartlegge den norske muslimske befolkningen.

Ishaq hevder det ikke finnes noen offentlig myndighet som kan registrere religiøs tilhørighet blant norske borgere i dag og at det derfor er vanskelig å vite med nøyaktighet hvor mange muslimer som er bosatt i landet (Ishaq, 2017:19). Mens Statistisk sentralbyrå oppgir at det er 148 289 medlemmer i norske islamske trossamfunn i dag, er antallet innvandrere fra muslimske land imidlertid opp imot 250 000 (Ishaq, 2017:19). Ishaq tolker dette som at det er en stor andel norske muslimer uten registrert medlemstilhørighet til bestemte muslimske trossamfunn (Ishaq, 2017: 19). Samtidig mener hun det vil være vanskelig å ta i bruk tall på innvandrere fra muslimske land for å si noe om hvor mange muslimer som er bosatt i Norge, blant annet fordi det er en andel innvandrere med bakgrunn fra muslimske land som ikke lenger betrakter seg selv som muslimer. I Ishaqs undersøkelse oppgir 75 prosent av muslimene at islam er en viktig del av deres hverdag og liv (Ishaq, 2017: 19).

Ishaq hevder at en «direkte ansvarliggjøring fra storsamfunnet, slengt ut som en anklage, gjør at vi søker inn i religionen på en måte vi kanskje ellers ikke ville ha gjort» (Ishaq, 2017:17). Hun er selv blitt anklaget for å sverge til «*taqiyya*», et ord hun først ikke visste betydningen av før hun i etterkant måtte søke det opp på nettet. *Taqiyya* er fra sjia-muslimsk teologi og sier noe om «retten til å skjule sin tro under unntakstilstander som medfører forfølgelse eller henrettelse på grunn av islamsk identitet» (Ishaq, 2017:17). Ishaq viser til islamfiendtlige miljøer og støttespillere av Eurabia-konspirasjonsteorier hvor betydningen av ordet har fått en ny og annen definisjon. For dem handler *taqiyya* om at muslimer utnytter retten til å lyve overfor ikke-muslimer for å sette seg selv i et bedre lys og for å skjule sitt egentlige mål om å overta Europa. Likevel er det bare et mindretall i den norske befolkningen som deler en slik oppfatning. Ishaq hevder at muslimer ofte blir omtalt som en mer eller mindre homogen gruppe og at det blir uttrykt med «en generaliserende undertone når norske politikere advarer mot islamisering av Norge, eller erklærer krig mot radikal islam ved å oppfordre alle muslimer til å ta kollektivt ansvar for å bekjempe terror» (Ishaq, 2017:18).

Ishaq påpeker at denne generaliseringen rammer muslimene i forbindelse med jobbsøking og andre situasjoner. Hun fastholder at norske muslimer diskrimineres i norsk samfunnsliv og at dette er vel dokumentert av Institutt for samfunnsforskning (Ishaq, 2017:18).

Mine informanter løfter også opp denne problematikken. Som vi skal se, peker de på flere årsaker til hvorfor de blir rammet av den. Bushra Ishaq er overbevist om at en generalisering bidrar til å skape skarpere skillelinjer mellom mennesker i et mer eller mindre mangfoldig samfunn. Det undergraver muligheten for en felles identitetsfølelse og bidrar til å skape og opprettholde et tydelig skille mellom *oss* og *dem*. Ishaq har i likhet med meg vært opptatt av at norske muslimer ikke bør «utelukkende defineres inn i en enhetlig, religiøs identitet» hvor man ikke lenger ser enkeltindividene for hvem de er, men som en gruppe som står i spissen for en spesifikk identitet (Ishaq, 2017:18). Ishaq mener et slikt generaliserende menneskesyn ikke hører hjemme i et land som vårt og hevder det viktigste grunnlaget for menneskeverdet er å verdsette enkeltindividet med sin egenverdi og individuelle frihet (Ishaq, 2017:19).

Av samme grunn er det viktig at vi også i denne oppgaven lytter til norske muslimer som enkeltindivider. Ved å lytte til enkeltbeskrivelser får vi rede på hva de faktisk tror på og hva de tenker om konkrete spørsmål. Først etter å ha lyttet til disse enkeltfortellingene, kan vi nærme oss spørsmålene om hva islam er og betyr for dem som helhet. Samtidig må også jeg, som Bushra Ishaq advarer mot, vokte meg for å la en gruppe norske muslimer fremstå som talspersoner for alle norske muslimer. En kan i høyden fange opp tendenser og mønstre i en begrenset populasjon. I likhet med Ishaqs undersøkelse, møter jeg i denne oppgaven norske muslimer med minoritetsbakgrunn fra forskjellige land og forskjellige kulturer. I tillegg til norsk snakker de ulike språk. De representerer også ulike forståelser av religionen islam. «Hvem snakker for oss?» er derfor et betimelig spørsmål.

Selv om det finnes norske konvertitter til islam, har den største andelen av muslimer sin bakgrunn fra Pakistan, Syria, Marokko, Iran, Irak, Tyrkia, Afghanistan, Somalia og Bosnia-Hercegovina. Muslimene i Norge er organisert i forskjellige menigheter med grunnlag i forskjellige kulturelle, språklige, geografiske og etniske koder. De er også organisert ut fra ulike retninger og forståelser av islam. I denne oppgaven viser vi derfor både til den sunni-muslimske og den sjia-muslimske tradisjonen. Til tross for en økning av sjia-muslimer vet vi at den sunni-muslimske tradisjonen er den teologiske forståelsen som er mest utbredt i Norge og verden ellers. Ishaq fremholder at muslimer kan være «ortodokse, fundamentalistiske, ekstremistiske, konservative, mainstream, reformistiske, sekulære eller liberale – akkurat som kristne individer» (Ishaq, 2017:23). Muslimer er ikke ensartede. Mine informanter bekrefter dette inntrykket. De snakker flytende norsk med ulike norske dialekter, de har ulik utdannelse, og de

skiller seg fra hverandre på kulturelt, økonomisk, sosialt og politisk grunnlag. Ishaq synes ikke det er overraskende at det viser en økning i religiøsitet blant unge muslimer når opptattheten av islam er så sterk og fremtredende som den er i det norske samfunnet i dag. Har hun rett når hun sier at hun mener at det på dette grunnlaget mener å se «en religionifisering av en hel generasjon unge i samfunnet vårt» (Ishaq, 2017:17)?

Verdikonflikt?

Bushra Ishaq hevder de fleste muslimer ikke anser religionen islam som et problem, eller som direkte årsak til politiske konflikter i muslimske land (Ishaq, 2017:68). Hun viser til World Gallup Pole hvor det angis at «majoriteten av muslimer i verden mener at den muslimske identiteten er den viktigste identiteten i livet deres, og en kilde til livsinspirasjon» (Ishaq, 2017:68). Ishaq hevder det er viktig å «ta innover seg ståstedet til muslimer flest» (Ishaq, 2017:68) når en i Vesten og Norge diskuterer islams rolle i konflikter. For å kunne klare å leve side om side i et pluralistisk samfunn er det viktig at en forstår hverandre, hevder hun. Ishaq mener det er helt uproblematisk å være uenig med muslimer, å komme med konstruktiv islamkritikk og å velge å ta avstand fra deres virkelighetsforståelse. Samtidig understreker hun betydningen av å «lytte til muslimer som gruppe» og at dette innebærer å gi «dem verdighet som mennesker» (Ishaq, 2017:69).

I Ishaqs undersøkelse blir forholdet mellom religiøse verdier og demokrati diskutert. Hele 98 prosent av respondentene svarer at «menneskerettigheter er viktig for dem.» 94 prosent svarer at «demokrati er viktig» (Ishaq, 2017:69). Selv om majoriteten av informantene i undersøkelsen bekrefter at islam er svært viktig for deres liv og hverdag, hevder Ishaq at «islams tilstedeværelse i muslimers liv går hånd i hånd med støtte til demokrati og menneskerettigheter» (Ishaq, 2017:69). Hun poengterer at det ikke finnes noen indikasjoner «på at islam er en antidemokratisk kraft i muslimers liv» (Ishaq, 2017:69). Tidligere ble «myten» om at norske og islamske verdier er på kollisjonskurs med hverandre hyppig kommunisert, noe Ishaq begrunner med at det er «stor motsetning mellom hva nordmenn antar er verdigrunnlaget til muslimer og det som faktisk er tilfellet (Ishaq, 2017:69). Ishaq belegger denne påstanden ved å vise til en undersøkelse utført av Sentio i 2009 hvor det kommer frem at 49 prosent av majoritetsbefolkningen mener at «islam truer likestilling og ytringsfrihet i det norske samfunnet» (Ishaq, 2017:69). I motsetning til dette oppgir Ishaq at 97 prosent av hennes informanter «støtter like rettigheter mellom kvinner og menn» (Ishaq, 2017:69). Hun hevder at

disse funnene bidrar til å «fjerne grunnlaget for tanken om at det eksisterer en verdikonflikt mellom muslimer og den norske majoriteten» (Ishaq, 2017:70). Ishaq mener at det som fremstår som uoverensstemmelser bunner mer i «begrepsforståelse og symbolikk, enn om selve verdigrunnlaget» (Sharia, 2017:70). Hun mener at hvis det virkelig er slik at muslimer ønsker demokrati slik det vises i hennes undersøkelse og i undersøkelsen utført av World Value Survey, «er det i hvertfall riktig at muslimer har demokratiske verdier» (Ishaq, 2017:80).

Ishaq stiller videre spørsmål ved forholdet mellom sharia og norske lover. Mens hele 97 prosent svarer «at det er viktig for dem å følge norske lover» (Ishaq, 2017:81), svarer 32 prosent av informantene «at det også er viktig for dem å følge sharia». Ishaq mener at de 98 prosentene som støtter menneskerettigheter og de 97 prosentene som støtter demokrati og norske lover langt overstiger antallet som støtter sharia. Ved å se dette i sammenheng mener hun å se at det er «tydelig at de muslimske respondentene tror på at islams verdigrunnlag kan gå hånd i hånd med sekulære verdier, og at de ikke ser noen motsetning mellom sharia, menneskerettigheter og demokrati» (Ishaq, 2017: 81).

Videre mener Ishaq også at norske muslimer er «villig til å gå enda lengre i sin tiltro til norske prinsipper» enn det mange vil tro. Undersøkelsen viser nemlig at muslimer «ikke bare sverger troskap til norske verdier, men også betrakter dem som et ideal og eksempel til etterfølgelse for muslimske land» (Ishaq, 2017:81). Informantene i Ishaqs undersøkelse mener ikke bare at det bør være et skille mellom religion og stat i Norge, men de mener også at dette bør være tilfelle i land hvor muslimer utgjør majoriteten. Dette funnet mener Ishaq «utfordrer den allmenne oppfatningen av sharia – både blant muslimer og ikke-muslimer – som et rigid og bakstrevsk verdisett» (Ishaq, 2017:81-82). Hun fortolker informantenes samlede respons om sharia, menneskerettigheter, demokrati og skille mellom religion og stat i retning av å betrakte de norske rettsstatlige prinsippene som en moderne realisering av sharias overordnede budskap om rettferdighet» (Ishaq, 2017:82). Hun hevder videre at «fordi islam peker på likeverd og rettferdighet som samfunnets viktigste idealer, vil vestlige samfunn som bygger på disse verdiene stå nærmere islam enn de landene i verden som proklamerer at de er islamske» (Ishaq, 2017:83) Ishaqs undersøkelse viser faktisk at 54 prosent av informantene synes det er enklere «å leve etter islamske prinsipper i Norge enn i mange muslimske land» (Ishaq, 2017:83). Hun nevner også at «til storsamfunnets overraskelse har norske imamer ved flere anledninger argumentert for at norske verdier er i overensstemmelse med islamske prinsipper» (Ishaq, 2017:

83). Ishaq påpeker at majoritetsbefolkningen vil streve med å forstå koblingen mellom sharia på den ene side og menneskerettigheter, demokrati og «norske verdier» på den annen side. All tale om sharia vil for dem oppleves både «provoserende og skremmende» (Ishaq, 2017:84).

Terrorister er ikke muslimer

Begreper som terror og terrorhandlinger er ofte i mediebildet. Bushra Ishaq skriver at «nyheter om bortføringer av pikebarn, selvmordsbomber, halshugginger, massevoldtekter og massakrer av sivile er blitt en vanlig del av hverdagen vår» (Ishaq, 2017:109). I 2001 erklærte USA krig mot «global terror» med andre vestlige stormakter i ryggen (Ishaq, 2017: 109). Krigen hadde som mål å få bukt med terror og å «innføre demokrati i muslimske land – ettersom mangelen på demokrati ble definert som selve årsaken til internasjonal terrorisme» (Ishaq, 2017:109).

Kampen mot terror er ikke vunnet. Ishaq mener at «terroristenes metoder har nådd nye høyder i brutalitet, i den grad at det kan føles som en kamp i sitt eget indre for å klare å gjenvinne tilliten til menneskeheten» (Ishaq, 2017: 110). Hun forteller at «minoriteter utsettes for etnisk rensing, kvinner tas som sexslaver, homofile skytes, ferierende barn likvideres på strender og journalister halshugges med direkteoverføring på video på sosiale medier» (Ishaq, 2017:110). Ishaq understreker at det ikke bare er statsborgere fra andre vestlige land som applauderer terroristene, men også norske. Det er flere norske statsborgere som har reist til muslimske land for å bli en del av terrororganisasjoners terrorhandlinger som beskrevet ovenfor.

Ishaq forteller at det blomstret opp igjen en ny debatt i norske medier om religionen islam og muslimers holdning til ytringsfrihet. Ishaq hevder at «både i undertoner og i åpne karakteristikk ble islam utpekt av enkelte sentrale aktører som et bakstreversk verdsett, med påfølgende krav om reformasjon» (Ishaq, 2017: 111). I likhet med mine informanter påpeker Ishaq at i «vestlig bevissthet handler alle terrorangrep utført av muslimer om noe ved islam og religionens representanter» (Ishaq, 2017:111). Dette bygger opp under oppfatningen om at terrorister «er representanter for islam, at de begrunner sine handlinger med et islamsk trosgrunnlag og har en synlig muslimsk identitet» (Ishaq, 2017:111). Terrorangrepet på Charlie Hebdo, som Al-Qaida påtok seg ansvaret for, var en viktig årsak til oppblomstringen av debatten om forholdet mellom islam og ytringsfrihet. De hevdet at satirene og bildene som ble publisert i den franske avisen rettferdiggjorde terrorhandlingen og mente at slike krenkelser ifølge islam ville være «legitim grunn til å drepe dem som stod bak» (Ishaq, 2017:111). Ishaq

hevder også at terroristenes mål om å by opp til krig mellom vesten og islam ble oppnådd da andre publiserte lignende karikaturer i solidaritet med Charlie Hebdo. «Publiseringen ville ikke bare styrke fremmedgjøringen av muslimer i vesten, men også fremstå som en kollektiv nedverdiggelse av alle verdens muslimer» (Ishaq, 2017:113). Dette ville, som terroristene håpet, skape antivestlige holdninger «i en tid hvor mange av verdens muslimer ser opp til vestlige verdier som demokrati» (Ishaq, 2017:113).

Hijaben

Som vi alt har sett i Bushra Ishaqs undersøkelse, står både den muslimske minoritetsbefolkningen og den norske majoritetsbefolkningen sammen om å beskytte «frihetsidealer og like rettigheter for kvinner» (Ishaq, 2017:174). Ishaq hevder likevel at de to gruppene står «langt fra hverandre i spørsmål som gjelder muslimske kvinner i samfunnet» (Ishaq, 2017:174). Et tydelig eksempel på uenighet eller avstand synliggjøres i debatten om muslimske kvinners klesdrakter. Ishaq hevder at i de siste årene har «hodeplagg, ansiktsplagg og heldekkende kroppsplagg blant muslimske kvinner vært et av de mest polariserende temaene i det offentlige ordskiftet i Norge» (Ishaq, 2017:174). Dette kommer også til uttrykk i min undersøkelse. Uten at jeg direkte stilte spørsmål om hijab (hodeplagg) eller annen muslimsk påkledding i mine undersøkelser, ble temaet brakt på bane av informantene selv. Det er helt tydelig at det er stor skepsis mot dette hodeplagget i majoritetsbefolkningen. I en rapport utført av Integrerings- og mangfoldsdirektoratet kommer det frem at seks av ti nordmenn «er helt eller delvis imot at kvinner bærer hijab på arbeidsplassen» (Ishaq, 2017:174). Ishaq hevder at denne debatten handler om alt fra legitim kritikk av plaggets hensiktsmessighet til «karakteristikk av plagget som undertrykkende, et totalitært symbol, terror-flagg, galskap, Klu Klux Klan-hetter og et overgrep på linje med omskjæring av kvinnelige kjønnsorganer» (Ishaq, 2017:174).

Ishaq viser til flere eksempler på saker og situasjoner hvor muslimske kvinner i Norge har måttet kjempe for retten til å bruke hijab. I 2004 ble den muslimske kvinnen Ambreen Pervez sparket fra jobben på grunn av dette. I 2009 ble Keltoum Hasnaoui Missou utestengt fra Politihøgskolen fordi hodeplagget ikke var autorisert. Videre henviser Ishaq til en rapport i 2016 hvor daværende Ligestillings- og diskrimineringsombud kunne påvise en markant «økning i diskrimineringsaker på grunnlag av religion, og at flere av sakene handlet om muslimske kvinner» (Ishaq, 2017:175). Ishaq hevder at motstanden mot bruken av hodeplagget ikke lenger er forbeholdt arbeidslivet, men at dette i økende grad også er blitt en debatt om hijab

generelt. Som mine informanter også antyder, hevder Ishaq at muslimske kvinner i økende grad erfarer utfordringer og «hindringer i den allmenne utfoldelsen i samfunnet på grunn av hijab» (Ishaq, 2017:175). Den bakenforliggende grunnen til den opphetede temperaturen mellom majoritetsbefolkningen og muslimske kvinner i dette tilfellet handler mye om majoritetens manglende forståelse av muslimsk trospraksis, at man innehar ulike definisjoner på hva frihet og livsutfoldelse er, og antagelser om at muslimske kvinner «mangler mulighet til selvrealisering» (Ishaq, 2017:175). I vestlige land kan kvinners frihet, mulighet til selvrealisering og til å ta egne valg handle om at de kler seg som de vil; i noen tilfeller «seksualisert og avkledd» (Ishaq, 2017:175). Det mest brukte argumentet i motstanden mot bruken av sløret er påstanden om at kvinnen blir tvunget til å bruke plagget av menn. Denne fortolkningen er noe mine kvinnelige informanter også tydeligvis har behov for å fortelle om og avvise. I Ishaqs undersøkelse oppgir 96 prosent av muslimene «at bruk av religiøse hodeplagg bør være et personlig valg uten tvang» (Ishaq, 2017:176). Ishaq hevder at ingen av respondentene i hennes undersøkelse ga uttrykk for at de ble tvunget til å bruke hodeplagg. «Samtlige kvinner viste til valg av hijab som et selvstendig valg, basert på egen overbevisning» (Ishaq, 2017:177). Mer overraskende er opplevelsen av tvang som muslimske kvinner som ikke har tatt i bruk hijaben ble utsatt for. 14 prosent av kvinnene som svarte at de ikke brukte hijab, «oppga at de ikke turte det fordi de frykter diskriminering fra storsamfunnet» (Ishaq, 2017:177). Derfor mener Ishaq at når kvinnelige muslimer ikke har «mulighet» til å kle seg slik de selv vil, «og ikke kan realisere seg ut fra egen overbevisning av hensyn til majoritetssamfunnet», er det mye som tyder på at det ikke er det norske muslimske miljøet som «undergraver muslimske kvinners integritet» (Ishaq, 2017:177). Også mine kvinnelige informanter kan fortelle om ubehagelige situasjoner ved bruk av muslimsk hodeplagg. Diskriminering og sjikane forekommer ikke bare i arbeidssituasjonen, men også i hverdagslivet.

Ishaq mener det er umulig for muslimske kvinner å ikke «oppfatte den generelle skepsisen mot hijab og de daglige reaksjonene som noe annet enn storsamfunnets ønske om å kle av muslimske kvinner» (Ishaq, 2017: 178). Hvem har definisjonsmakten på frihet og et «fritt Norge»? Spørsmålet er «hvorfors det bare er enkelte maktaktører i majoritetssamfunnet som har rett til å definere hva som er fritt?» (Ishaq, 2017:179). I følge Ishaq sier debatten om hijab mye om hvordan land i vesten tar imot kvinnelige muslimer og deres antatte ansvar for å «redde» muslimske kvinner fra undertrykkelse (Ishaq, 2017:179). Dette skjer uten at muslimske kvinner selv ber om å bli reddet og uten å lytte til hva kvinnene selv sier (Ishaq, 2017:180).

Majoritetsbefolkningen har alltid definisjonsmakten. Det som blir farlig og urovekkende ved dette er når kvinnelige muslimer får «tildelt en rolle som kulturbærere i det hatske politiske klimaet om islam i vestlige land» (Ishaq, 2017:180). Ishaq mener at selv om denne oppfatningen ikke er den mest vanlige, er den svært utbredt. Hun avslutter med å vise til Norges lange tradisjon for å kjempe for kvinners rettigheter og mener at dette bør innebære at norske muslimske kvinner må få lov til å kjempe sin kamp «på deres premisser» (Ishaq, 2017:182). Et land som stadig vektlegger menneskerettigheter, trosfrihet og kvinners rettigheter, bør sørge for «at det verdimesig er rom for at muslimske kvinner kan ha likeverdig rett til yrkesliv og samtidig bruke et religiøst hodeplagg- så lenge plagget ikke er til hinder for utøvelsen av arbeidet de er satt til» (Ishaq, 2017:182).

5 PRESENTASJON AV DATA

I dette kapittelet vil jeg presentere informantenes beskrivelse av ulike temaer. Dette er temaer som allerede er behandlet av ulike bidragsytere i teorikapittelet. Jeg vil nå rette oppmerksomheten på informantenes forståelse og beskrivelse av de samme temaene: Religiøs tilhørighet, nasjonalfølelse, identitet, kultur, kulturmøter, integrering, assimilering, interseksjonalitet, diskriminering, islamofobi og rasisme.

Jeg vil først gi en kort presentasjon av informantene. Deretter følger en presentasjon av den enkelte informants beskrivelse av egen religiøs tilhørighet. I de påfølgende kapitlene vil jeg oppsummere informantenes samlede beskrivelse av de ulike temaene i avgrensede bolker.

5.1 Presentasjon av informanter

Informantene har foreldre fra Somalia, Pakistan og Marokko. De fleste av dem er født og oppvokst i Norge, mens et par av dem kom til Norge før en alder av fem år. Foreldrene til informantene med bakgrunn fra Somalia innvandret til Norge for rundt 30 år siden, mens foreldrene til informantene med bakgrunn fra Pakistan innvandret til Norge for cirka 40 år siden. Informantene selv er mellom 19-35 år gamle. Blant informantene finner vi leger, sykepleiere, miljøarbeidere, studenter, økonomer og servicemedarbeidere. Mange av dem er engasjert i frivillig arbeid, for eksempel som flerkulturell *doula* eller som aktivt engasjert i moskeens arbeid. Med ett unntak går alle de kvinnelige informantene med sjal/hijab daglig. De mannlige informantene skiller seg ikke ut fra omgivelsene når det gjelder påkledning. Av 10

informanter er 6 kvinner (Aamina, Basra, Kinsi, Saima, Ayesha og Nasim) og 4 menn (Jaquab, Bilal, Jibrel og Kamran). Alle med fiktive navn.

5.2 Opplevelse og beskrivelse av egen religiøs tilhørighet

«Det å praktisere islam er en livsstil, det er like naturlig som å kle på seg og pusse tenner»

På spørsmål om hvor viktig islam er og hva islam betyr for informantene, får jeg varierende svar. Jeg ønsker her å presentere samtlige svar fordi dette kaster lys over hvordan den enkelte informant opplever å være muslim i Norge. Det bidrar også til å synliggjøre hvorvidt de skiller seg fra hverandre i deres beskrivelser og hvordan de praktiserer sin tro.

Basra er sunni-muslim og forteller at islam er hennes livsstil som gir henne ro og glede; den gir henne mening med livet. Hun understreker at de fem søylene er en viktig del av islam og hvor fasten, bønnen og pilgrimsreisen er obligatorisk. Basra forteller at det kan være økonomisk krevende for noen å legge ut på en pilgrimsreise; en reise en gjennomfører minst én gang i løpet av livet. Hun forklarer at faste under ramadanmåneden og bønn er særlige viktige søyler, og det er viktig for henne å oppfylle dem.

For Basra er islam viktig i hverdagen. Hun oppgir at å praktisere islam er en livsstil, som er like naturlig for henne «som å kle på seg og pusse tenner». Islam er med henne igjennom alt hun foretar seg i hverdagen, og livsvalgene hun tar er alltid preget av hennes muslimske tro. Basra ber fem ganger daglig. For henne er det viktig at arbeidsplassen legger til rette for at hun kan fortsette med dette.

Basra besøker ikke moskeen like ofte som hun gjorde da hun var yngre. Nå besøker hun moskeen som oftest en gang i uken; om det lar seg gjøre. Basra pleier å høre på islam-relaterte podkaster når hun er «på farten». Hun motiverer også sine barn til å etterfølge de religiøse pliktene etter hvert som de vokser opp. Hun påpeker at barna fortsatt er «litt for små til å utføre fasten», men forteller at sønnen hennes likevel er interessert i å delta. Basra forsøker å gjøre noe hyggelig ut av det, og sønnen får lov til å «prøve litt i helgene».

For Basra er det viktig at barna opplever hennes muslimske praksis som noe «positivt» og at den ikke fremstår som rigid og «firkanta». Hun lar ofte barna være til stede når hun ber. Basra understreker at bønn er viktig for henne og beskriver markeringen av *eid* som noe vakkert. Man

har fastet i en hel måned, og hovedhensikten med fasten er å få en spirituell kontakt med Gud; det er en periode hvor du avstår fra alt, og man får virkelig kjenne på kroppen hvordan andre mennesker som lever under dårlige kår har det. Man får kjenne på kroppen hvordan det er å være sulten og hvor takknemlig man er for tilgang på mat og drikke. For Basra er det vanlig at de som familie sender penger til foreldrenes hjemland, Somalia, og bidrar til fellesskapet. Basra sier hun synes det er ekstra spesielt å feire *eid* i Somalia, fordi da stenges alle butikker siden alle deltar i feiringen. Her i Norge er situasjonen annerledes; faste er her en sak for den muslimske minoritetsbefolkning.

Aamina er sunni-muslim og beskriver islam som en del av hennes personlighet og væremåte; alt hun foretar seg til daglig er preget av islam og hennes religiøse tilhørighet. Islam handler ikke om å følge alle regler slavisk eller å fokusere på de fem søylene, men også om «ha tro på hva de faktisk betyr». Man må forstå og sette seg inn i det man gjør, hevder hun. Aamina beskriver islam som en tro på at det finnes en Gud, på budbringeren Muhammed og de øvrige profetene. Aamina legger vekt på englenes betydning og på Koranens betydning som den helligste bok hvor alle religiøse grunnprinsipper er nedfelt.

For Aamina er islam en monoteistisk religion. Andre guder er utelukket; den ene Gud har en plan for menneskers liv. Islam er med på å forme liv og hverdag og betyr alt. Islam er med på å prege både tankesett og håndtering av ulike praktiske situasjoner. Dette kommer ikke minst til uttrykk i eksistensielle kriser som sykdom, død og sorg. Aamina oppgir at hun planlegger dagen ut ifra hennes religiøse praksis, fordi hun praktiserer bønn fem ganger om dagen. Aamina pleier å besøke moskeen på fredager og på ettermiddagene når hun har anledning til det.

Jaqub er sunni-muslim. Han hevder at islam består av «flere nivåer»; aller viktigst er å være «et godt medmenneske som tar vare på andre og ikke minst foreldrene sine». Han sier: «Det er jo sånn i islam at paradiset ligger foran dine foreldres føtter, så det har utrolig mye å si hvordan man behandler foreldrene sine». Jaqub mener at hvis man respekterer foreldrene sine, kommer man langt som muslim. Deretter følger de andre religiøst definerte pliktene som det å følge de fem søylene og avstå fra «urenheter» som svinekjøtt og alkohol. Jaqub er vokst opp i et muslimsk hjem. Islam er en del av den marokkanske kulturen og familien hans for øvrig; han er oppdratt til å være muslim. Islam er for ham en «levemåte»; «en måte å tilbe sin skaper på»..

Jaquib understreker at bønn er viktig og at man må kjenne til de grunnleggende reglene for utførelse av bønn. Han er opptatt av å bidra til å gi et godt bilde av islam og muslimer. Dette skjer blant annet ved å behandle mennesker rundt seg godt. Islam betyr mye i Jaquibs hverdag og er en integrert del av ham som person. Selv om Jaquib innrømmer at han ikke alltid klarer å praktisere islam slik han gjerne ville, er troen godt plassert i ryggmargen. Han har ingen tilhørighet til en bestemt moské, men drar dit hvor det passer best for ham til enhver tid. Når Jaquib ber fredagsbønn er det i grunnen det samme om han besøker en marokkansk, pakistansk eller somalisk moské. Jaquib forteller at det varierer hvor ofte han besøker moskeen fordi «bønnetidene skifter», men han har likevel et mål om å rekke fredagsbønnen hver fredag så fremt det ikke kolliderer med arbeidstider.

Bilal definerer seg som hverken sjia eller sunnimuslim. Han mener sjia og sunni er «termer som har kommet etter en politisk uenighet innenfor den islamske tradisjonen, så dette skillet mellom sjia og sunni eksisterer ikke i koranen». For Bilal er islam «en livsform som du føler at passer til måten du ønsker å leve livet ditt på. Så det å være muslim for meg handler om å leve på en måte som jeg tenker er etisk riktig, moralsk og gir meg mening».

Bilal er ikke en som praktiserer søylen om å be fem ganger om dagen, men ber hver gang han legger seg og ber når han har anledning til det. Bilal er vokst opp med koranskole og har lært seg å lese koranen i tidlig alder. Bilal leser mindre i koranen nå, men når han studerer er han stadig inne på islam som tema. Han opplever at hans identitet og religiøse tilhørighet stadig blir utfordret. Bilal forteller at han hele tiden videreutvikler sin religiøse tilhørighet, sin forståelse av islam og det å være muslim.

Islam er viktig for Bilal i hans hverdag, men han ser på sin hverdag med islam som noe som først og fremst er et personlig forhold mellom han og Gud. Han forklarer at å praktisere islam for ham er «å etablere et forhold til Gud og så kan man selv velge hva man vil vektlegge i det forholdet, hva man ønsker, hva man søker og hva man er tilfreds med». Bilal sier det ikke er så viktig å opprettholde de fem søylene slavisk, man at man heller må se på praktiseringen av islam som en søken etter gud og hvor man stadig utvikler sitt forhold til gud.

I forholdet til gud så er det ikke nødvendigvis den rituelle praksisen som kommer fram, men hans hverdagslige praksis. Eksempler på dette kan være hvordan han omgås andre mennesker og hvordan han behandler andre mennesker. Bilal forklarer det slik: «Du kan ikke

legge religionen fra deg i løpet av livet ditt, den er alltid med deg og det du gjør [praktiserer] vil på en måte henholde til hvordan du ser på religionen da».

Bilal har også venner som definerer seg som både sjia og sunni-muslimer, og det er som oftest sjia moskeen i hans nærområde han besøker hyppigst. Bilal oppgir likevel at han er blitt oppdratt etter en sunni-tradisjon, men at det ikke gjør han noen ting å besøke sjia moskeer eller lignende. Formålet for å besøke moskeen for Bilal er at han skal kun utføre de religiøse handlingene som er forpliktet av ham som muslim uten at han skal tenke så mye på om det er i en sunni eller sjia moske. Bilal forteller at han ikke har noen spesifikk tilhørighet eller noe engasjement i en moske fordi moskeene ofte gjenspeiler en «spesifikk konfesjon innenfor islam». Bilal sier at «det finnes sunni-moskeer, sjia-moskeer og innad i dette igjen har man det kulturelle aspektet hvor pakistanerne har sin versjon, tyrkerne sin versjon og så videre». Dette gjør at Bilal synes det er vanskelig å definere seg selv og finne ut hvor han egentlig passer inn. Han tenker at han er annerledes fra faren når det gjelder det å være muslim, fordi faren er vokst opp på landsbygden i Pakistan og dermed er blitt «kulturelt oppdratt til religionen». Bilal tror at faren er muslim i henhold til «en kulturell praksis i Pakistan» og at han dermed ikke har «like stor forståelse for hvordan folk velger å praktisere islam i møte med et sekulært samfunn». Bilal tror faren mener man bør praktisere islam som man gjør i Pakistan og at han ser bort fra at her er det en «annen kontekst», «en annen setting» og «en annen livsstil». Bilal tror man er «et produkt av det samfunnet du lever i her» og ikke kan leve etter å være et «produkt av samfunnet i Pakistan når du er i Norge». Derfor kan Bilal ofte komme i diskusjoner med faren om hvordan en bør og skal praktisere islam i Norge. Bilal føler seg mer lik moren som har oppdratt Bilal til å ikke kun fokusere på den religiøse praksisen, men på å «være» muslim og som hevder at islam også handler om de «små ting» og om «hvordan du lever livet ditt».

Jibreel er sunni-muslim. Han forteller at islam kan oppsummeres i en setning: «troen på at det finnes én gud som på arabisk heter Allah og troen på at den siste profeten er Muhammad, Guds sendebud». Troen omfatter det Gud har åpenbart for oss. Jibreel forklarer at koranen gir retningslinjer for livet til muslimer og at Muhammed selv er et fullkomment eksempel på hvordan islam skal praktiseres. Jibreel beskriver koranen som en teori og at Muhammed kan sees på som en rettesnor for hvordan denne teorien skal praktiseres. Muhammed er altså prakt eksemplet på det fullkomne liv. Jibreel beskriver dette slik:

«Det å være muslim for meg, det er to deler. Den ene delen henger sammen med tro, det du tror på og at du er overbevist om at det finnes en Gud; troen på at det Gud åpenbarer er det beste for mennesket. Den andre delen henger sammen med praksis, de religiøse handlingene. Så det er på en måte både en moralsk og en religiøs del uten at de gjensidig utelukker hverandre».

Jibrel forklarer at det moralske aspektet går ut på ting som ikke å snylte på staten, at man er i arbeid, betaler skatt og at man er god mot andre mennesker. Så har du det religiøse aspektet som går ut på å be, besøke moskeen og å lese i koranen. For Jibrel er islam «livsviktig». For Jibrel er det viktig å holde seg til sine religiøse plikter, og særlig viktig er dette med bønn.

Jibrel mener det er viktig at man som muslim følger landets lover; i dette tilfellet de norske. Som muslim er du pliktig til å respektere og følge lovene i landet du bor i. Jibrel er veldig aktiv i en multikulturell moské som ikke bare består av somaliere, men hvor også mange andre nasjonaliteter er representert.

Kinsi er sunni-muslim. For henne er islam ensbetydende med «å være et godt menneske». Dette innebærer ikke at man nødvendigvis må utføre alle de islamske trospraksisene til punkt og prikke, men at man er et godt menneske og har gode verdier. Islam er viktig for henne og hun sier at islam «gjennom syrer egentlig alt jeg gjør hver dag». Hver morgen takker hun Gud for en ny dag, og forventningsfullt imøteser hun de planer som Gud har for hennes liv den dagen. Moren er hennes store forbilde, hun ser opp til hennes måte å være muslim på. Moren ber de faste bønnene fem ganger daglig og «er bare veldig snill». Hun er for Kinsi den perfekte muslimen som er god mot andre og som viser at medmenneskelighet står øverst på prioriteringslisten.

Kinsi forteller at hun aldri vil kunne bli helt lik moren som er født i Somalia; noe som gir henne bedre forutsetninger for å være en god muslim. Kinsi selv føler seg både norsk og somalisk og forsøker å finne den gyldne middelvei i sin utøvelse av islam. Hun opplever at det blir en forhandling mellom «det muslimske» og «det norske» og hvor noe nytt og ukjent oppstår som moren ikke vil oppleve på samme måte. Kinsi besøker ikke moskeen like ofte som hun gjorde da hun var yngre. Hun besøker moskeen ved høytider som *eid* og når det er foredrag som interesserer henne og som holdes på norsk og engelsk. Kinsi kan snakke somali, men behersker det ikke så godt at det er lett å henge med i en hel time når foredragene holdes på somali.

Saima er sunni-muslim. I likhet med de øvrige informantene, understreker hun betydningen av troen på den ene, sanne Gud og at Muhammad var hans sendebud. Det som skiller hennes beskrivelse fra de andres, er hennes beskrivelse av islam som en beskyttelse av det «rene hjertet». Trospraksisens ulike ytringsformer kan virke regelstyrte, men poenget er at de bidrar til å utvikle den beste versjonen av oss selv og «bevare inngangene til hjertet». Saima lever ut sin tro med den intensjon å verne hjertet fra å bli «korrumpert». Hun erkjenner at hun ikke alltid klarer å leve som en perfekt, praktiserende muslim og finner grunn til å gå i seg selv og ta imot det korrektiv som koranen gir henne. Ingen ytre forhold som status, økonomi, familie eller andre former for vellykkethet betyr noe når alt kommer til stykke. På dommens dag handler det om hvorvidt du har klart å holde hjertet ditt rent. Saima forteller at om «troen gjør deg til en dårlig person, da trenger du å gå inn i deg selv, da er det noe som er galt». Saima sier at islam en viktig del av hennes hverdag, men at hun også lever et helt «vanlig liv». Hun forsøker å leve i tråd med islam i sin trospraksis fordi det gir henne styrke i hverdagen og «motivasjon» i livet; «i likhet med alle andre som finner motivasjon i andre religioner eller på andre områder».

Saima forteller at hennes foreldre var opptatt av å gjøre det klart for Saima at «tro ikke arves». Hun forteller at hun likevel har lært om «kjærligheten til troen fra dem, men de har også vært de største religionskritikerne i mitt liv». Det har alltid vært rom for diskusjon i Saimas familie, og det har alltid vært anledning til å være uenig. Saima er aktivt engasjert i en moské hvor det hovedsakelig snakkes norsk. Hun besøker moskeen flere ganger i uken.

Kamran beskriver en muslim som en person som «underkaster seg Gud». For ham er det å være muslim en del av hans identitet, tenkemåte, levesett og «basically noe som gjenspeiler meg som person». Islam er viktig for hans hverdag, og om han skulle rangert viktigheten på en skala fra 1-10, ville han svart 10 personlig, men i praksis ville betydningen vært 8. Kamran sier han kjenner mange som anser seg som muslimer, men hvor religion egentlig ikke er så viktig for dem.

For Kamran er islam to ting. Det ene er ditt personlige forhold til Gud og religionen. Det andre handler om hvordan man utøver sin religiøse praksis. Kamran er aktiv i en navngitt moské, men når det gjelder fredagsbønnene og fredagstalene reiser han som oftest til moskeen som er nærmest. Det å praktisere islam er for Kamran å gjøre sitt beste og forsøke å leve etter reglene,

normene og ideene som blir presentert i Koranen og *Sunnaen*. Det han tror på, er «sendt ned» fra Gud gjennom Koranen og Muhammed gjennom *hadith* tekstene.

Kamrans foreldre og søsken er også muslimer. Kamran forteller han skiller seg fra foreldrene på måten han ønsker å være muslim på. Han mener det skyldes et generasjonsskifte og at det ikke kun handler om islam. Kamran skiller seg også fra foreldrene når det gjelder kultur, tenkemåte og levemåte, men tenker den religiøse praksisen likevel er lik for dem alle. I den moskeen Kamran er aktiv i snakker de norsk og det er en god blanding etnisiteter representert. Kamran mener de tar opp samfunnsnyttige temaer i moskeen som er relevante for muslimer i et norsk samfunn.

Nasim er sjiamuslim og forteller at Islam er en «nedarvet» trosretning. Hun forklarer at de færreste i dag undersøker nøye før de velger en religion de ønsker å følge. Nasim mener hun har «arvet troen» fra foreldrene. Hun forteller likevel at selv om hun var oppdratt til å være muslim, tok hun i voksen alder et selvstendig valg om å følge islam. Nasim forteller at foreldrene hennes er langt mer liberale enn andre pakistanske familier hun har møtt i Norge.

I likhet med de andre informantene beskriver Nasim islam som en «levemåte». Islam gir livet mening og svar på hvorfor hun er blitt til og hva som skjer etter døden. Til forskjell fra de andre informantene er Nasim sjiamuslim, men også i hennes familie finnes det familiemedlemmer som følger både sunni- og sjia tradisjonen. Nasims far var tidligere en strengt praktiserende sunni-muslim, men byttet til sjia tradisjonen i voksen alder. Han var en av de få som satte seg mer inn i religionen og gravde etter å finne den riktige «stien» for ham innen islam. Faren hennes var den første som gikk over til å følge sjia-retningen, men også andre familiemedlemmer fulgte etter.

På både farens og morens side praktiseres islam forskjellig. De ber ulikt, de faster i forskjellige perioder, og de praktiserer ulike regler. Nasim forklarer at det nå er blitt litt større toleranse for de ulike retningene og at man til syvende og siste har til felles at man ønsker å være muslim. Nasim synes det er viktig at man stiller spørsmål ved ulike retninger for å utfordre hverandre og for å utvikle seg i troen. Nasim stiller ofte spørsmål som: «hvorfor gjør vi dette? Hvordan gjør vi dette? Hvorfor gjør ikke andre det? Hvorfor var det skillene mellom de to oppstod? Hvorfor praktiserer vi på denne måten?» Dette er spørsmål faren har lært ham å stille. Faren – og også Nasim selv - mener islam oppfordrer til å søke kunnskap. Man skal vite hvorfor og ikke

«tro blindt». Nasim sier det er lov å stille spørsmål; det er lov å grave etter nye og bedre svar. Man skal ikke be bare fordi noen forteller deg at du skal be fem ganger om dagen; det er liksom ikke bare en øvelse som skal gjennomføres. Man må vite hvorfor man ber og hvordan man skal be riktig. Nasim understreker også betydningen av å vite hva man skal gjøre mellom bønnetidene; man skal gå inn i seg selv som muslim. Etter hvert som tiden gikk, ble hun interessert i å finne den riktige «stien» for henne, og hun tok et valg i voksen alder. For Nasim er det viktig at barna ikke opplever forskjellen på sjia og sunni like sterkt som henne og at de lærer å vise toleranse.

Nasims brødre er ikke praktiserende muslimer. De følger ikke islam på noen måte, de er bare muslimer «i navnet». For Nasim var det viktig å finne en ektefelle som deler hennes tro, tanker og verdier. Hun giftet seg derfor med en sjia muslim, og hun tror dette har gjort det lettere å oppdra barn sammen. I mannens familie er det imidlertid mindre toleranse for forskjellen mellom sjia og sunni. De synes de det er vanskelig å forholde seg til familiemedlemmer og bekjente tilhørende sunni-tradisjonen. Nasim sier det som oftest er sunni-muslimene som mener at sjia muslimer tar feil og at de i større grad tar avstand fra sjia muslimer enn hva sjia muslimer gjør med dem. Nasim sier at «hver religion kan både splitte og samle».

Nasim besøkte moskeen ofte som liten og lærte tidlig hva det vil si å være en god muslim. Siden Nasims brødre ikke har vært praktiserende, har Nasim alltid hatt lyst til å være «den praktiserende» blant dem. Hun forteller at dette kanskje var litt på tross i begynnelsen, for å vise at hun kunne gå andre veier enn hva brødrene hennes gjorde. Nasim fastet regelmessig og pliktoppfyllende under ramadanmånedene og ba også i de andre frivillige fasteperiodene ellers i året. Nasim forteller hun startet å be fra hun var ganske ung og at hun «jobbet hardt» for å lære seg å be. Hun ba fem ganger om dagen, mellom studietidene, mellom jobbene og hun stod også opp midt på natten for å be. Nasim har alltid vært flink til å besøke moskeen og var den som oppmuntret en eldre bror til å være med henne dit. Hun følte seg alltid som en så god muslim da hun klarte å få med seg broren i moskeen, og hun hadde alltid et lite håp om at han skulle velge samme vei som henne.

Nasim forteller at den sjia-muslimske tradisjonen tillater å slå sammen bønner og heller be tre ganger om dagen i stedet for fem. Dette har hun vært vant til hjemmefra. Det er mange sjia-muslimer som gjør dette for å gjøre livet lettere for seg selv, mens Nasim mener at om man skal

be så skal man be fem ganger om dagen, skal man «gjøre det skikkelig». Hun har alltid ønsket å vise familien sin evne til ta selvstendige valg; «bare for å vise at hun går sine egne veier». Nasim føler hun har vært den «mest religiøse» i søskenflokket og hacket mer streng under *Muharram*-tidene, sørgetiden. Nasim kan slå av tv`en og fortelle de andre i familien at man ikke skal se på tv under sørgetiden da dette er en tid hvor vi de som muslimer skal gå inn i seg selv og tenke på hvordan de kan bli litt bedre muslimer.

Nasim opplever i dag at det å være muslim i dag egentlig betyr «å være i konflikt». Hun utdyper dette ved at hun føler hun lever annerledes enn det hun burde. Nasim forteller at hun nå ikke ber like ofte som tidligere. Hun ønsker ofte å be, men hun gjør så mye annet som «ikke passer sammen med bønner». Nasim føler det er en indre spenning mellom den hun *er* og den hun ønsker å *være*. Hun forklarer dette ved at hun stadig påvirkes av omgivelsene, at det er mange kryssende forventninger, mange krav, og at det «indre inni oss består av to stemmer. Den ene vil feste og den andre vil besøke moskeen, den ene vil danse og den andre vil be. Og så vinner de ulike stemmene til ulike tider».

Innimellom opplever Nasim gode perioder hvor hun klarer å be, og disse gir henne en god følelse av indre ro hvor hun lever i ett med sin religion. I disse gode periodene kjenner ikke Nasim på «konflikten» hun beskriver, men opplever at striden er over. Men så kan det igjen skje noe, at noe forsvinner, at hun slutter å be, får mindre tid og prioriterer annerledes. Så «baller det på seg» med møter, treninger, hun vil danse og drar på en og en annen fest. Så kommer konflikten «snikende innpå» henne igjen, og hun tenker da at det ikke er slik hun ønsker å leve, at hun ønsker å leve som muslim og praktisere sin tro. Hun tenker på dommedagen, graven og livet etter døden i disse periodene. Nå har islam blitt mindre viktig for henne i hverdagen, kan det fort gå et år mellom hver gang hun besøker moskeen. Nasim sier nå at islam ikke preger hverdagen hennes like mye lenger, men at det er noe hun tenker på innimellom når det er et dødsfall, hvis det arrangeres noe spesielt i moskeen eller under høytider. Hverken hun eller mannen ber, og barna er fortsatt for små slik at troen ikke preger hverdagen deres på noen måte.

Ayesha er sunni-muslim. Ayesha starter med å si at spørsmålet om hva det vil si å være muslim «krever et veldig langt svar», men at islam har blitt «en del av hvordan (hun) spiser, sover, drikker og absolutt alt (hun) gjør» og at islam er hennes «livsstil». Islam er det Ayesha

prioriterer mest og også det det hun «ønsker» å prioritere mest. Ayesha opplever hun egentlig ikke er så forskjellig fra foreldrene når det gjelder å være muslim og praktisere islam. Hun mener de oppfatter religionen ganske likt. Ayesha besøker moskeen flere ganger i uken og er aktivt engasjert i en moske i Oslo.

5.3 Hvor kommer du egentlig fra?

«Jeg er norsk av fødsel, men verdensborger av gemytt»

Samtlige informanter svarer bekreftende at de opplever seg norske. Hva dette innebærer kan være forskjellig. Deres opplevelse av «norskhet» utelukker likevel ikke at de ikke samtidig anser seg som somaliere, pakistanere eller marokkaner. Om informantene beskriver dette ulikt, har deres beskrivelser også flere fellestrekk.

Mange av informantene synes dette er et vanskelig spørsmål. Deres felles opplevelse er at mennesker med utenlandsk opprinnelse, men som er født og oppvokst i Norge, lett kan falle mellom to stoler. De betraktes verken som 100% norsk eller 100% noe annet. Besøker de foreldrenes hjemland, blir de ikke automatisk anerkjent som en del av lokalbefolkningen der, enten det er i Pakistan, Somalia eller Marokko. De blir i denne sammenhengen oppfattet som «norske». I Norge har de samme opplevelse, men med motsatt fortegn. Selv om fleste av informantene «føler seg» så norske som de kan føle seg, opplever de at dette «forstyrres» ved at andre hele veien definerer dem annerledes. De fleste informantene kjenner på at de ikke blir anerkjent som norske på lik linje med etniske norske nordmenn, men som «utlendinger». Informantene beskriver flere situasjoner hvor dette kommer tydelig fram.

Basra forteller om tiden da hun vokste opp på østkanten i Oslo. Den gangen var hun en del av minoritetsbefolkningen i bydelen. Dette skapte raskt en opplevelse av utenforskap. Hennes venninnegjeng på ungdomsskolen bestod hovedsakelig av etniske norske. Julen ble en tid hvor Basra særlig kjente seg utenfor, selv om venninnene var flinke til å inkludere henne og invitere henne hjem til seg. Etter fullført videregående skole, ble venninnegjengen splittet opp. Basras nye venner bestod nå hovedsakelig av muslimske jenter med minoritetsbakgrunn. Årsaken til dette skyldtes at hun hadde mer til felles med de muslimske, som deler hennes interesser og prioriteringer. Selv om Basra rangerer sine identiteter i rekkefølgen muslimsk, somalisk og norsk, har hun aldri opplevd at hun har måttet velge mellom disse identitetene. «Identitetene glir så lett over i hverandre», sier hun.

Selv om det muslimske og somaliske rangeres høyere enn den norske, betyr dette ikke at det norske er ekskludert. Det norske er også en del av hennes identitet. Basra evner å ta aktivt del i det norske samfunnet. Hun opplever at det som hovedsakelig skiller henne fra etniske nordmenn, er språk og religion. Hun opplever ikke at hun «oppfører seg» ulikt i møte med verken somaliere eller andre nordmenn, men at hun er seg selv både i norske og somaliske settinger. Likevel er det «de andre» rundt henne som stadig definerer hvem og hva hun er. Når de har blitt kjent med henne, blir hun likevel anerkjent som en likeverdig del av samfunnet på lik linje med etniske nordmenn. Basra mener dette ofte tar en stund. Før de er blitt kjent med henne, blir hun først definert som muslim eller som somalier.

Om informantene anser seg selv som norske, svarer mange av dem at de kommer fra Somalia, Pakistan eller Marokko, når de blir spurt hvor de kommer fra. Dette fordi de erfarer at uansett hvor de kommer fra i Norge vil de få tilleggsspørsmålet om hvor de *egentlig* kommer fra. Derfor mener informantene det er lettere og mindre komplisert å svare at de kommer fra for eksempel Somalia enn fra Norge.

Aamina har flere erfaringer med dette. Hun forteller at hun har flere venninner som har foreldre fra Somalia, men som ikke en gang har vært i Somalia selv. Aamina og venninnene synes likevel det er vanskelig å definere hva de føler seg som, eller hva de er. For om de svarer de er norske, vil de alltid få spørsmålet om hvor de «egentlig» er fra, og de blir til stadighet påminnet om at de ikke er «helt» norske. Hun mener omverdenens stadige spørsmål om hvor de «egentlig kommer fra», vanskeliggjør muligheten til å definere seg som norsk og at dette igjen fører til at de definerer seg som mer somaliske enn det de «egentlig føler seg».

Jaqub gir også noen eksempler på dette. «Jeg er jo marokkaner, fordi hvis du setter meg foran en random norsk fyr, så kommer han ikke til å si at jeg er norsk. Fordi jeg *ser* ikke norsk ut». Han forklarer videre at han føler derfor seg som «fifty-fifty» [prosent] norsk og marokkaner; han påpeker at han ikke ser norsk ut og at det derfor blir vanskelig å føle seg hundre prosent norsk også. Selv om Jaqub synes det er vanskelig å føle seg hundre prosent norsk fordi han ikke ser norsk ut, mener han likevel det ikke er et kriterium å være født her for å kunne anse seg som norsk. For ham handler det om å få lov til å ha definisjonsmakten selv.

Jaqub betrakter seg ikke som en likeverdig del av det norske samfunnet. Når han besøker utesteder i Oslo sammen med kamerater har han opplevd å bli bortvist fra stedet med

begrunnelsen, «fordi du er for full», selv om han har gjort det klart at han både er avholds og at han aldri drikker alkohol. Jaqub tror den egentlige grunnen er at utestedene ikke ønsker det skal være «så mange utlendinger som han der». Han har også opplevd at arbeidsplasser har avslått hans jobbsøknader. Når han ber om innsyn og ser at de som er ansatt i jobben langt fra har bedre kvalifikasjoner enn ham selv, får han raskt en mistanke om at avslaget skjer fordi han har et utenlandsk navn og etternavn. Jaqub forteller om bekjente som først fikk avslag på søknader på stillinger, men som senere ble ansatt i tilsvarende stillinger etter å ha byttet navn. Han tilføyer at han til tross for alle fordommene synes han har det er ganske bra i Norge. «Du blir til en viss grad akseptert, og du får jo muligheter du ikke får andre steder, så da er det bare opp til deg hva du gjør med de mulighetene».

Jaqub mener de leste som har slike fordommer i Norge er «uvitende og at de tar alt de hører i media for god fisk». Han er vokst opp i Oslo og opplever de fleste han kjenner har et «inntrykk av at islam egentlig er en grei religion, kanskje litt strengere enn kristendommen sånn som den praktiseres her, men at islam ikke er noe farlig». Han tror de som har «de verste og fleste fordommene, er de som bor utenfor storbyene og som ikke kjenner muslimer personlig». Jaqub ser ingen motsetning i å «være muslim og norsk» og viser til «mange konvertitter (til islam) som er etniske norske». Jaqub mener for øvrig at det også er andre faktorer enn islam som spiller inn i forhold til spørsmålet hvorvidt han blir oppfattet som norsk.

Mange av informantene føler seg med andre ord norske selv om ikke alle andre opplever dem som det. Noen bekrefter også at de faktisk blir anerkjent som en likeverdig del av del norske samfunnet på lik linje som etniske nordmenn. Jibrel, for eksempel, hevder han aldri har hatt noen problemer eller opplevd interaksjoner med andre som skulle tilsi noe annet enn at han er norsk. Han sier ellers at spørsmålet om han anser seg som norsk ikke var noe han egentlig hadde tenkt så fryktelig mye på før han startet i utdanningen sin, men at han nå hører spørsmålet langt oftere enn tidligere.

Bilal forklarer at det ikke er så viktig for ham å være «like mye norsk» som andre, fordi det er noe han «aldri blir». Han hevder dette er et utgangspunkt han «bare må akseptere». Han tror det er mange som går inn i en felle når de tenker «at de aldri kan bli norsk «nok», og at dette i seg selv fører til at man ikke blir sett på norsk nok av andre. Bilal mener man selv kan bidra til å legge premissene for hvordan andre ser på deg og at dette igjen kan bidra til å skape distanse.

Han mener man skal være forsiktig med å gi grobunn for tankegangen om «å være norsk nok». Derfor lar han være å snakke så mye til andre om dette.

Kinsi anser seg også som norsk, men skiller seg litt ut fra de andre. Hun føler seg mer hjemme og mindre norsk i Somalia enn de andre informantene gjør i sine foreldres hjemland. Kinsi føler seg som en del av majoritetsbefolkningen, fordi hun *ser* ut som alle andre og av den grunn passer bedre inn. Under oppveksten tenkte hun ikke så mye over at hun hadde somalisk bakgrunn, men etter hvert som hun ble eldre «gikk det sakte, men sikkert» opp for henne at hun ikke var helt lik alle andre. Kinsi tror årsaken skyldes hudfarge, at hun ikke feirer jul og slike ting. Da hun bodde på Oslo vest, var hun en naturlig del av den norske gjengen. Da hun senere flyttet til Oslo øst, opplevde hun at det fantes langt flere grupperinger enn hva hun var vant til. Hun opplevde å gå fra å være en liten minoritet blant majoriteten, til å bli en del av en majoritetsbefolkning i områder med stor innvandrerbefolkning og få etniske nordmenn. I Oslo vest var hun sammen med andre på grunnlag av at hun likte å være sammen med dem, mens det i Oslo høst handlet om hvilken etnisk minoritetsbakgrunn du hadde. Her fantes det en pakistansk gjeng, en norsk gjeng og hun ble raskt tatt opp i en somalisk vennegjeng. I denne vennegjengen ble hun likevel raskt avvist fordi hun ble anklaget for å være «for norsk». Den somaliske gjengen stilte spørsmål om hvor lenge hun hadde vært i Norge og hvor godt hun snakket Somali. Gjengen var også opptatt av å vite hvorfor hun snakket så «pent» norsk, og hun ble til tider anklaget for å tro at hun var «bedre enn dem». Hun merket at hun ble sett på som «rar» fordi hun hadde så mange norske venner i tillegg til sine «egne», som i deres øyne var ensbetydende med «kun somaliere».

Saima anser seg selv som «ett hundre prosent norsk» og samtidig «norsk med pakistanske røtter». Hun forteller hun er «nesten kvalmende stolt av sin norskhet» og at hun av den grunn noen ganger trenger å bli dratt ned fra sin høye hest, fordi det er litt typisk norsk at vi nordmenn tror at vår måte alltid er den beste. «Det merker jeg først når jeg møter andre fra andre land og kulturer», sier hun. Saima spør meg om jeg har lest Peer Gynt av Henrik Ibsen. Hun viser til den velkjente setningen «norsk av fødsel, men verdensborger av gemytt!» «Det er liksom meg. Det er slik jeg føler det er meg. Også er jeg samtidig ganske så norsk da siden jeg siterer Per Gynt. Og det er jo en del av å være norsk er det ikke? Jeg tror ikke den norske identiteten min er under noen som helst fare, den er bare under utvikling».

Også Saima opplever hun ikke blir anerkjent som likeverdig del av samfunnet på lik linje som etniske nordmenn: «Jeg må bevise min norskhet! Jeg må bevise min lojalitet! Jeg må bevise min kjærlighet til Norge». Dette synes Saima er «tungt» fordi andre nordmenn kan kritisere Norge uten at de dermed blir bedt om å «dra til helvete tilbake hvor du kom fra». Andre nordmenn kan bli anklaget for å være «sosialist eller liberal også videre, men ingen vil si til en nordmann som er kritisk til noe at han ikke er norsk». Av den grunn opplever ikke Saima at hun blir anerkjent på samme vis som det nordmenn blir:

«Jeg kan ikke si de samme tingene som deg, jeg kan ikke det, jeg må passe meg. Jeg kan ikke reagere på samme som deg når noen behandler meg urettferdig på gata. Jeg må respondere helt annerledes, så det er visse ting du ikke kan si fordi du ikke er en white person, derav navnet white privilege. Det er bare noe du lærer fra barndommen og det må du bare forholde deg til».

Hun forteller også at når hun drar til Pakistan så kan hun heller ikke kritisere Pakistan fordi da vil de si:

«Men du er ikke pakistaner, hva vet du liksom? Du kommer fra et rikt land du, du vet ikke hvordan det er å vokse opp under tøffe kår, du har ikke opplevd en vond dag i livet ditt du, you little rich daddy`s girl».

Saima konkluderer med at hun er «utlending her og utlending der» Ofte lurer hun: «Hvor i all verden er jeg fra da? Hva skjer når jeg har bevist min kjærlighet og lojalitet til landet? Kommer jeg til å bli norsk på samme måte som deg? Nei!»

Mange av informantene synes det er underlig at de stadig skal få dette spørsmålet om «hvor de egentlig kommer fra» og at det like ofte, og med stor forundring, påpekes at de «snakker så godt norsk». Kinsi sier: «Hva forventer de? Jeg er jo født her»

Ayesha kjenner på en «felleskapsfølelse». «Det er nok bevis for meg for å kalle meg norsk eller føle meg som norsk». Likevel opplever også hun at hun ikke blir anerkjent som en likeverdig med etniske nordmenn. Det finnes alltid noe mener at hun ikke er norsk. Ayesha tror dette skyldes utseende, meninger, kultur eller språk. Hun er overbevist om at det ikke handler om hennes pakistanske røtter, men om at hun er muslim. Ayesha tror ikke nordmenn føler seg truet av hennes pakistanske bakgrunn, men av hennes religion. Hun opplever at få nordmenn «klarer

å svelge» at hun er muslim og følger islam. Hun er bekymret for at det skal komme en dag hvor hun ikke lenger kan bo her, at hun må flykte og hvor det norske samfunnet ikke vil akseptere henne som norsk. Den tanken «skremmer» henne. Hun tenker på endrede samfunnsforhold hvor hun blir «et offer» og hvor hun blir «danket ut som ikke-norsk». Ayesha nevner at hun stadig må forsvare seg og sin religions angivelige kobling til terror. «Det er ikke noe vanlig nordmenn må gå igjennom», sier hun.

Kamran anser seg også som norsk. For henne betyr dette: «at jeg egentlig bare føler meg norsk og så lenge jeg føler meg norsk, så synes jeg det er godt nok for meg». I likhet med Jibrel, Bilal og Nasim mener han at han blir anerkjent som norsk på lik linje med etnisk norske nordmenn. Om noen enkeltpersoner mener noe annet, bryr han seg lite om det, fordi han tenker det ikke er så viktig hva andre måtte mene. Kamran kan ikke huske en situasjon hvor han er blitt behandlet ulikt fra etniske nordmenn. Han har aldri kjent seg satt i en offer-posisjon eller «kjent dette direkte på kroppen». Kamran anser seg først og fremst som norsk, men sier samtidig at han «ikke er norsk-norsk, men norsk-pakistaner». Han tilføyer: «Samtidig er jeg jo ikke pakistaner, hvis du skjønner». Selv om Kamran er norsk, er han veldig stolt av sin pakistanske bakgrunn til tross for at han altså ikke anser seg selv pakistaner.

Kamran har flere venner som er født og oppvokst i ulike land og som har annen etnisitet enn majoriteten i landet de nå bor i. Han forteller at disse som oftest ikke føler en slik tilhørighet til fødelandet sitt som han gjør til Norge. Han sier hans venner ikke ser på seg selv som italienerne, franskmenn, spanske eller belgiere, men som pakistanere, marokkanere og somaliere selv om de egentlig ikke har noe forhold til sine foreldres hjemland. Kamran undrer seg over hvorfor muslimer i Norge har en sterkere norsk tilhørighet og identitet enn hva han har sett hos andre venner som bor i andre europeiske land. For Kamran ville det aldri falt han inn å si at han er «pakistaner født i Norge».

Som alt nevnt, føler Nasim hun blir anerkjent som likeverdig med etniske nordmenn, men dette skjer bare når hun går uten hijab. Når hun bruker hijab, opplever hun raskt en forskjell. Hun påpeker at dette godt kan bare være hennes «følelse» og at det ikke nødvendigvis «er sann». Hun sier likevel at når hun går med hijab, opplever hun ikke å bli sett på som norsk, men som muslim. Hun tror det første de ser er hijaben og ikke personen «bak den». Nasim får også flere spørsmål om «hvor hun egentlig er fra» når hun bruker hijab.

5.4 Hva betyr det å være norsk? Hva er norske verdier?

«The million dollar question»

I dette kapittelet vil vi se nærmere på hva informantene mener det betyr å «være norsk». Noen av informantene mener det har mye å si hvor en er vokst opp. Aamina mener hun er norsk når hun har «bodd her såpass lenge».

Informantene beskriver det å være norsk som noe som handler om «væremåten», at man er litt «rolig» og at man er rettferdig». Det kan handle om å bli behandlet på rettferdig måte i helsevesenet, rettssystemet og utdanningssystemet. Informantene forteller at man i foreldrenes hjemland kan behandles forskjellig, at noen har goder og privilegier som andre verken har eller får. Derfor uttrykker informantene glede over å vokse opp i Norge, fordi dette gir alle de samme grunnleggende rettighetene.

For andre kan det å være norsk bety at du deler de norske verdiene, at du er integrert, at du bidrar, at du ikke stenger deg ute, isolerer deg eller at du ikke bare omgås deg og dine. For Jaqub betyr det å være norsk «å bli med». Han sier man ikke trenger å være født her for å kunne anse seg selv som norsk. Noen informanter mener likevel at det å være norsk tilsier at du er enten født eller er oppvokst i Norge.

Jibrel svarer raskt at spørsmålet om hva det vil si å være norsk er «the million dollar question». For ham betyr det å være norsk at man har «tilknytning til landet» og at man har (det norske) «språket som sitt fremste kommunikasjonsmiddel». For andre informanter betyr det at man «forstår kulturen», at man er «ydmyk», «ikke tror man er bedre enn alle andre», at man «er seg selv og ikke er fisefin». Det å være norsk betyr «å si ja på innover pust, og når du dulter borti noen og så sier «oi», da vet alle at du mente unnskyld». Det å være norsk betyr at du ikke hilser på fremmede folk på gata, men at du for all del husker å hilse på «alle» du møter i skogen. Saima mener en trenger å forstå bestemte kulturelle aspekter for å kunne anse seg som norsk. Hun sier at Norge og norsk kultur er så mye mer enn bare «å spise svinekjøtt, håndhilse og drikke alkohol» og blir fornærmet når norsk kultur blir kokt ned til bare å handle om det. På samme måte blir hun fornærmet når islam blir redusert til å handle om totalt uvesentlige ting ved den muslimske kulturen.

Ayesha sier at det å være norsk kan bety mange ting og det finnes mye som definerer kulturen som for eksempel gå på ski eller like brunost, men mener «hovedverdiene» ligger i det å være et godt menneske, ytringsfrihet, likhet for loven, rettferdighet og at man har anledning til å stå opp for det man mener». Det er dette som er det norske samfunnet for Ayesha, og det er respekten for disse verdiene som gjør at hun kaller seg norsk.

Jibrel mener man er kvalifisert til å anse seg som norsk om man følger med på ski og håndball. Han anser seg selv som norsk fordi han er en «norsk sportsentusiast». Kamran derimot, mener det å være norsk ikke er noe bestemt og at norske tradisjoner er i flyt: «En norsk tradisjon for meg da, for eksempel, kan være at jeg møter gutta i moskeen for å spise pizza, eller at vi drar og kjøper en kebab etter fredagsbønnen. Dette er norsk for meg, fordi det er det jeg som norsk muslim har gjort sammen med mine norske muslimske kompiser hele livet». Han tror nok det er mange som vil si at dette ikke har noe med Norge eller norske tradisjoner å gjøre, men for ham har det «absolutt noe med Norge å gjøre». Kamran understreker at det «ikke finnes noen bok som forteller oss hva som er norsk og hva som ikke er norsk». Noen mener «det å være norsk er å feire jul, feste, drikke og ha kjæreste, og like lite eller mye som dette er norske tradisjoner, er det å være muslim i Norge også blitt en norsk tradisjon». Når det gjelder muslimske skikker og tradisjoner, mener Kamran de for det meste er basert på geografi og kultur. Han tror at mye av det han og andre muslimer er vokst opp med, er «kultur». Kamran forteller at man kan ha flere identiteter samtidig, uten at de egentlig konkurrerer med hverandre.

Nasim forteller at det er ingenting som heter «egentid» i Pakistan og i mange andre land. I Norge derimot er dette en av tingene Nasim setter mest pris på. Hun mener det å være norsk betyr at man kan være den man er og at man kan leve livet sitt som man vil uten at andre bryr seg særlig om det, om det så skulle være å «kysse ektemannen (hennes) offentlig på gaten» for eksempel. Nasim mener at å være norsk betyr å være «privat» og ikke «glo så mye». Hun forteller at en i Pakistan og i enkelte andre land ofte møter en sags «glo kultur». Alle ser på alle; man føler seg avkledd når man går i gatene. Nasim tror ikke det er fordi de er særskilt interessante eller fordi man er spesielt nysgjerrige, men man glør for å glo, fordi det er en del av kulturen. Folk får med seg alt som skjer. I Norge ville de fleste føle seg overvåket om noen oppfører seg slik. Nasim liker at hun kan føle seg fri, anonym og privat når hun ferdes på offentlige steder i Oslo. Hun avslutter med å si at hun er blitt norsk fordi hun er «formet» av å være født og oppvokst her. Hun beskriver sine «verdier, sin levemåte og tankegang» som norsk.

5.5 Identitet i spenning?

«Det å være muslim er på en måte min identitet»

Informantene mener at det å være muslim er en slags identitet. Basra beskriver islam som noe som gir henne «en sterk identitet og selvtillit» og at det er hennes «fremste identitetsmarkør». Mange av informantene opplever seg først som muslim, dernest som norske/somaliske/pakistanske. Islam er en naturlig del av dem og preger livene deres. For de kvinnelige informantene er bruken av *hijab* en viktig «identitetsmarkør». Dette gir omverdenen et synlig bevis på at de er muslimske kvinner. Selv om de først og fremst identifiserer seg som muslimer og deretter norsk, somalisk eller pakistansk, betyr ikke dette at det norske er uvesentlig, men at de føler seg «integrert» og at det norske nærmest blir tatt for gitt. Samtlige informanter kjenner på sterk tilhørighet til Norge, selv om de ikke er etnisk norske. Informantene mener at disse identitetene glir lett i hverandre og former dem til den de er i dag. Når folk stiller Basra spørsmålet om hvor hun kommer fra, er det naturlig for henne å svare Somalia. Flere vil stusse over dette svaret. Snakker hun ikke flytende norsk? Er hun ikke født her? Som alt nevnt: Svarer hun at hun er fra Norge, vil hun likevel få spørsmålet om hvor hun *egentlig* kommer fra. Derfor ender hun opp med å svare fra Somalia likevel. Hun blir ikke forundret over at folk spør henne om hvor hun opprinnelig kommer fra, men når hun nevner at hun er født i Norge blir hun oppgitt av at folk hele tiden berømmer hennes gode norsk, noe som for henne er selvsagt. «Ja, jeg sa jo nettopp at jeg er født i Norge og har bodd her i tjue år liksom, er det ikke å forvente at jeg snakker god norsk da?». Basra føler seg likevel norsk uten at noen definerer det for henne. Hun har hellere ikke særlig behov for å definere hvor lite eller mye norsk hun føler seg, fordi alle hennes kulturelle referansepunkter er viktige for henne.

Mange av informantene synes det er krevende å forklare muslimske familiemedlemmer i foreldrenes hjemland om hva de tenker om ulike spørsmål. Et av eksemplene kan være forventningen om å få mange barn. Informantene med minoritetsbakgrunn fra Somalia forklarer at man i Somalia er av den oppfatning at det er status å få mange barn. Jo flere, jo større status. Mange barn forsterker og utvider det familiære sikkerhetsnettet. En stor familie er i stand til å ta vare på syke og gamle foreldre og besteforeldre. I møte med dette blir informantene oppfattet som «for norsk» når de mer opptatt av kvalitet i barneoppdragelsen enn antall barn.

Informantene forklarer at dette ikke handler kun om verdisett, men om den kulturelle konteksten. I Somalia er hele landsbyen med på å oppdra barna dine. Uttrykket «it takes a village to raise a child» passer godt inn her. I Norge må man i større grad selv ta ansvar for barnas oppvekst og hverdag.

Informantene forklarer at den muslimske, somaliske/pakistanske og norske identitetene henger sammen. Bilal forklarer det slik: «Jeg kan ikke si at den norske identiteten min ikke inneholder aspekter av islam, og jeg kan ikke si at den pakistanske identiteten min ikke inneholder aspekter av norskhet». Han mener man må ta «utgangspunkt i hvordan en definerer seg selv, dette består av ulike elementer og du er et produkt av de elementene, som en enhet». Noen av informantene er imot betegnelser som «norsk-pakistaner eller norsk-muslim». Bilal forklarer det med at «det er ikke noe som heter norsk islam, islam er islam og islam kom som islam». Han forklarer det på samme måte som at det ikke er noe som heter «norsk kristendom». Han sier det riktig nok finnes mange ulike konfesjoner som for eksempel sjia eller sunni, protestantisk eller luthersk og ulike tradisjoner innenfor andre religioner, «men i bunn og grunn så var det troen som er utgangspunktet». Han forteller videre at han ikke kan si «dette er en muslimsk del av meg, dette er en norsk del av meg, dette er en pakistansk del av meg. Fordi selv om ikke islam har vært en del av norsk tradisjon, så betyr det ikke at det ikke kan være det videre». Bilal nevner at han misliker den norske og vestlige «tendens til å kategorisere for mye. Folk er så opptatt av sånne spørsmål som: hva er du? Er du muslim? Er du kristen? Er du norsk? Er du det ene og det andre? Man ser ikke på kompleksiteten som ligger bak og tar ikke hensyn til at identiteter er så mye mer i flyt. Så den tankegangen er jeg ikke så fornøyd med da».

Noen av informantene understreker moskeens betydning i deres identitetsutvikling. Her får man ikke bare religiøst påfyll. Det er ikke bare den muslimske identiteten som styrkes og utvikles, men en får også en rekke tilbud og aktiviteter som er dagsaktuelle for norske muslimer. Arrangementer og temakvelder relatert til norsk kontekst, er med på å støtte opp om den norske identiteten. Informantene forklarer at de fleste talene og foredragene tar opp samfunnsrelaterte temaer som appellerer til norske muslimer. Her fokuseres ikke utelukkende på religiøs lære, men like mye på å bli engasjerte muslimer i Norge. Dette bidrar til å utvikle norsk identitet. Informantene understreker imidlertid at det ikke er slik alle steder. De forteller at i en rekke andre moskeer snakkes det andre språk enn norsk og engelsk og at dette trolig skyldes at foreldregenerasjonen eller førstegenerasjons innvandrere ikke behersker norsk godt nok.

Informantene mener at det siste ikke bidrar å styrke den norske identiteten, og at det skaper et uheldig motsetningsforhold mellom generasjonene og mellom muslimer med ulik etnisitet og opprinnelse. Likevel ser informantene tegn til endring. Jibrel tror dette skjer fordi «de unge trår til» og er «bidragsytere til innovasjon og nytenkning. De ser betydningen av å utvikle kontekstuelle former for islam».

Mange av informantene er opptatt å «samle» deres muslimske identitet og den norske identitet. Noen synes dette til tider kan være vanskelig. Nasim, for eksempel, kjenner ofte på at hun har to identiteter. Etter arbeidstid bruker hun hijab. Da er hun synlig muslim og annerledes enn de andre. På jobb bruker hun ikke hijab og framstår som norsk og lik alle de andre. Nasim føler seg mest norsk, så kommer den muslimske og den pakistanske identiteten i andre rekke, men hun føler likevel at den muslimske er den mest framtrædende fordi hun *ser* muslimsk ut.

Ayesha mener at det å være muslim er hennes identitet og at det er den identiteten som «veier mest». Hun definerer islam som hennes identitet fordi «den former hele identiteten og er det sterkeste holdepunktet hun har». Ayesha mener islam både er en del av den norske identiteten og den pakistanske identiteten og at hun mener ville praktisert islam like mye i Norge som hun ville gjort i Pakistan. Hun forklarer at identitet handler om hvordan hun er og at «væremåten ikke endrer seg ikke om hun er i Pakistan eller i Norge». Moren hennes er veldig opptatt av at hun holder fast ved pakistansk kultur og har brukt mye energi på å lære henne urdu. Moren passet på at hun hadde et bredt vokabular og at hun kunne skrive og lese urdu før hun lærte seg norsk og engelsk. Ayesha mener det er helt naturlig at foreldrene videreformidler den kulturelle arven og at forventningene til å vedlikeholde språket er store. Hjemme hos Ayesha snakker de kun urdu, og hun mener dette er en viktig del av hennes identitet: «Detter er ikke noe jeg skal glemme, men en arv jeg skal ta vare på». Ayesha understreker likevel at dette slett ikke innebærer at foreldrene motsetter seg at hun skal «bli norsk».

Informantene mener at den norske identiteten er et komplisert fenomen. Noen av dem mener også at nasjonalidentiteten er en konstruksjon og at verdenssamfunnet blir mer og mer globalisert. Nasjonalidentitet utvikles og endres stadig. Den er ikke konstant. Bilal mener han kan kalle seg norsk fordi han har norske rettigheter, pass og så videre. Men når det gjelder moral, kultur og verdier, tenker han at identiteter er i flyt på samme måte som kulturer er i flyt. Bilal mener den norske kulturen er i flyt hele tiden og at vi stadig «låner» fra andre kulturer. I

løpet av samtalen forteller han at kanskje burde endre mening:» Jeg kan vel verken defineres som norsk eller pakistansk, men kosmopolitt!».

5.6 Nasjonalfølelse vs. Religiøs tilhørighet

«Til Dovre faller, er det ikke det man sier?»

Samtlige informanter svarer ja på spørsmålet om de kjenner på en nasjonalitetsfølelse til Norge. Dette kommer forskjellig til uttrykk, men de er alle enige om at den er til stede, om enn på forskjellig måte og med varierende styrke.

De aller fleste kjenner på sterk nasjonalfølelse og «ekstra stolthet» på grunnlovsdagen.. Basra beskriver 17.mai som en «dag som er for alle, den er ikke bare for de få». De fleste informantene kjenner også på en nasjonalitetsfølelse til foreldrenes hjemland, men understreker at denne følelsen oppleves annerledes. Årsaken til dette kan være at de ikke reiser så ofte til foreldrenes hjemland, eller at de sjelden er der når nasjonaldagen feires. Mange av informantene sier de heller ikke kjenner på den samme nasjonalitetsfølelsen til foreldrenes hjemland fordi de ikke er bosatt der. Basra forteller riktignok at «når det kommer til den nasjonalfølelsen, så er det litt paradoksalt, de følelsene motsier hverandre litt, fordi jeg sa jo tidligere at jeg føler meg mer somalier enn det jeg føler meg norsk».

Informantene opplever altså at 17.mai bekrefter den «norske nasjonalfølelsen» i dem. For Saima er nasjonalfølelsen aller sterkest når kongen holder nyttårstale og når nasjonalsangen ledsages av dronebilder og videoer av Norge: «Uff, da er det et eller annet emosjonelt som skjer, jeg blir alltid rørt og får alltid tårer i øynene». Hun ler og sier: «It always gets me. Det er sånne øyeblikk som virkelig får meg til å innse at ... vet du hva? Jeg er ganske norsk og har veldig mye kjærighet for landet».

Informantene mener likevel at nasjonalfølelsen varier. Aamina sier den «kan gå opp og ned» i løpet av året, men at 17.mai betyr mye:

«På 17.mai er det det kjempefint og du får jo veldig nasjonalfølelse, alle pynter seg og går ut i byen, men så er det litt sånn når du skal søke jobb og ikke blir behandlet på en lik måte, da får du jo ingen nasjonalfølelse fordi du blir påminnet på at du ikke er norsk i det hele tatt og det er derfor du må sitte og sende femten søknader, men sidemannen

som er etnisk norsk og ikke har noen form for erfaring kan sende én og få jobben med en gang liksom».

Informantenes nasjonalfølelse knyttes hovedsakelig til at de kjenner på tilhørighet til Norge, fordi Norge er hjemmet deres. Bilal sier han «helt klart» har en nasjonalfølelse ovenfor Norge: «Jeg er jo en del av samfunnet, jeg har stemmerett, jeg er med å påvirke og jeg kan være med å endre». Bilal mener at nasjonalitetsfølelsen er tett knyttet opp til at norsk er hans morsmål og at han er født og oppvokst i Norge. Bilal sier at han:

«er den jeg er i dag er på grunn av det norske samfunnet. At jeg har den muligheten jeg har, muligheten til utdanning jeg har, friheten jeg har i dag, at jeg kan få være meg selv og gjøre det jeg ønsker. Det tror jeg altfor mange kanskje tar for gitt».

Noen informanter forteller de ikke oppfører seg annerledes blant etniske norske enn blant muslimer. Når Basra er sammen med etniske nordmenn og det er tid for bønn, er hun veldig tydelig på dette. Hun trekker seg naturlig tilbake. Hun føler hun kan være seg selv uansett hvem hun er sammen med. Likevel understreker hun at er det mer naturlig å være åpen om religiøs trosutøvelse når hun er sammen med muslimer. Da er hun blant «likesinnede» i den forstand at de tror på det samme, mener det samme og har de samme pliktene. Ofte er det lettere å være sammen med muslimer, fordi man be sammen og ikke opplever å føle seg annerledes i forhold til det.

Bilal har mange etnisk norske venner, men understreker at han har flest norske venner med minoritetsbakgrunn. Bilal sier det ikke er med utgangspunkt i tro han velger seg ut venner, men ut fra «hvordan man kommer overens med hverandre». Han tror grunnen til at han har flest venner med minoritetsbakgrunn er på grunn av «verdier og «verdigrunnlaget». «Vi snakker ikke samme [minoritets-]språk, men kommuniserer på norsk. De fleste har minoritetsbakgrunn fra forskjellige land», forteller han. Bilal mener de har mer til felles når det gjelder «forståelse av ulike verdier, kultur og familie» enn han har opplevd blant etniske nordmenn.

Saima hevder det er umulig å skille hennes «norske kultur» og hennes «tro». Hun tror måten hun forstår teksten [Koranen] på «kanskje er litt påvirket av det privilegerte samfunnet vi lever i og hvor bra vi har det». Hun er overbevist om at hun har mer «til felles med kristne nordmenn enn muslimske pakistanere, på samme måte som kristne nordmenn vil ha mer til felles med meg

som norsk muslim enn de ville hatt til kristne pakistanere». Saima tror at kultur «påvirker oss i alt, også i troen og hvordan vi forholder oss til troen, og hva som til syvende og sist blir den viktigste delen av troen også». Saima tar imidlertid ikke valg i hverdagen som bare er basert på hennes islamske tro, men også valg «som en nordmann». Hun beskriver seg selv som «veldig norsk» og «veldig norsk i måten hun forstår troen» sin på.

Selv om Kamran har mange ikke-muslimske venner, opplever han at han at han av og til må være mer på vakt med tanker på hva han sier foran ikke-muslimer. Når han er sammen med ikke-muslimer blir han opptatt av å formulere seg «riktig», slik at han ikke blir misforstått. Kamran forteller det ofte er lettere å være avslappet i møte med de som er på hans alder, som har samme bakgrunn, som har vokst opp i samme område på østkanten, men som ikke er etnisk norsk. Han merker han er langt mer påpasselig når han for eksempel er blant etnisk norske, eldre damer og forsøker å unngå samtaleemner som kan ende i diskusjon om islam. Han nevner et eksempel om bruk av hijab på jobb. Han synes det er vondt og ubehagelig å havne i opprivende diskusjoner fordi dette er en person han må «se hver dag, tross alt». Kamran merker det er utrolig mange i den eldre generasjonen som ikke har så mye kjennskap til andre kulturer og religioner. Han blir sjokkert og synes det er rart at hver gang de blir kjent med han, må de påpeke: «men du er jo flink! Hæ, er du virkelig muslim?». Han synes det er «synd at etniske nordmenn har fordommer mot muslimer, og at etnisk norske blir så sjokkert over at muslimer faktisk er ordentlige folk de også». Kamran forteller at han ikke orker å forklare det som har med islam og hans religiøse praksis å gjøre og som egentlig ikke er åpne for å høre på andres synspunkter. Han mener det er bortkastet tid å diskutere med folk som egentlig ikke er interessert og som bare er opptatt av å vinne diskusjoner.

Informantene mener islam får for mye plass i media. Det som presenteres har også ofte ensidig negativ vinkling eller tilnærming. Basra mener at når religion generelt, ikke bare islam, blir omtalt i norske medier, er det sjelden fra en positiv innfallsvinkel. Dette bidrar til at religion blir et «tabubelagt» tema, som det ikke snakkes så mye om. Derfor opplever hun det er vanskeligere å snakke om religiøse temaer med etniske nordmenn uten religiøs bakgrunn, enn med sine muslimske venner med minoritetsbakgrunn. Basra tror religion lett blir en «privat sak» for mange når islam fremstilles på denne måten i media. Dette bidrar til å gjøre det ekstra krevende for henne å forholde seg til nye ikke-muslimske mennesker i Norge. Hun opplever å bli sett rart på fordi hun kler seg som hun gjør og fordi hun bruker hijab. Hun tror hijaben ofte

skremmer folk og opplever seg «forhånds dømt» før en har rukket å bli skikkelig kjent med henne. Så fort de får høre hun er norsk og snakker flytende norsk blir de overrasket og med ett mer positivt innstilt. Dette bildet av religiøse generelt, og muslimer spesielt, oppleves som medieskapt.

Ayeshas opplevelse har også sammenheng med dette. Med sin bakgrunn i islam må hun stadig forklare og forsvare seg og sin religion. Ikke minst i situasjoner hvor muslimer begår terrorhandlinger. Dette synes Ayesha er vanskelig og urettferdig. Det skaper et skille mellom henne og nordmenn med annen religiøs eller ikke-religiøs bakgrunn. Å stadig måtte forklare seg er noe «vanlige nordmenn» slipper å gjennomgå, sier hun. Ayesha mener hun blir annerledes behandlet fordi hun er muslim og at media har stor skyld i dette. Negative nyheter om islam «går om og om igjen som hakk i en dårlig plate». Ayesha har imidlertid forsøkt å reflektere over hvordan det er å vokse opp i samfunn hvor islam sidestilles med terrorisme og hvor folk som går likt kledd som henne begår grusomme terrorhandlinger. Med dette som utgangspunkt synes hun ikke det er rart at ikke-muslimske nordmenn blir skeptiske og direkte skremt av islam. Hun mener likevel at medias fremstilling av islam i det norske samfunn er fryktelig uheldig. Den samlede presentasjonen blir overforenklet og helhetsinntrykket uriktig. Ayesha tror likevel ikke de fleste journalister har intensjon om å skade islam, men at måten de fremstiller islam på bidrar til at andre misoppfatter hva islam er og betyr for mennesker. Ayesha mener journalister bør være ekstra varsomme, siden det «skjer så mye rart i verden og at hat spres raskt». Ikke minst gjennom sosiale medier og den implisitte demokratisering av mediene.

Aamina mener at muslimene selv også har et ansvar. For å forbedre forholdet mellom islam og den norske majoritetsbefolkning bør «de lærde» i moskeene bidra til å gjøre moskeene mer transparente. De bør «gi det norske folket mer innsikt i hva som egentlig skjer i moskeene, kanskje i form av at skolene har flere besøk i moskeer, at den vanlige mannen også kan bli invitert inn for å se hva islam er og hva som foregår inne i moskeene».

Informantene understreker at Norge er eller har vært et kristent land. De er likevel enige med Jaqub i at det «ikke er så mange som er skikkelige kristne da, sånn med tanke på tro. Jeg ser at det er mange som er født kristne, altså at de døpes og konfirmeres, men de er ikke egentlig kristne hvis du skjønner». De etterlyser med andre ord en tydeligere sammenheng mellom tro og synlig trosutøvelse.

Informantene tenker likevel det er naturlig at kristendommen har den plassen den har i det norske samfunnet, fordi Norge har en «kristen kulturarv». Jaqub mener en bør være takknemlig for at det er religionsfrihet i Norge og at kristendommen har bidratt til dette. Han sier: «dersom det hadde vært omvendt, hvis jeg hadde vært norsk og kristen i Marokko, så hadde det ikke vært like bra der som her». Jaqub viser til sine foreldre som ikke er født i Norge: «De har klart helt fint å praktisere islam og har samtidig vært med å bidra til det norske samfunnet».

Som alt nevnt, hevder informantene at det i dag skjer endringer i moskeene. De tilpasser seg mer og mer det norske samfunnet. Moskeene tar opp temaer som opptar de unge og bruker norsk for å ta hensyn til dem som ikke behersker arabisk eller foreldrenes morsmål like godt som den eldre generasjonen gjør. De som er født og vokset opp i Norge, blir naturlig en del av styret i moskeene, som i økende grad lar norsk være hovedspråk.

Ayesha forklarer at hovedpoenget med fredagstalen i moskeen «er at man skal gjøre folk klare til den neste uken som kommer, gjøre dem klar til å takle hverdagen og gjøre dem til bedre mennesker i en norsk kontekst og i et norsk samfunn». Hun skulle ønske det fantes et utdanningstilbud for imamer i Norge, men tenker grunnen til at det ikke er slik er «ganske logisk»:

«Folk som utdanner seg i Pakistan kan jo få sjokk når de kommer hit til Norge, fordi det er jo to forskjellige samfunn, to forskjellige tankeganger, to forskjellige typer folk og to forskjellige kulturer».

Ayesha mener at om man skal jobbe som imam i Norge, bør man ha levd i Norge en stund for å forstå samfunnet her. Hun understreker at «islam tilpasser seg veldig fint i alle samfunn og det er ikke bare i Pakistan eller Saudia Arabia at islam passer inn, islam passer fint overalt». Hun mener det er viktig om imamen skal «videreføre eller videreformidle et religiøst budskap, bør de også vite hvordan det passer inn i det norske samfunnet og for å klare det må man også forstå det norske samfunnet».

Ayesha mener det hadde vært bedre for alle muslimer om imamene utdannet seg her. Da kunne norske muslimske lærde både svare på ideologiske spørsmål og bestemme hvordan religiøse praksiser skal gjøres gjeldende i det norske samfunnet. Hun forklarer at det oppgjennom historien ikke har vært slik at det har vært slik at det å være religiøs eller å ha en gudstro ikke

har vært ansett som noe mindreverdige, men at sekulariseringen har bidratt til endring. Hun sier at «effekten har gått motsatt vei, det har blitt såpass sekulært i Norge at religion blir sett ned på og de religiøse har blitt en minoritet». Hun tror det på mange måter er det samme om en er kristen, jøde, buddhist eller muslim: «man blir ikke akkurat undertrykt, men man kan føle at man blir sett ned på og som mindre intelligent». Ayesha synes dette er dumt, for uansett «om man tror så bør man fortsatt få respekten av de som ikke tror».

Saima sier hun har god erfaring i å møte mennesker med ulike religiøse bakgrunn. Hun har også nære relasjoner til flere av disse. Hun sier hun har et godt inntrykk av kristne nordmenn og at det skal mye til for å rokke ved hennes positive inntrykk av dem. Saima har satt pris på å samtale med mennesker med forskjellige meninger, trosbakgrunn og kultur. Ved dette har hun fått mulighet til å «sette ord på følelser» rundt det å være en muslim og opplevelsen av å være del av en minoritet blant majoriteten. Hun har ikke opplevd å «være muslim i Pakistan», så hun synes det er vanskelig å sammenligne, men hun mener at det skyldes at hun «er norsk og er vant med den norske måten å være muslim på». Hun tror det ville vært helt annerledes for en innvandrere fra Pakistan som kom hit nå, «det hadde helt sikkert vært ting de hadde syntes hadde vært vanskelig med det å være muslim i Norge».

Saima mener utviklingen i moskeene nå viser at det «er mulig å være ett hundre prosent norsk og ett hundre prosent muslim. Det er ikke noen motsetninger». Hun har bodd store deler av sitt liv i en liten bygd i Norge og ble i oppveksten betraktet som den «eneste eksotiske og muslimske». Hun forteller at dette ofte «endte opp med at du ble en talsperson for noe som du ikke kanskje kjenner til en gang. Så det var et ganske stort ansvar for en seksåring for eksempel å være en talsperson for islam i KRL-timen liksom». Læreren stilte ofte Saima spørsmål om hvordan Saima og familien hennes gjorde forskjellige ting hjemme, hvordan de ba også videre. Saima synes dette var vanskelig da hun på det tidspunktet naturligvis ikke hadde noe «aktivt forhold til tro». Hun sier hun ble «veldig fort *muslimen* i bygda» og fordi hun tilhørte en muslimsk familie, ble det raskt antatt at hun «kunne be, utføre alle ritualer, selv om hun ikke nødvendigvis ikke *selv* hadde tatt et valg om det». Gjennom frivillighetsarbeid har Saima opplevd det fint å snakke sammen og finne ut hvordan man kan bygge broer på tvers av kulturelle og religiøse ulikheter. Hun har erfaringer med å bli «mobbet og utfryst» på grunn av av at hun er muslim og at hun nå kan hjelpe andre ungdommer, som må:

«slippe å være talspersoner for islam i oppveksten, de kan bare være seg selv. De skal få slippe å være muslimen, de skal få lov til å være Maria eller Ali og ha sin egen identitet og ikke bare muslim. Man er jo så mye mer enn bare troen sin».

Selv om fleste informantene gir uttrykk for sterk nasjonalfølelse og tilknytning til Norge, kjenner de også kjenner på en slags nasjonalfølelse til foreldrenes hjemland. Dette oppleves særlig ved kulturelle treff, bryllup, kulturdager eller når det gjelder mat. Flere av informantene forteller de har liten eller ingen tillit til statsledere og styresett i foreldrenes hjemland og at de her skulle ønske de kunne være til hjelp. Aamina skulle ønske hun kunne hjelpe «dem som er mindre heldige» enn henne og «som ikke har helsetilbud eller vet hva førstehjelp er». Hun kobler sin nasjonalfølelse til Somalia til en uttrykt trang om å hjelpe dem som ikke har det bra. Denne «nasjonalfølelsen» til Somalia gjør at hun til tider drømmer om å reise til Somalia for å gjøre frivillig arbeid.

Bilal kjenner på en nasjonalitetsfølelse til Pakistan, særlig under politiske valg, men understreker at denne følelsen slett ikke er den samme følelsen som han har til Norge. Han sier likevel at det at Pakistan nå har fått noen gode ledere som bidrar til å redusere korrupsjonen, appellerer til han og bidrar til å styrke nasjonalfølelsen og tilknytningen til Pakistan. Han gleder seg over positive endringer i landet som han tenkte «aldri kommer til å skje».

Jibrel kjenner også på en nasjonalfølelse til foreldrenes hjemland, Somalia. Han beskriver det slik:

«Det er der jeg har min kulturelle kompetanse fra, den somaliske kulturen, språket og det er jo på grunn av somaliske foreldre at jeg har den muslimske identiteten som også er den mer dominerende identiteten enn den norske eller somaliske for meg. Det ville vært veldig unaturlig og fjernt å ikke inkludere den somaliske kulturen og språket og alt den tar med seg inn i som en del av min identitet da».

Kinsi opplever at nasjonalfølelsen til Somalia varierer. Hun er veldig opptatt av å påpeke at hun er stolt av å være norsk. Når hun er på besøk i Somalia, er hun glad at hun bare er på ferie, fordi hun vet hun «kommer tilbake til stedet hvor det finnes system og ordninger». Likevel har det skjedd en endring. Mens hun som liten opplevde at det var «flaut å ikke være norsk», har hun

som eldre opplevd en sterkere nasjonalitetsfølelse ovenfor Somalia. «Nå elsker jeg alt ved Somalia liksom. Jeg blir så glad når jeg ser at somaliere gjør det bra eller gjør gode ting. Jeg blir sånn «yes!», sier hun og rekker tommelen i været og smiler. Kinsi synes det er vanskelig å sammenligne nasjonalitetsfølelsen til de ulike landene. Saima beskriver sin nasjonalitetsfølelse til Pakistan slik: «Det gjør meg glad og det gjør meg stolt hvis jeg hører mine besteforeldre dele fine ting fra Pakistan, historier og sånt, da tenker jeg, wow, det er kult, det der er røttene mine. Jeg har fine røtter».

Kamran nøler heller ikke med å svare ja på spørsmålet om nasjonalfølelse til Norge og legger til: «Til Dovre faller, er det ikke det man sier?». I likhet med de andre kjenner han også på en nasjonalitetsfølelse til foreldrenes hjemland, men sier de to følelsene ikke er sammenlignbare. Om han skulle velge hva han «føler mest for», ville det være Norge.. Han begrunner dette med at det er Norge som har gitt ham alt han har og at Pakistan som land egentlig ikke har gitt ham noe som helst. Kamran er stolt over Norge. Også han kjenner på dette når nasjonalsangen spilles og når flagget under medaljeseremonier med nordmenn øverst på pallen. Han er stolt over velfungerende velferdssystem, gratis utdanning, lav arbeidsledighet, godt helsesystem og sist, men ikke minst, religionsfriheten. «Alle de tingene jeg har nevnt, er med på å gjøre Norge til et av verdens beste land og gjør at jeg er stolt over å kalle meg en norsk statsborger».

For Ayesha er den pakistanske nasjonalfølelsen «veldig sterk». Hun forklarer at denne har en «veldig sterkt religiøs tilknytning». Selv om hun kjenner Norge best og har alle sine venner og sitt arbeid her, er tilknytningen til Pakistan sterkest. Dette er fordi religion er hennes «høyeste prioritet og (fordi) Pakistan har en lang islamsk historie og er et muslimsk land». Hun tror likevel at hovedårsaken til at hun kjenner seg mer hjemme i Pakistan, er fordi hele slekten hennes bor der.

Hvorvidt muslimske og norske verdier kan forenes, opplever noen av informantene det vanskelig å svare på. Aamina, for eksempel, tror at norske verdier «er opp til hver enkelt». Hun mener det er vanskelig å vite hva norske verdier faktisk er, fordi dette er så forskjellige for den enkelte.

Når Jaqub blir bedt om å definere norske verdier, svarer han: «frihet, åpenhet og inkludering». Når han skal gi en tilsvarende definisjon av som står høyest i islam, nevner han «respekt mot foreldre og renslighet». Han mener det er svært viktig i islam hvordan en oppfører seg, hvordan

en er mot andre og hvordan en blir oppfattet. De viktigste verdiene for Jaqub selv er «respekten for foreldre og familie». Han tror faktisk mange nordmenn blir «sjalu på hvor bra familieforholdene til utlendinger er, at relasjonene er så tette og bra». Jaqub tror nordmenn ønsker seg tilbake til denne verdien og tenker: «hvorfor kan ikke vi ha det sånn vi også?». Jaqub synes dette er interessant og bra, fordi verdier kan også formidles «den andre veien». Også nordmenn kan endre seg. Han tror nordmenn kan lære noe av marokkansk kultur når det gjelder familie. Han opplever å se «mange som har dårlige familie relasjoner, lite hverdagslig kontakt med familie og hvor det virker som de bare venter på arv». Jaqub er rask med å tilføye at dette ikke er sånn for *alle* nordmenn, men mener likevel at den generelle holdningen til familie og foreldre kan bedres i den norske kulturen.

Bilal tror verdiene som er viktigst i islam også er verdier som det norske samfunnet er bygget på. «Frihet, rettferdighet, likestilling og likeverd» er noe begge er opptatt av, mener han, og av den grunn er «det ikke er noe spenningsforhold mellom den norske stat og en idealistisk islam». Bilal understreker at det ikke er viktig for ham at Norge skal bli en islamsk stat eller lignende, fordi han mener at «Norge i prinsippet kan være en islamsk stat i seg selv sånn som den er nå». På spørsmålet om islam som religion krever noe som religion som ikke kan praktiseres i Norge, svarer Bilal benektende: «For hvis det var det, så hadde jeg enten ikke bodd her eller så hadde jeg sluttet å være muslim».

Kamran fremhever verdien om å være et godt menneske som en av sine viktigste verdier. Hun legger også vekt på betydningen av å følge regler og lover i landet man bor i. Hun mener at å være en god person er det viktigste av alt i islam og at dette også er Norges viktigste verdi. Derfor opplever hun ingen konflikt mellom «det muslimske» og «det norske».

Det beste med Norge er, ifølge Ayehsa, «at man blir opplært til å argumentere uten å hate, at man kan være uenig, eller enig i at man er uenig». Hun mener den viktigste verdien er å være et godt menneske og beskriver dette ved islamske begrepet *Akhlaq* som Ayesha mener betyr å «ha best karakter eller best oppførsel». For henne er det derfor viktig å passe på at alle rundt henne har det bra og at hun behandler sine naboer med respekt og godhet. Også Ayesha mener at norske verdier består av de samme verdiene som i islam, å være et godt menneske og andre mennesker med respekt. Det hun opplever mangler i det norske samfunnet er respekt for lærere

og foreldre. Hun mener dette bør bli vektlagt i oppdragelsen og at nordmenn viser større respekt for autoriteter og eldre.

Nasim omtaler medmenneskelighet og nestekjærlighet som sentrale islamske verdier. Hun mener at dette også er de viktigste norske verdiene. Verdimessig mener Nasim at det å være muslim, følge islam og være norsk passer godt sammen. Dette er forenlig. Hun mener at religionsfriheten i Norge bidrar til å at man kan tro på hva man vil og praktisere det man vil.

Noen informanter mener at nasjonalfølelsen til Norge blir sterkere når de er i foreldrenes hjemland. Jaqub sier, «spesielt når jeg er i Marokko, da er jeg virkelig norsk». Mange av informantene sammenligner sin nasjonalitetsfølelse med hvem man holder med i ulike idrettsgrener. Jaqub forteller, «hvis Norge spiller fotball mot et annet land enn Marokko, selv om det er liten sannsynlighet for at de vinner, så er jeg norsk, sånn er det bare». Når han får spørsmål om hvem han ville holdt med om det sto mellom Marokko og Norge, forteller Jaqub at han ville heiet på Marokko «fordi de ikke har like mange muligheter som det norske landslaget, så da er de litt underdogs og man må jo heie litt ekstra på de som er underdogs».

Ayesha synes det er fint å møte nordmenn eller norsktalende i utlandet: «da føles det veldig godt å snakke norsk, fordi det er liksom *mitt* språk». Når hun leser nyheter på Urdu og det kommer en sak om Norge, føler hun seg «stolt» og tenker: «oi, det er landet mitt, det liksom snakk om meg».

5.7 Integrert eller assimilert?

«Integrering skal ikke bety at jeg skal ta av meg hijaben og bli lik alle andre nordmenn»

Når informantene skal definere begrepet integrering vektlegger de språket [norsk]. Dette er forutsetningen for å kunne kommunisere og fungere i samfunnet. Integrering handler også om å kunne fungere selvstendig og at man bidrar til samfunnet ved deltakelse i arbeidslivet.

Aamina sier likevel det går an å være integrert selv om man ikke jobber. Det er lov å være hjemmeværende mor/far uten at noen skal kritisere deg for det valget, hevder hun. Hun kjenner flere etniske norske som er hjemmeværende foreldre og som ikke får kritikk for å ikke være integrert og tenker at det samme må gjelde dem med flerkulturell bakgrunn som er født, oppvokst i Norge og som behersker språket også.

Informantene mener at integrering handler om å evne og vilje til å følge landets lover og at man bidrar til samfunnet. Bilal mener man som integrert skal «benytte seg av muligheten man har fått og gi noe tilbake» og at det er en «forskjell mellom å yte fra staten og bidra til staten».

Aamina sier det norske samfunnet forventer at de skal «oppføre seg norske» og definere seg som norske. Dette til tross for at andre ofte definerer dem annerledes. Informantene uttrykker frustrasjon over denne «tosidigheten», fordi det kreves noe av dem som de stadig blir påminnet om at de ikke er. Enkelte informanter mener dette gjelder dem som «til og med er tredje generasjons innvandrere». Disse informantene tror at årsaken til at det stilles ulike krav til dem og deres barn nok skyldes at de har annen hudfarge. De må vise ekstra lojalitet til Norge», men blir likevel aldri «helt tatt inn i varmen». Aamina viser til eksempler på tilfeller hvor hennes gjør barn gjør noe «feil», enten det gjelder språk eller handlinger. Hver gang argumenteres det med eller de blir unnskyldt fordi han/hun har flerkulturell bakgrunn. Dette til tross for at han/hun er født og oppvokst i Norge og ikke kan snakke somali.

Informantene mener integrering ikke handler om å legge fra seg alt av kultur fra foreldrenes hjemland. De mener man kan være integrert og utlending, men at man må snakke godt norsk. Språket er som sagt nøkkelen til om man kan kalle seg integrert i et samfunn eller ikke. Jaqub forteller at han kjenner til flere ungdommer:

«som bare henger med gutta sine fra Stovner og man ser jo at ungdommen som vokser opp der, de har jo ingen norske venner, det er jo bare utledninger der og da blir det til det der gjengmiljøet ikke sant. Måten de prater på hvis du hører dem på t-banen for eksempel. De klarer liksom ikke å switche fra den kebabnorsken til å snakke ordentlig norsk i møte med storsamfunnet og når de senere skal ut i arbeidslivet, så klarer de det ikke. De faller utenfor og blir værende i sine gettoer. For at man skal være integrert må man snakke norsk og skrive norsk slik at du ikke havner i de miljøene hvor hverdagen bare består av å ta t-banen fra Stovner til sentrum liksom».

Jaqub mener at det av den grunn er uhyre viktig at man blir integrert slik at ikke «hele generasjoner faller utenfor og havner i miljøer hvor man ikke kan komme seg inn i arbeidslivet «og hvor du bare må melke samfunnet [NAV] eller drive med shady business for å tjene penger, lissom». Derfor mener han det er rett og rimelig at samfunnet stiller krav i integreringsprosessen og at alle i samfunnet bør gjøre det. Jaqub spør meg: «fordi hvis ikke, så hva gjør du her egentlig?».

Kamran tenker også det er naturlig at myndighetene i landet du bor i forventer at man søker å bli integrert, men at dette ikke er noen enkeltborgere gjør overfor andre borgere. Forventninger og bør komme fra høyere hold. Han tenker at staten må kreve at lov og orden opprettholdes i landet. Landet fungerer best mulig ved at alle bidrar. Men dersom borgere selv hele veien går rundt med pekefingeren, skapes det uheldig motsetningsforhold mellom *oss* og *dem*.

Ayesha tenker integrering handler om å «ta imot verdiene i samfunnet, kunne norsk, ta utdanning og bidra til samfunnet». Hun er opptatt av å skjelve mellom integrering og «å legge fra seg det man har tatt med seg»:

Integrering skal ikke bety at jeg skal ta av meg hijaben og bli lik alle andre nordmenn som ikke bruker hijab. Integrering skal ikke bety at jeg skal gå bort ifra min religion eller glemme mitt morsmål. Man skal holde fast ved sine verdier og «å blend in» i mengden da. Noe som gjør at alle andre rundt deg også føler seg komfortable».

Ayesha sammenlikner integrering med å ha besøk i hjemmet sitt: «i mitt hus og i mitt hjem har jeg visse regler og normer som alle besøkende må følge». Dette mener hun også er viktig for at et samfunn skal fungere: «når majoriteten er enig om noe, så skal man faktisk følge det». Hun synes derfor det er naturlig at det norske samfunnet krever at man skal bli integrert. Hun er likevel usikker på hvor «langt den integrasjonen skal gå» og mener man ikke må glemme sin egen bakgrunn for å bli en del av det norske samfunnet. Ayesha sier hun forstår det kan virke «truende mot kulturen» når folk kommer og ikke vil la seg integrere. Hun tror likevel ikke det norske samfunnet forventer at hun skal endre hennes kulturelle bakgrunn når det gjelder etnisitet eller pakistansk bakgrunn. Hun tror likevel det norske samfunnet ønsker hun ikke skal være religiøs, for «det å være religiøs blir sett ned på, det er liksom rart». Ayesha mener det norske samfunnet beveger seg i motsatt retning i forhold til det som var tilfelle i tidligere i norsk historie, «de religiøse har (nå) blitt en undertrykt minoritet».

Bilal mener det også bør være «et klart skille mellom integrering og assimilering». Han opplever likevel at dette skille blir vanskelig å definere når samfunnet går i den retningen det gjør og når man til stadighet er så opptatt av å si: «dette er *oss* og dette er *dem*». Bilal mener det norske samfunnet er altfor opptatt av å mene at de som kommer til oss må lære vårt system og vår kultur, «da ender det opp i å bli assimilering likevel», sier han. Bilal mener det er viktig å ikke bare ta imot flyktinger på den norske statens «premisser», men også på «flyktingenes (egne) premisser». Han er enig i at de som «blir tatt opp i samfunnet, må vite hvordan alt fungerer, men de må også bli lyttet til og ikke kategorisert». Han sier at man ikke nødvendigvis gir mer til staten eller er mer intelligent om man har en høy utdanning. «Man må ta hensyn til individene og se deres bidrag til samfunnet».

Nasim mener for at for å være integrert må man vite hva «normalen er». Man kan ikke bare kjøre sitt eget løp, men må kjenne til norske lover og regler. Som eksempel nevner han at «det (i Norge) ikke er lov å straffe barn, slå eller kontrollere kona di, bestemme hva kona di skal ha på seg av klær eller bestemme hvem hun kan være sammen med og hvor hun kan gå». Han forteller at dette kan være en utfordring for menn og kvinner fra andre kulturer hvor spillereglene er annerledes. Nasim mener man må være innforstått med at barneoppdragelse i Norge er annerledes enn i Pakistan, og man må vite hva er tillatt og ikke tillatt. Han mener at det å være integrert innebærer at man ikke blir en unødvendig belastning på staten. Han understreker at det er annerledes om man er funksjonshemmet eller ufør, for da har man rett på hjelp og tilrettelegging, men er man funksjonsdyktig skal man sette pris på muligheten man har og ikke utnytte systemet som er bygget for å ivareta dem som ikke er like heldige som oss.

5.8 utfordringer som muslim i Norge

«Nei, jeg er ikke hjernevasket!»

«Nei, jeg er ikke terrorist!»

«Din neger, din svarting, du kan se å komme deg tilbake, din jævla muslim!»

Informantene er alle enige om at det ikke er noen særlig utfordring å utøve sin religion i Norge. Alt er tilrettelagt for å kunne oppfylle sine religiøse plikter. Det er religionsfrihet i landet. Likevel møter de alle på mindre eller større utfordringer. Disse utfordringene kan oppleves både «ukomfortable og ubehagelige». Om de fleste mener at norske moskeer fortsatt har en vei å gå når det gjelder kontekstualisering av islam, mener informantene de absolutt er på god vei. De

er enige om at de fleste moskeer bør bruke norsk eller engelsk som hovedspråk og at dette vil redusere skepsisen til islam blant majoritetsbefolkningen. Moskeene vil på denne måten framstå mer transparente og «ufarlige».

Informantene mener den norske majoritetsbefolkningen bør bli flinkere på å skille mellom ukultur, kultur og religion. Basra sier «man bør fjerne de negative assosiasjonene til religionen islam og åpne horisonten litt, og se utenfor Norges grenser» Hun viser til andre land som er langt mer multikulturelle og hvor samspillet mellom mennesker fungerer helt fint. Basra mener vi må «komme oss ut av en boble og se islam som mer enn bare en religion, og sette seg inn i hva islam betyr for veldig mange og deres identitet». Flere informanter har møtt mennesker som har sagt noen lignende som: «du er hyggelig, men jeg liker ikke religionen din». I møte med dette forsøker de å representere religionen sin så godt det lar seg gjøre, men opplever det krenkende når noen kommer med slike utsagn om islam.

Bilal sier han har snakket med folk på telefonen, og når de har møttes ansikt til ansikt har de sagt: «å ja, vi var helt sikre på at du var etnisk norsk». Han er usikker på hvorfor det er så viktig for folk å påpeke dette, men understreker at han ikke «lar seg farge av det» eller «bryr seg om det». Han mener man ikke bør dømme folk på grunnlag av hudfarge og religion. Bilal sier imidlertid at Norge er et land med verdier som han i stor grad kan stå inne for.

Han mener likevel vi i alt for stor grad tenker at «alt er bra». Vi understreker vår frihet, ikke minst ytringsfrihetens ubegrensede ukrenkelighet. Han sier:

«Jeg føler at i disse tider blir ytringsfriheten sett på som en hellig verdi, en norm som blir løftet opp i samfunnet og som ikke kan kritiseres. Fordi kritiserer du ytringsfriheten, da kritiserer du Norge og det skal liksom ikke være bra. Men jeg mener at også ytringsfriheten også skal være åpen for kritikk».

Bilal mener selv at ytringsfrihet absolutt er viktig, men understreker at ikke alt er like «kløkt eller lurt» å gi uttrykk for offentlig. Han mener ytringsfriheten bør brukes på en god og konstruktiv måte, at man må vite hvilken rolle man har og hvilke konsekvenser våre ytringer fører med seg. Bilal sier han, for eksempel, ikke stiller spørsmål ved begrunnelsen for å publisere karikaturtegningene, men stiller spørsmålstegn ved formålet. Han lurer på om de som ytrer seg slik er klar over hvilke ringvirkninger dette får i samfunnet. Bilal tror ikke alle ytringer

er sunne og tenker at tanken om at man kan si og gjøre hva man vil under dekke av ytringsfriheten, er ødeleggende for et samfunn. Han sier han ikke kan stå bak ytringsfriheten som verdi om den i praksis fører til «rasisme og sjikane av religion». Han har vanskeligheter med å tro at alle gjør det de gjør i god tro eller for å kjempe for ytringsfriheten som verdi.

Informantene mener majoritetsbefolkningens holdning til islam er preget av media og ikke av deres egne personlige erfaringer med mennesker med muslimsk bakgrunn. Jaqub tenker at mediene er opptatt av «å selge» og at konflikter bidrar til dette. Han mener det ikke ville skade om de også presenterte positive historier. Han mener de kan forteller om muslimer som er godt integrert og som «får det til i Norge», for «de er det mange av».

Bilal mener også at medias framstilling av islam er «et problem», men retter oppmerksomheten mot bestemte «aktører i media». Han nevner eksempler som «Islamsk Råd Norge, Islam nett eller «de skamløse jentene»». Dette er mennesker han ikke relaterer seg noe særlig til. Han synes det er fint at de får gi uttrykk for sine personlige meninger, og diskuterer gjerne med både dem og andre enten han er enig eller uenig. Men han kan ikke forholde seg til deres syn på islam eller det å være muslim i Norge. «Det de gjenspeiler representerer ikke meg», sier han. Bilal har tidligere blitt oppmuntret til å skrive kronikker og avisinnlegg, og har tro på at dette kunne bidratt til endring. Han mener likevel dette ville gitt ham mindre enn hva det ville kostet ham i form av tøffe, «uløselige» debatter og kritikk.

Kinsi synes norske medier alt for sterkt vektlegger enkeltmennesker og grupper som begår kriminelle handlinger i islams navn. Hun synes imidlertid ikke det er rart at nordmenn generelt som ikke bor i miljøer med mange muslimer, får et negativt inntrykk og at misoppfatninger lett kan oppstå, men mener media bidrar til dette når det skapes inntrykk av at «muslimer er terrorister». For det stemmer ikke, sier hun. Om noen gjør noe i islams navn, betyr det jo ikke at muslimer flest tenker slik. Kinsi påpeker at nordmenn flest ikke kjenner så mange muslimer. Ofte opplever hun at hun er den eneste muslimen de kjenner» og at hun derfor blir presset til å forklare og forsvare islam. Hun opplever hun må oppføre seg «ekstra snilt» mot nordmenn for å ikke bidra til å befestе deres negative stereotypier av islam og muslimer.

Flere informanter viser til forskningsartikler om økt islamofobi og islamhat i Europa. Dette gjør dem utrygge, fordi det reflektere de negative holdningene til islam i dagens samfunn.

Basra forteller om flere ubehagelige situasjoner som skyldes at hun er somalier og muslim. Ved et tilfelle ble hun stoppet av en eldre kvinne som ikke ønsket at Basra skulle benytte seg av kollektivtransport. Kvinnen stoppet henne fysisk og fortalte at hun ikke skal gå på. Basra blir sjokkert. Aller verst er det å oppleve at hun er omgitt av mange mennesker og at absolutt ingen bryr seg. De både ser og hører, men forholder seg tause. Hun forventer trøst eller at noen står opp, men ingenting skjer. «De er utrolig konfliktsky hele gjengen, alle ser bare ned». Basra setter seg på et sete og kjenner på et «ekstremt sinne». Da hun trodde hendelsen var over, så kommer den samme damen tilbake. Hun setter seg foran henne og forteller hvorfor Basra ikke burde ta kollektiv transport: «Din neger, din svarting, du kan se å komme deg tilbake, din jævla muslim». Basra opplever det koker inne i henne; hun blir ordfattig. Hun ser seg nødt til å gå av transporten og begynner å gråte. Hun sier dette ikke er den siste eller eneste hendelsen av denne typen hun har opplevd her i Norge, men at det har blitt færre hendelser med årene. Da hun var yngre, opplevde hun langt oftere å bli kalt «jævla neger eller lignende». På spørsmål om hun opplever dette handler om rasisme eller islamhat, svarer Basra hun at hun tror det handler om begge deler, men først og fremst handler om at hun er en «synlig muslim». Hun forklarer:

«Rasisme og diskriminering finnes jo uavhengig om du går med slør eller ikke. Men jeg føler at det blir en ekstra trigger og et ekstra moment når du i tillegg til å være svart er synlig muslim da. Det er liksom med på å gjøre det enda verre».

Basra tror det absolutt handler mest om hvordan hun er kledd, men også om hvordan hun «ser ut». For Basra er det viktig at vi respekterer hverandre, uansett hvor forskjellige vi er. Aller tristest opplever hun når hun angripes på grunn av sin religiøse bakgrunn. Medias fremstilling av somaliere gjør heller ikke saken bedre, mener hun. Basra ser stadig statistikker over somaliere som rangeres høyest på «negative områder». Hun mener dette slett ikke er representativt og sier det sjelden kommer fram at veldig mange somaliske jenter tar høyere utdanning. Basra beskriver dette som en ond sirkel. Både hun og vennene hennes vegrer seg for å uttale seg i media om disse usannhetene i frykt for at alt de sier skal bli «vridd og vrent på». Hun mener at det negative bilde av islam og somaliere allerede er så sterkt at det er lite å gjøre. Hun tror den eneste måten hun kan bidra til å endre folks tankegang og mening om henne på, er å treffe mennesker hvor de er, være seg selv, og bidra til at folk får et annerledes inntrykk av hvem muslimer og somaliere er. Basra engasjerer seg derfor i frivillig arbeid og forsøker å

skape plattformer hvor andre kan få anledning til å snakke «med» muslimer og muslimske kvinner, og ikke bare «om» dem.

Basra forteller også om positive erfaringer, men sier det dessverre det er altfor få av dem. Hun tror «løsningen» er at man snakker sammen. Hun sier hun har lært seg å være ekstra forsiktig der hun ferdes, særlig om kveldene. Hun sier hun er opptatt av å ikke gå for nærme t-bane perrongen, for eksempel, og det irriterer henne grenseløst at hun skal måtte tenke slik i sitt «eget land».

Aamina er rask med å fortelle at den største utfordringen for henne som muslim i Norge handler om folks holdninger til hennes bruk av hijab. Hun beskriver hijaben som en slags «barriere» mellom henne og ikke-muslimer. Hun sier hijaben er bakgrunnen for de ubehagelige situasjonene hun har erfart. Hun opplever å få forskjellige spørsmål i ulike sammenhenger. Når hun for eksempel blir spurt om hun ønsker å delta i julekalender på jobben, er de raske med å «problematisere» og spørre om hun «har lov til å delta». Flere andre informanter har også erfart at andre *synes synd på dem* fordi de ikke feirer jul eller spiser svinekjøtt. De opplever det merkelig at ikke-muslimske nordmenn stadig skal påpeke at de ikke feirer bestemte høytider. Særlig når de forteller om egne høytider og feiringer som oppleves like «norske» for dem.

Aamina opplever det trist at media hele veien presenterer det negative ved islam og fokuserer på hva som «kræsjer» med norsk kultur. Hun nevner eksempelet på hvorvidt muslimer kan eller skal håndhvilse i Norge. I likhet med andre tror hun at det negative skyldes manglende personlig kjennskap til muslimer og mediens rolle i presentasjonen av islam. Hun sier:

«Det første media tenker på når de hører ordet islam er «terrorgrupper og litt sånne ekstreme holdninger hvor kvinner ikke får utdanne seg eller jobbe og at de må kun holde seg hjemme og føde barn».

Aamina kjenner seg utmattet av å hele tiden måtte «forsvare muslimske kvinner». Hun kjenner seg ikke igjen i mediens beskrivelse av henne og islam. Hun beskriver seg selv som «en selvstendig og ikke undertrykt muslimsk kvinne i Norge».

Aamina sier videre at man uansett vil bli behandlet annerledes enn etniske nordmenn. Det utgjør ingen forskjell om man er født eller oppvokst i Norge. Da hennes yngre bror jobbet i butikk og en eller annen med fremmedkulturell bakgrunn kom innom butikken med en jobbsøknad, var

enkelte ansatte raske til å kaste søknader «i søpla» uten å engang se på dem. Hun tror det samme skjer også på elektroniske plattformer når arbeidsgivere blir oppmerksomme på navnet eller får informasjon om deres flerkulturelle bakgrunn. Hun tror mange finner på unnskyldninger for å ikke ansette slike, som for eksempel at de vi ha «ansatte med lokal tilhørighet». Aamina har selv opplevd at hun verken ble vurdert eller innkalt til intervju, selv om det verken var noe i veien med hennes faglige bakgrunn eller erfaring.

Saima forteller at det i utgangspunktet er enkelt å være muslim i Norge, men tilføyer raskt at den generelle skepsisen til muslimer kan være krevende og skremmende. Hun viser til flere terror-handlinger mot muslimer i Europa og USA og angrepet i al-Noor moskeen i Bærum i 2019. Hun sier dette har skapt en reell frykt blant muslimer, at folk er redde for å samles i bønn i moskeen og ved større arrangementer og at man i moskeen må man ha økt sikkerhet. Saima «vil ikke ha det sånn i mitt land». Tradisjonelt skal moskeen være et åpent sted. Hun synes det er trist at arrangementer og moskeer skal måtte ha ekstravakthold og tett samarbeid med politiet fordi folk er redde.

Hun husker tilbake 22.juli angrepet i Oslo hvor hun fikk utallige meldinger fra venner, familie og bekjente med spørsmål om hvor hun befant seg og om hun var trygg. Noen meldinger inneholdt meldinger som «ta av deg hijaben, skjul din muslimske identitet og kom deg trygt hjem». Hun forteller om venninner som faktisk fjernet hijaben og som flyktet i frykt for livet. Saima synes dette er trist. Hun mener det er en skremmende utvikling og at det kan være grunn til å engste seg. Hun tilføyer samtidig:

«Selv med disse utfordringene, er Norge hjemmet mitt. Jeg ber faktisk til Allah om å holde Norge trygt, la det alltid være fredfullt og la det alltid være harmoni. Og muslimsk oppførsel skal aldri være en byrde for den som ikke er muslim».

Noen er redde for islam og tror at muslimer skal «ta over landet». Saima mener man bare skal ignorere dette, så blir det ikke lenger «like interessant». Hun tror heller ikke nordmenn flest er slik. Som hun sier: «nordmenn er fantastisk herlige folk og her har jeg aldri møtt en person som har blitt kjent med meg, individet meg, altså ikke muslimen, som har hatt noe imot meg». Hun tror det handler om å møtes, være sammen og bli kjent med hverandre. Samtidig erkjenner

Saima at det kan være vanskelig å snakke med ikke-troende om bruken av synlige symboler på religiøs tilhørighet, som for eksempel hijab eller lignende. Her tenker hun som muslim har mye til felles med sine kristne venner. Også de opplever utfordringer med å leve som troende i et sekulært samfunn. Saima har ikke opplevelse av at folk har noe «imot henne som menneske», men måten hun går kledd og ser ut. Selv om noen assosierer det å være norsk med for eksempel å være «hvit, blond og blåøyd, mener hun likevel hun er ett hundre prosent norsk, uavhengig av hennes hudfarge.

Kinsi forteller om flere utfordringer som norsk muslim i Norge. Hun mener det ikke akkurat gjør det lettere «når du både er jente, muslim og svart». Hun påpeker at hun aldri helt vet hvilke faktorer som gjør seg gjeldende. Hun ler og sier at om hun også hadde vært homofil, hadde det vært «full pott». Kinsi går ikke med en tradisjonell hijab, men med en slags turban som hun knytter bak i nakken. Derfor vet ikke folk om hun er muslim eller om det bare er et moteriktig valg. Til sammenlikning forklarer hun at det har vært vanskeligere for hennes mor i ulike situasjoner fordi hun bruker lang hijab og ikke «turban» som hun selv gjør. Kinsi synes det er vanskelig at Norge er blitt så sekulært, at nordmenn generelt har så lite kunnskap om islam og forståelse for at det faktisk finnes mange tolkninger av hvordan religionen skal praktiseres. Hun synes det er slitsomt at folk påpeker at hun er «en *sånn* type muslim,» eller at hun er liberal, konservativ, streng muslim eller deltids-muslim.

Nasims historie illustrerer hvilken betydning bruk av hijab kan ha for hvordan muslimske kvinner fortolkes av omverdenen. Hun får en følelse av at når hun går uten hijab, blir hun oppfattet som «liberal og fornorsket», Spørsmålene om hennes religiøse tilhørighet uteblir. Nasim sier hun får langt flere spørsmål angående tro, ekstremisme og IS (Den islamske stat) når hun bruker hijab enn når hun går uten. Går hun med hijab må hun stadig forsvare religionen sin og forsikre «alle» om at hun verken er «hjernevasket» eller «terrorist». Siden hun ikke går med hijab på arbeid, er det flere som stusser over å møte henne med hijab etter endt arbeidsdag. Da kan de si: «Hæ? Bruker du hijab? Herregud, det hadde jeg ikke trodd om deg». Hun får følelsen av at de tenker det er rart at hun som er så «oppegående» bruker sjal. Nasim synes det er lettere å gå uten hijab i dagens verden på grunn av hendelser hvor vold og terror i islams navn.

Ayesha bekrefter også at hun har opplevd mange ubehageligheter som muslim i Norge, men at hun er blitt vant til det og har «lært seg å akseptere det». Hun tror det skyldes at hun både er muslim og pakistaner, men at hennes pakistanske identitet ikke er like synlig som hennes muslimske identitet på grunn av hijaben. Hennes etnisitet er like tydelig. Hun mener hun godt kunne vært tatt for å være både iraker, iraner eller en annen etnisitet. Ayesha opplever helt klart at de ubehagelige situasjonene hun har opplevd skyldes hennes hijab. Hun mener ikke dette er rettet mot henne som person, men skyldes medias stereotypisering av islam og koblingen islam/ekstremisme. Ayesha har opplevd at folk ikke ønsker å sitte ved siden av henne på t-banen, at noen har syklet forbi henne, spyttet på henne eller gitt stygge kommentarer på gaten. Hun forklarer at disse hendelsene på sett og vis gir henne en slags «styrke; «en vilje til å fortsette med det jeg gjør som en slags motstand». Ayesha understreker at hun har flere norske ikke-muslimske venner og at det overfor dem ikke er noe problem å være åpen om hvordan hun praktiserer islam. Alle vennene hennes er godt kjent med at hun er aktiv i moskeen. De vet det er ingen rituelle eller kulturelle praksiser, eller deler av islamsk tradisjon, som hun har behov for å holde skjult overfor ikke-muslimer. Ayesha nevner ellers ubehaget hun opplevde i kjølvannet av saken om den muslimske kvinnen, Zeliha Acar som ikke ønsket å håndhilse på kronprins Håkon under besøket i al-Noor Islamic Center i Bærum i etterkant av terrorangrepet begått av Philip Manshaus. Hun mener det er vanskelig å stå fast ved sine meninger og prinsipper når debatten blir så hard og tilspisset. Ayesha mener «muslimer ikke bør endre mening, bare fordi de andre personene krever det», men bør sette seg inn i hvorfor man gjør og ikke gjør ulike ting. Og i dette tilfellet mener hun i likhet med Zeliha Acar, at å hilse ved å ta hånden på hjertet i stedet for å håndhilse symboliserer kjærlighet, respekt og fred. Dette med utgangspunkt i Koranen og hadithene.

De mannlige informantene støter på andre utfordringer enn de kvinnelige. Et eksempel er at de kan bli anklaget for å være kvinneundertrykkere og hvor de må overbevise andre om at de slett ikke er det. Jaqub nevner en hendelse hvor han og en venn var på vei hjem en sen kveld i Oslo sentrum. To forbipasserende begynner å skrike til dem:

«Jævla islam, jævla muslimer og jævla koranen. Kom dere ut av landet! Dere behandler jenter som søppel! Dere er kvinneundertrykkere!».

Jaqub opplever dette fornærmende og kjenner han blir både sint og sur. Men hva kan man gjøre? «Det skjer jo midt i sentrum i tillegg, sykt flaut».

«Håndhilsning» er et annet tema. Jaqub sier at om man «er ekstrem og ikke vil håndhilse på det motsatte kjønn og sånne ting, da kan det oppstå problemer fordi det vil jo krasje med norske verdier». Han mener likevel de fleste nordmenn skjønner at en muslim velger å hilse på andre måter og at det kommer an på hvilken sammenheng dette skjer.

Kamran har i mange situasjoner trosset sitt syn på håndhilsning, kun for å unngå en «kjip» situasjon eller for at folk ikke skal reagere negativt. Når han har begynt å bli kjent med en person og er trygg i relasjonen, kan han fortelle åpent at han ikke ønsker å håndhilse på det motsatte kjønn. Dette er likevel noe han unngår å fortelle ved et første møte. Kamran skulle ønske at storsamfunnet var litt mer åpent på dette området og forsøkte å sette seg litt inn i hvorfor noen muslimer ikke håndhilser uten at dette ble tatt ille opp. Han henviser til andre land han har besøkt hvor han har opplevd større åpenhet og respekt for at andre har ulik kultur og religiøs tilhørighet og praksis. Kamran blir veldig irritert når han jobber med nordmenn som er klar over denne problemstillingen, men som håndhilser på en demonstrativ måte. Han opplever dette som en «maktkamp» som burde være unødig i et land som Norge.

Når jeg spør Kamran om hvorfor han ikke vil hilse på det motsatte kjønn, svarer han at dette er «ganske basic egentlig». Han forteller videre:

«Greia er at i teorien så er det slik at for eksempel en muslimsk mann har ikke lov til å ta på en av det motsatte kjønn som ikke er vedkommende sin mor, datter eller kone og det samme gjelder motsatt, ikke sant. Så det er bare en regel i religionen da, så kan folk velge om de ønsker å følge det eller ikke, akkurat som alle de andre reglene i religionen. Men jeg føler at det er blitt så mye mer enn det og at det har fått feil fokus».

Kamran har opplevd mange «absurde kommentarer» om dette med håndhilsning. Han har for eksempel hørt at folk mener at muslimske menn ikke kan hilse på det motsatte kjønn fordi de skal unngå å bli seksuelt opphisset. Andre tolker dette som at muslimske menn ikke liker kvinner, at de er urene eller fordi kvinner skal undertrykkes. Dette synes Kamran er trist. Han avslutter svaret sitt med å si at dette gjelder like mye den andre veien. Kvinner skal heller ikke

hilse på menn. Kamran understreker tydelig at han ikke ser ned på kvinnen, men at dette bare «en regel «han ønsker å følge. Han ønsker ikke å gjøre andre ukomfortabel, at noen skal ta det personlig eller at noen skal oppleve det diskriminerende eller støtende. Derfor håndhilser han når han møte nye mennesker, fordi det er viktig å ikke fornærme noen.

Jibrel forteller han har vært praktiserende muslim i hele sitt voksne liv og at han ikke har hatt noen nevneverdige utfordringer. Han kan oppleve det utfordrende å faste, spesielt når det er lange dager om sommeren og når man skal faste i kombinasjon med full jobb og skole. I Norge kan faste være ekstra krevende, fordi alle andre rundt deg ikke gjør det samme. Jibrel forteller likevel at han har klart å faste også i denne konteksten. Jibrel tror norske muslimske kvinner har større utfordringer enn menn. Han peker igjen på deres synlighet, bruken av hijab. Jibrel kjenner situasjoner hvor norsk muslimske jenter har opplevd ikke bare ubehag, men har vært utsatt for stor fare. Selv har han aldri ubehag på grunn av sin religiøse bakgrunn. Jibrel tror dette skyldes at han er vokst opp på østkanten av Oslo, hvor muslimer og minoriteter er mange. Han opplever seg «heldig» i den forstand at han kan uttrykke sin muslimske identitet uten å måtte være redd for at det skal skje ham noe. Jibrel har egentlig aldri følt seg utenfor i Norge, kanskje fordi han har levd i sammenhenger hvor minoriteter har vært en majoritet.

Saima kan fortelle historier om hva hennes mannlige bekjente har måttet gjennomgå av fordommer. De må stadig overbevise andre om at de er støttende ektemenn ovenfor sine koner og at de ikke er kvinneundertrykkere. Dette slipper jeg unna, sier hun.:

«Nordmenn vil bare «redde meg. Jeg trenger jo å reddes fra den slemme aggressive muslimske mannen. Den aggressive muslimske mannen må fanges, han må irettesettes og holdes på plass, men jeg trenger å reddes. Om jeg ikke ønsker å bli reddet, så liker de meg ikke, det er først når og hvis jeg forteller om min stakkarslige grusomme historie at jeg er likandes».

Saima nevner de «Skamløse jentene». De ble kjempepopulære fordi de tok oppgjøret med ukultur i innvandremiljøene. Hun synes dette var en fantastisk sak, uten tvil, men da det var en guttegjeng som gjorde noe lignende fikk de langt fra den samme mediedekningen, ingen var interessert i å høre om det, sier hun. Saima lurte på hvorfor man bare er interessert i å høre om innvandrerkvinnens kamp og ikke historien om innvandremenn. Hun tror årsaken til dette

handler om det eksisterende «narrativet»: «Innvandrer mannen er alltid aggressiv, han er ikke den som trengs å reddes, han er jo undertrykkeren».

5.9 Særlige utfordringer som muslimsk kvinne i Norge

«Nei, jeg ble ikke tvunget, men takk for at du spør»

Basra liker å bli spurt om hvorfor hun går med hijab. Hun blir heller ikke provosert av spørsmålet, men synes det er fint å fortelle om sin «reise med hijaben». Hun elsker å svare: «nei, jeg ble ikke tvunget, men takk for at du spør». For henne er hijaben en identitetsmarkør, en synliggjøring av at hun er muslimsk kvinne. Basra forklarer det er visse kleskoder som hun som muslim som velger å følge. Hun er veldig tydelig på hva hijaben betyr for henne personlig. Hun mener ikke at det er gitt at hun ved dette er en bedre muslim. For henne startet dette som en personlig prosess. Hijab var noe hun valgte å bruke av seg selv. I kontrast til dette kan Basra fortelle om «mange jenter som har blitt tvunget til å bruke det og har sluttet å gå med det i voksen alder fordi de forbinder det med negative assosiasjoner». På spørsmål om hvem som tvinger dem svarer Basra: «brødre som regel». Dette synes hun i grunnen er rart, *fordi* hun kjenner flere jenter som selv ønsket å dekke til ansiktet, men som fikk streng beskjed av foreldrene om at de var imot det. Basra synes det er rart at brødrene ofte har fått det for seg at de kan påtvinge søstrene sine dette «samtidig som de selv lever sine dobbeltliv, hvor de går rundt og «chiller'n» og driver med sitt, men søsteren skal være tildekt». Basra sier hun kjenner jenter som er veldig tydelig på at det er brødrene som er opptatt av dette og ikke deres foreldre. Hun synes det er trist at jentene av den grunn får negative assosiasjoner forbundet med å bruke slør. Derfor har det vært viktig for Basra å tenke nøye igjennom hvordan hun skal gå fram med sin egen datter. Hun er svært opptatt av at dette må være et personlig valg og ikke noe en må gjøre. Da blir det hele noe som er naturlig.

Basra forteller hun opplever ofte at det snakkes veldig mye «om» muslimske kvinner og veldig lite «med» dem. Kvinner blir ofte sett på som «underkuet og at de ikke har våre egne meninger. «Men det er jo heller tvert imot», sier Basra. Hun tror majoriteten av hennes muslimske venninner har valgt å bruke hijab selv. Hun skyver ikke under en stol at det finnes tvang der

ute, men at det da handler om «ukultur» og ikke islam. Basra opplever at «ukulturen blir løftet opp som religion, og det er det folk som regel tenker på når de hører om islam». Hun sier dette bygger opp under forestillingen om at kvinner ikke har rettigheter og at det er tradisjon for å ikke å behandle kvinner. Basra mener det er så viktig å påpeke at om man virkelig er interessert i å lære om islam og islamsk lære, så lærer man at kvinnene faktisk har mange rettigheter: «I tradisjoner hvor kvinner behandles dårlig, må man ta et steg tilbake og tenke. Er det faktisk islamsk lære? Eller er det en ukultur som regjerer?». Basra synes det er viktig å belyse at det finnes ukultur og det finnes miljøer hvor ukulturen lett forveksles med religiøs tvang. «For meg er det ingen tvang i religionen, det er ingen tvang i islam», sier hun.

Aamina beskriver også islam som identitet og hijabens betydning som identitetsmarkør. Hun forteller at hun ikke brukte hijab før tiende klasse på ungdomsskolen og at dette var et frivillig valg. Hun opplever ikke å ha levd et dobbeltliv ved å oppføre seg annerledes ute blant ikke-muslimer enn blant sine muslimske venner og familiemedlemmer. Aamina oppførte seg som en helt vanlig ungdom, gikk på diskotek og deltok aktivt på arrangementer på «samfunnshuset». Foreldrene forventet ikke noe annet av henne enn hva etnisk norske foreldre gjør av sine barn. Aamina påpeker at hun tror hennes foreldre ville blitt ganske sjokkert om hun hadde «drukket alkohol og gjorde de tingene der», ikke fordi hun er muslim, men først og fremst fordi Aamina aldri vært opptatt av dette og fordi det generelt ikke er en ting foreldre ønsker at ungdommene deres skal drive med. Hun tror media har skapt de negative holdningene til islam og hijab fordi folk flest ikke har noen erfaring eller personlig kjennskap til muslimer. Aamina blir utmattet av å hele tiden måtte forsvare muslimske kvinner. Hun kjenner seg ikke igjen i bildet som blir fremstilt av undertrykte muslimske kvinner i Norge.

Ayesha startet å gå med hijab i første klasse på barneskolen. Både moren og søsteren gikk med hijab, og hun gledet seg til å gjøre det samme.. Hun husker hun maste på moren om å få begynne med dette allerede i barnehagen, og at hun gledet seg til å se ut som storesøster og mor. Hun forteller: «Etter å ha brukt det i to til tre år så blir det en del av identiteten din og jeg føler meg veldig rar om jeg ikke går med hijab ute». Ayesha sier hun først på ungdomsskolen satt seg inni hvorfor hun skulle bruke hijab og hvorfor hun ikke kunne gå uten. Hun har aldri angret på at hun startet å bruke hijab, men at hun i en periode i ungdomsskole årene gikk med hijab uten å være «spirituelt til stede i religionen». «Man kunne se at jeg gikk med hijab, men at jeg innerst inne gikk og stilte eksistensielle spørsmål og forsøkte å lete meg fram til svaret om å følge islam

med hjertet eller ikke». Hun forteller at hun brukte cirka to år på å dette; hun leste da om blant annet kristendommen og jødedommen, men fant til slutt ut at det var ingen religion som ga henne «mer satisfaction eller ro enn islam». Ayesha sier hun aldri har vært i tvil om at det finnes en Gud, men har altså tatt et selvstendig valg om å følge islam i ung, voksen alder.

Ayesha synes det er hjerteskjærende å lese i media at nordmenn frykter islam. Det sårer henne at det også forbindes så mye vondt med hijaben hennes:

«Det at jeg går med hijab skal vise og bety at den personen vet at jeg ikke kommer til å skade den personen, at jeg ikke kommer til å lyve, at jeg ikke kommer til å baksnakke deg, at jeg ikke kommer til å endre meg som person, at jeg er en person som kan holde på en hemmelighet, at jeg kommer til å hjelpe den personen uansett hva som skjer. Det er det hijaben min skal symbolisere».

Ayesha synes det er trist at hijaben hennes fremstilles annerledes enn de hun opplever den. Samtidig er hun overbevist om at hun ikke hadde møtt på like mye motstand og ubehageligheter om hun sluttet å bruke hijaben sin.

Nasim har opplevd å få flere seksualiserte kommentarer fra middelaldrende menn, hvor de påpeker at hun hadde vært penere om hun bare «hadde fått av seg tørkle på huet» og at hun blir «undertrykt». Nasim tror at det ikke nytter å diskutere med slike mennesker. Hun understreker at slike hendelser aldri har hendt henne når hun ikke går med hijab. Hun er altså overbevist om at det er på grunn av hijaben hun får slike kommentarer og ikke fordi hun «ser pakistansk ut» De fleste kommentarer er rettet mot hijaben.

6 DISKUSJONSKAPITTEL

I dette kapitlet (kap 6) vil jeg se nærmere på datamaterialet, mine informanters beskrivelser (kap.5), i lys av teoretiske perspektiver (kap.4). Diskusjonen vil bli samlet og behandlet i valgte og relevante, tematiske bolker. I det avsluttende konklusjonskapitlet (kap 7) kommer så en kort oppsummering hvor mine «svar» på oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål (kap 2) blir angitt.

6.1 Kontekstuell islam

Mine informanter (jf kap 5.1) er enten født i Norge eller kom til landet før fylte fem år. De befinner seg nå i aldersspennet 19-35 år og kan karakteriseres som unge voksne. Deres foreldre vokste opp i henholdsvis Pakistan, Somalia og Marokko, og informantenes oppvekst i Norge har derfor vært en kryss-kulturell oppvekst med de utfordringer dette innebærer. De deler foreldrenes tro. De er muslimer. I kap 5.2 beskriver informantene sin muslimske tro og tilhørighet, og spredt utover oppgavens øvrige datakapitler får vi et variert bilde av hva islam betyr for dem i praksis.

Informantenes primære religiøse referansepunkter er de former for islam som de tilegnet seg i sine pakistanske, somaliske eller marokkanske hjem og oppvekstmiljøer. Utviklingen i deres forståelse av islam er imidlertid blitt til i et samspill med den norske majoritetskulturen, norske minoritetskulturer og de trospraksiser som utfolder seg i norsk-muslimske miljøer.

Selv om islam i høyeste grad er en verdensomspennende religion, kan norske muslimer kanskje beskrives «diaspora-muslimer». De praktiserer sin tro utenfor islams geografiske kjerneområder eller tyngdepunkt. Norske muslimer utgjør en minoritet i det norske storsamfunnet, men er samtidig blitt en betydelig religiøs minoritet som rommer mange etniske grupper.

Hva består så deres tro av? Hvordan lever de ut sin tro i diasporakonteksten? I hvilken grad er deres tro «kontekstuell» eller tilpasset den virkelighet de lever i? Usman Rana (jf. kap. 4.11) har beskrevet noen utfordringer som norske muslimer har i det norske storsamfunnet. Han uttrykker bekymring over at noen norske muslimer «lever mentalt på siden av den norske kulturen; de er fortsatt opptatt av sitt opprinnelsesland og hvordan islam praktiseres der» (Rana, 2016:12). Mitt datamateriale, som selvsagt er begrenset, gir ingen indikasjoner på at dette er tilfelle. Selv om flere av informantene er bosatt i bydeler av Oslo med sterk innvandretetthet, gir de ikke inntrykk av at de befinner seg i avsondrede gettoer med begrenset omgang med majoritetskulturen. De forholder seg reflektert både til «det norske», «foreldrenes hjemland» og sin «muslimske tro».

Men betyr dette at deres tro er kontekstuell? På sett og vis er den ikke det, for i datamaterialet finner vi eksempler på muslimske læresetninger og trospraksiser som vi trolig ville funnet mange andre steder i verden. Til tross for sin ulike bakgrunn, synliggjør de en læremessig

kontinuitet. Samtidig får vi et innblikk i forskjeller mellom foreldrenes trospraksis og informantenes egen trospraksis. Vi finner en aksept for foreldrenes tro, men samtidig en spenning og utvikling. Bilal sier rett ut at han er uenig med sin far i hans trospraksis. Han mener faren reflekterer «en kulturell praksis i Pakistan» og at han viser liten forståelse for hvordan Bilal ønsker å praktisere islam i et livssynsåpent samfunn hvor et sekulært tenkesett har sterkt fotfeste. Selv om Bilal tror at faren mener han burde praktisere islam slik en gjør i Pakistan, ser han dette er vanskelig, for ikke å si umulig. Han beskriver Norge som en annen «kontekst» og «setting» som forutsetter «en annen livsstil». Uten at han Bilal lar seg ukritisk rive med i dragsuget av majoritetskulturen, tror han man er «et produkt av det samfunnet du lever i her» og ikke et «produkt av samfunnet i Pakistan når du er i Norge».

Usman Rana har et mål, en drøm og en ambisjon om å finne norske måter å praktisere islam på, en kontekstuell islam som er tilpasset det norske og moderne samfunnet som norske muslimer lever i. Selv om han mener det allerede finnes en norsk islam hevder han det gjenstår å utvikle en «en teologi som er forankret i islams hellige tekster og samtidig forenelig med norske referanserammer» (Rana, 2016:12). Bakteppet for hans drøm er frykten for fremmedgjøring, segregering og radikalisering.

Det er helt tydelig at mine informanter opplever få eller ingen hindringer i utøvelsen av sin islamske trospraksis i Norge. De gleder seg over trosfrihet. De gleder seg også over at stadig flere moskeer benytter seg av norsk og engelsk som hovedspråk, selv om de har forståelse for at man i noen sammenhenger må ta hensyn til foreldregenerasjonen, som behersker norsk i begrenset grad. Informantene uttrykker tilfredshet over at taler og foredrag i moskeene tar opp aktuelle kontekstuelle utfordringer og hva det vil si å være muslim i Norge. Noen informanter etterspør også en norsk imamutdanning da de tror en norsk imam har bedre forutsetninger får å gi dem opplæring tilpasset deres kontekst og livssituasjon. Ayesha påpeker at «islam tilpasser seg veldig fint i alle samfunn, og det er ikke bare i Pakistan eller Saudia Arabia at islam passer inn, islam passer fint overalt». Hun forklarer at hovedpoenget med fredagstalen i moskeen «er at man skal gjøre folk klare til den neste uken som kommer, gjøre dem klar til å takle hverdagen og gjøre dem til bedre mennesker i en norsk kontekst og i et norsk samfunn».

Selv om Usman Ranas anliggende er godt, og helt sikkert er viktig i kontekster med sterk radikalisering og segregering, finner vi i dette datamateriale ingen signaler om at informantene

motsetter seg dette eller at deres trospraksis bygger opp under aktiv motstand til det norske storsamfunnet eller inviterer til segregering. Det er interessant å lytte til Kinsis beskrivelse av sin egen og morens forskjellige bakgrunn. Kinsi sier hun aldri vil kunne bli helt lik moren som er født i Somalia; hun tror dette gir moren bedre forutsetninger for å være en god muslim. Samtidig opplever Kinsi, som føler seg både norsk og somalisk, at det finnes «en gylden middelvei». Hun opplever at det blir en spennende forhandling mellom «det muslimske» og «det norske», hvor noe nytt og ukjent oppstår som mor ikke vil kunne oppleve på samme måte. Kinsis tro rommer trolig noe av det Usman Rana etterspør eller drømmer om.

Selv om hun informantene mener det norske samfunn stort sett er godt tilrettelagt for deres trosutøvelse, sier de ingenting om at teologien «må» kontekstualiseres. Trolig er kontekstualisering et ord som ikke tilhører deres vokabular. Som vi har sett, har dette anliggendet likevel kommet til uttrykk på forskjellige måter. Det som kommer sterkt fram i datamaterialet, er informantenes sterke misnøye med majoritetssamfunnet manglende forståelse for islam spesielt og religion generelt. Sagt med andre ord, kontekstualisering handler for dem ikke bare om et ønske om en kontekstuel tilpasset islam, men også om et storsamfunn som har en bedre forståelse for hva islam og det å være muslim innebærer.

Informantene er nok enige med Usman Rana som opplever en «følelse av press mot religiøs praksis fra storsamfunnet» (Rana, 2016:12) og peker spesielt på mediens negative innflytelse på majoritetsbefolkningens forståelse og aksept for islam. De mener mediene reflekterer og presenterer kunnskapsløshet og stereotypisering og sementerte fordommer om islam. Informantene presenterer få utfordringer knyttet til sin trospraksis, men gir enkelte eksempler på storsamfunnets beskrivelse av og forhold til dem.

Rana mener at ideen om en norsk islam må nå fram med dens budskap om at det ikke finnes noen motsetning mellom å være patriotisk norsk borger og praktiserende muslim. Dette budskapet finner god gjenklang hos mine informanter. De er stolte nordmenn og aktive muslimer. Saima sier at utviklingen i moskeene nå viser at det er «mulig å være ett hundre prosent norsk og ett hundre prosent muslim», og at det ikke er noen motsetninger.

Informantene gir uttrykk for forskjellige utfordringer med å være muslim i Norge. Noen av disse vil vi komme tilbake til i andre avsnitt. Et punkt som skaper spesielt store utfordringer i forhold til majoritetssamfunnet, er muslimske kvinners bruk av hijab. Selv om de kvinnelige

informantene, som dette da særlig berører, gir ulik begrunnelse for bruk og nødvendighet av hijab, synes dette å være et ikke-tema i utviklingen av en tilpasset, kontekstuell teologi. Ingen av informantene gir uttrykk for at muslimske kvinners trospraksis bør tilpasses storsamfunnet på dette punktet, selv om motstanden mot hijab nok er blant de temaer som gir de største belastninger som muslim i norsk kontekst. Konvensjonelle koblinger, utviklet i den norske majoritetskulturen gjennom mediene, mellom islam og terrorisme og islam og kvinneundertrykkelse, blir «trigget» og forsterket av hijab-bruken. Dette gir informantene selv uttrykk for. De er åpne på at hijab gir dem «problemer».

Om ikke Usman Ranas etterspørsel etter en kontekstuell islam oppleves «akutt» i møte med mine informanter, er det mange problemstillinger i krysningen mellom «det norske» og «det muslimske» som både majoritetssamfunnet bør se nærmere på og som muslimske minoritetsmiljøer selv vil ha behov for å reflektere over.

6.2 Identitet og tilhørighet

Identitet og tilhørighet er sentrale begreper i oppgaven. Mitt fokus har ikke vært hvorvidt refererte teoretiske perspektiver (j.f. kap.4) «stemmer», men på hva informantene selv tenker og føler om det «meningsunivers» som disse begrepene samlet sett rommer. Hvordan blir dette reflektert i svarene deres? Blir noe av det noe av det vi alt «vet» bekreftet, avkreftet, styrket eller svekket? Finner vi i informantenes perspektiver noe som bidrar til ny innsikt og som kan ta debatten et steg videre?

I arbeidet med denne masteravhandlingen, har jeg kommet over mye interessant litteratur. Deler av denne litteraturen kan kategoriseres som aktuell samfunnsdebatt. Den beskriver utfordringer muslimer og andre med minoritetsbakgrunn har stått overfor i sin oppvekst, eller fortsatt opplever, i det norske samfunnet. *Norsk nok – Mine, dine eller våre verdier* av Shagufta Munir Kornmo og *Tante Ullrikes vei* av Zheshan Shakar er eksempler på dette. Gulraiz Sharifs bok *Hør her a*, er et annet. Disse bøkene setter ord på erfaringer som heller ikke oppleves fremmed for mine informanter. Spørsmålene som reises er nokså fundamentale: Hvem er jeg? Hvor er jeg fra? Hvor hører jeg til? Er jeg en gjest? Vil jeg noen gang bli akseptert som norsk på linje med andre nordmenn? Disse spørsmålene favner et konglomerat av andre spørsmål relatert til kultur, religiøs identitet og nasjonal tilhørighet, og de berører både enkeltpersoner, familie, gruppefelleskap og samfunn.

Informantene har invitert meg inn i sin verden. De har delt raust av sine personlige erfaringer. Det har da også vært en forutsetning, for det er nettopp beskrivelsen av *den personlige identiteten* som har stått sentralt i denne oppgaven. Hver informant har i intervjuer beskrevet sin «egen reise», sin selvforståelse og opplevde tilhørighet til de grupper, fellesskap eller kollektiv de er en del av. Det relasjonelle spekteret favner alt fra den nære familie til det videre storsamfunn, og rommer komponenter og dimensjoner som språklig, kulturell, sosial, religiøs eller kjønnsidentitet (Salole 2020:21). Selv om informantene presenterer et *innenfraperspektiv* (deres egen selvforståelse), opplever vi i datamaterialet en fortløpende interaksjon med, og et kontinuerlig spenningsforhold til *utenfraperspektivet* (hvordan «andre», særlig majoritetssamfunnet, oppfatter eller beskriver dem).

Lill Salole bruker begrepet *identitetserfaring*, som hun definerer som «den enkeltes tanker, følelser og opplevelser som gir sammenheng, kontinuitet og mening på tvers av livets forandringer, faser og arenaer» (Salole, 2020:21). Dette er på mange måter et godt begrep fordi referanserammen er den samme som mine informantere. Informantene redegjør nemlig også for «den krysskulturelle» erfaring, som Salole snakker om; en erfaring som mennesker oppvokst i en «kulturmix» alle har. Som alle andre med krysskulturell erfaring, henter også norske muslimer sine erfaringer fra ulike kilder. De vet ikke uten videre hvor de føler seg hjemme. Er de norske? Er de somaliske, pakistanske eller marokkanske? Er de muslimer? Er ulike komponenter i deres erfaring viktigere enn andre? Kan de forenes? Må det skje former for tilpasning for at dette skal skje? Er noe konstant eller i endring?

Jeg opplever Lill Saloles begrepsapparat fanger opp noen av de dilemmaene som mine informanter står overfor. Deres egne identitets- og tilhørighetsbeskrivelser er ikke blitt til i et vakuum. Utenforståendes beskrivelse av innvandreres eller flerkulturelles tilhørighet gir dem en *tilskreven identitet*. Man blir gjenstand for andres kategorisering, som i noen tilfeller bidrar til å sementere former for utenforskap, selv om den det gjelder ikke nødvendigvis opplever seg fremmed i Norge. Samtidig vil opplevelsen av tilhørighet «påvirkes av om du inkluderes og vises som en del av fellesskapet på linje med andre, uten overdrivelse og unntak» (Salole 2020:130).

Selv om informantene henter sine erfaringer fra ulike kilder, og praktiserer sin tro noe forskjellig, er alle informantene på hver sin måte tydelige på at islam er et udiskutabelt sentrum

eller «omdreiningspunkt» i deres liv. Aamina beskriver islam som en del av hennes *personlighet* og *væremåte*; alt hun foretar seg til daglig er preget av islam og hennes religiøse tilhørighet. Dette forsterkes av Ayesha som sier at for henne er islam det hun prioriterer mest og også ønsker å prioritere mest. De øvrige informantene gir uttrykk for noe av det samme. Dette innebærer ikke at dette valget er enkelt. Nasim, for eksempel, gir uttrykk for en «indre konflikt». Hun forteller at hun blir overveldet av omgivelsenes forventninger. Selv om alle uttrykker glede over trosfrihetens rammevilkår i Norge, opplever de stadig utfordringer i hverdagen som blant annet har sammenheng med manglende aksept for deres religiøse tilhørighet. Dette er det redegjort for i datapresentasjonen.

En skal ikke se bort fra at eksternt press bidrar til endret tro og trospraksis. Jon Horgen Friberg sier at mange «gjennomgår en sekulariseringsprosess ved at deres religiøse tro privatiseres og blir mer tolerant, samt en gradvis verdiassimilering i synet på grunnleggende liberale spørsmål som likestilling og homofili» (Friberg, 2017:71). Dette datamaterialet kan verken bekrefte eller avkrefte om dette stemmer i vårt tilfelle. Ingen av informantene oppgir at de er blitt presset til å endre standpunkter i noe spørsmål, men de uttrykker med egne ord at islam må relateres til det samfunn de er en del av, j.f. kapitlet om «kontekstuell islam». Jeg har ikke inntrykk av at informantenes tro er blitt *privatisert*. De forteller stolt om sin tro, de lever ut sin tro i full offentlighet, og er aktive i moskeen. De kvinnelige informantenes bruk av hijab er også en *offentlig synliggjøring* av trosidentitet og religiøs tilhørighet. Alle informantenes kommentarer til etiske spørsmål, som for eksempel kvinneundertrykkelse og likestilling framstår også nokså *tolerante*. Deres syn på homofili blir ikke spesifikt nevnt. Deres beskrivelser samstemmer med hva Bushra Ishaq sier: «Islams tilstedeværelse i muslimeres liv går hånd i hånd med støtte til demokrati og menneskerettigheter.»

Noen informanter uttrykker likevel bekymring. De opplever at gudstro generelt, ikke bare islam, får stadig trangere plass i det norske samfunnet. Dette forundrer dem. Selv om mange etniske nordmenn kan ha et anstrengt forhold til religion, tror Jaqub at de fleste han kjenner har et «inntrykk av at islam egentlig er en grei religion, kanskje litt strengere enn kristendommen sånn som den praktiseres her, men at islam ikke er noe farlig». Ut fra dette datamaterialet er det ingen grunn til å tro at muslimer *er* annerledes enn de *framstår*. Samtidig er det grunn til å spørre om muslimer opplever de har samme mulighet til religionskritikk (j.f. kapittel nedenfor) og samfunnskritikk som majoritetsbefolkningen. Kan det hende de avstår fra konfrontasjoner?

Det er i alle fall tankevekkende når Saima uttrykker at hun ikke kan kritisere Norge og «det norske» på samme måte som etniske nordmenn. Underforstått, hennes eventuelle kritikk kan stå i fare bli oppfattet «som noe mer» enn kritikk og vil bidra til fremmedgjøring av henne som norsk muslim og norsk med minoritetsbakgrunn.

Alle informantene vektlegger sin muslimske identitet og tilhørighet. Dette er de ikke alene om. Det samstemmer med Bushra Isaqs referanse til World Gallup Pole:

«Majoriteten av muslimer i verden mener at den muslimske identiteten er den viktigste i livet deres og er en kilde til inspirasjon» (Ishaq 2017:68)

Samtidig gir alle informantene uttrykk for at de «føler seg norsk». Dette utelukker ikke at de samtidig føler seg somalisk, pakistansk eller marokkansk. Disse «identitetene» oppleves å gli over i hverandre, de ekskluderer ikke hverandre. Dette svarer på hovedspørsmålene i oppgavens problemstilling. Det er ingen motsetning mellom om å være norsk, somalisk/pakistansk/marokkansk og muslim. Nasjonalfølelse og religiøs tilhørighet er forenlig, de henger sammen.

Det er likevel ikke uten videre lett å gi uttrykk for hva dette betyr i praksis. For hva betyr det å være norsk? Også etniske nordmenn kan ha problemer med å svare på hva dette er og betyr. Svaret er egentlig uklart for «alle». Samtidig har norske minoriteter en tilleggsutfordring. Alle informantene sier klart og tydelig at de «føler seg norske», men får stadige påminnelser fra andre om at de ikke er det. Det handler ikke om språk, for de snakker alle godt norsk siden de er vokst opp her. Men *synlig annerledeshet* (hudfarge eller religion) utløser alltid spørsmålet: *Hvor kommer du fra?* Og man ikke er fornøyd: *Hvor kommer du egentlig fra?*

Alle informantene gir på hver sin måte uttrykk for begeistring over sin norske identitet. Flere forteller om stolthet og patriotisme. Samtidig kjenner nok de fleste av dem seg igjen i Abid Rajas negative erfaringer etter NRKs markering av den muslimske id-feiringen. Slike hendelser fører til at man blir tilbakeholden og reservert når man skal gi uttrykk for sin norske tilhørighet da det alltid er noen som minner deg på at du egentlig ikke hører hjemme her.

Hvor man føler seg hjemme er forøvrig ikke alltid lett å svare på. Som sagt har «kryss-kulturelle» hentet sin identitet fra ulike kilder. Man føler seg kanskje ikke hundre prosent hjemme noe sted. Det kommer kanskje også an på hvem som spør. Lill Salole tydeliggjør at

«hjemland» og «opprinnelsesland» ikke nødvendigvis er det samme (Salole, 2020:118). Hun understreker at en persons opplevelse av tilhørighet og identitet også kan endres. Dette handler ikke bare om personlig utvikling, men om hvor man til enhver tid befinner seg. Er man en minoritet i en majoritetskultur, vil man lett kjenne trygghet i minoritetskulturen. Om samme person reiser til foreldrenes hjemland, vil en oppleve det motsatte. Her blir en oppfattet som fremmed. Dette kan også mine informanter fortelle mye om. På besøk i foreldrenes hjemland oppleves de av lokalbefolkningen som «norsk»; de opplever også kanskje selv at de er det. Mens i Norge opplever de det motsatte, her blir det betraktet som somaliske, pakistanske eller marokkanske. Dette kan igjen føre til at de søker trygghet blant likesinnede i minoritetsmiljøene som igjen kan føre til segregering og i verste fall radikaliserings. Om noen av mine informanter beveger seg hovedsakelig i minoritetsmiljøer, er det ingenting som tyder på at de er isolert fra majoritetssamfunnet eller faktisk blir radikalisert.

Saloles faglige arbeid med barn med krysskulturell oppvekst gir oss hjelp til å beskrive og synliggjøre kompleksiteten rundt tilhørighetsspørsmål som bikulturelle norske muslimer kjenner på kroppen. Vi har i vårt datamateriale sett hvilken betydning den medieskapt virkelighet har hatt for den indre spenning som informantene opplever i sin hverdag. Samfunnets beskrivelse av dem og opplevelsen av inkludering har stor betydning for enkeltmenneskers hverdag. Kamran undrer seg over hvorfor muslimer i Norge har en sterkere norsk tilhørighet og identitet enn hva han har sett hos andre venner som bor i andre europeiske land. For Kamran ville det aldri falt han inn å si at han er pakistaner født i Norge. Han er norsk, eller norsk-pakistaner.

Salole slår fast at tilhørighet kan endres og svekkes og at selv svak tilhørighet kan forsterkes med tiden. Salole mener også at dersom man «ikke får bekreftet og anvendt sine ulike sider, men står i et vedvarende ytre press om å innrette seg etter andres regler og velge side, kan en bli sittende fastlåst» (Salole, 2020:134). Hun mener en slik «fastlåsing» fører til at det blir vanskeligere å «skape mening og sammenheng mellom sine verdener» (Salole, 2020:134). Dette blir i stor grad bekreftet i denne oppgaven. Når andre tar over definisjonsmakten, blir arbeidet med forståelsen av egen identitet forstyrret. Mine informanter opplever ikke et enten - eller mellom det norske, det somalisk/pakistanske/marokkanske og det muslimske. Dette henger sammen. De har beskrevet sin egen identitet og skapt sin egen måte å leve sine liv på.

Som vi har sett, har anerkjennelse, bekreftelse og aktiviserings tor betydning for ens personlige utvikling og følelsen av tilhørighet. Det er lett å føle seg semi-norsk eller «ikke norsk nok». Informantene gir også uttrykk for at de strever med spørsmålet hvorvidt man har rett til å føle seg som fullverdige nordmenn. Spørsmålet er om det er skapt fiktive barrierer for utfoldelse av nasjonalfølelsen til Norge og som igjen rammer en god utfoldelse av den religiøse identitet og frimodighet til å dra veksler på den kulturelle arv man har fra foreldrenes hjemland og som man også er stolt av. Det er ingen tvil om vi har fått bekreftet at Saloles teoretiske perspektiver på krysskulturalitet har bidratt konstruktivt til min forståelse av eget datamateriale.

6.3 Integrering og assimilering

Det at mine informanter alle er godt integrert, bekreftes i datamaterialet. De er født og/eller vokst opp i Norge, de snakker flytende norsk, har fullført skolegang og er alle i arbeid. De har alle familie, gode sosiale relasjoner og bidrar til samfunnet. *Integreringsbegrepet* blir derfor i seg selv ikke gjort til gjenstand for ytterligere diskusjon her. Det omstridte begrepet *assimilering* derimot, vil jeg si litt om.

Friberg bruker dette begrepet i sin rapport. Han viser til de negative konnotasjonene begrepet har hatt i norsk offentlighet og som vanskeliggjør en fruktbar debatt om begrepet i Norge. I rapporten anvendes begrepet «mer deskriptivt om sosiale endringsprosesser i kjølvannet av migrasjon og tilpasning, uavhengig av statlig politikk» (Friberg, 2017:13). Friberg selv definerer begrepet «som prosessen hvorigjennom etnoreligiøse skiller over tid og/eller på tvers av generasjoner blir mindre betydningsfulle for individer og for samfunnet» (Friberg, 2017:14).

Friberg lurer på hvorvidt det skjer en slik assimileringssprosess blant unge med innvandrer bakgrunn i dag, men påpeker at spørsmålet kan stilles på flere måter og at det berører ulike dimensjoner.

Det *politiske aspektet* handler om «hvorvidt et flerkulturelt samfunn over tid genererer den nødvendige solidaritet og oppslutning om felles institusjoner til å fungere som et politisk fellesskap» (Friberg, 2017:14). Dette anliggende blir bekreftet av mine informanter, og de gir flere eksempler. Det moralske aspektet ved å kunne kalle seg en god muslim går blant annet ut på å ikke snylte på staten, være i arbeid, betale skatt og at man er god mot andre mennesker. Å

følge og respektere lovene i landet man bor i, i dette tilfellet de norske, blir også nevnt. Bilal tror at de viktigste verdiene i islam også er de verdier som det norske samfunnet er tuftet på: «frihet, rettferdighet, likestilling og likeverd». Bilal mener, at til tross for at det ikke er viktig for ham at Norge er eller skal være en islamsk stat i seg selv, mener han likevel at «Norge i prinsippet kan være en islamsk stat i seg selv sånn som den er nå». Heller ikke Kamran opplever at det er noen konflikt mellom «det muslimske» og «det norske». Han mener det å være en god person er det viktigste av alt i islam og at dette også er Norges viktigste verdi. Han er stolt over et velfungerende velferdssystem, gratis utdanning, lav arbeidsledighet, godt helsesystem og sist, men ikke minst, religionsfriheten. «Alle de tingene jeg har nevnt, er med på å gjøre Norge til et av verdens beste land og gjør at jeg er stolt over å kalle meg en norsk statsborger».

Det *sosialøkonomiske aspektet* betyr i praksis «at korrelasjonen mellom klasse og etnisitet svekkes over tid, og at etnisk minoritetsbakgrunn vil få mindre betydning for barnas økonomiske status enn det har for deres foreldre» (Friberg, 2017:14). Også dette bekreftes av mine informanter. Uten å oppgi hvilken utdannings- og arbeidsbakgrunn deres foreldre har, finner vi blant informantene leger, sykepleiere, miljøarbeidere, studenter på universitets- og høyskolenivå, økonomer og servicemedarbeidere. Det er ingenting som tyder på at korrelasjonen klasse og etnisitet ikke er svekket eller at den etniske minoritetsbakgrunnen har stor betydning for dem og deres økonomiske status. Likevel hevder enkelte informanter at det oppleves å være en ulempe med etnisk minoritetsbakgrunn når man skal søke arbeid. Det er vanskelig å vite om dette er noe de selv mistenker eller om det faktisk er en realitet. Alt tyder på at de selv har lyktes godt i arbeidslivet.

Friberg viser til hvordan assimileringprosesser skjer innenfor ulike nasjonalstater. Han sammenlikner en «homogen nasjonalstat» som Norge med «tradisjonelle innvandringsland» som USA, Australia og Canada. Han mener at i tradisjonelle innvandringsland vil nasjonal identitet være langt mer tilgjengelig for nykommere enn hva tilfellet er i Norge. Det kan nok godt stemme at det oppleves å være mer «eksklusivt» og krevende å bli akseptert av det norske nasjonale fellesskapet enn hva tilfellet er i enkelte andre land. Selv om mine informanter også har opplevd det vanskelig å bli akseptert av det norske storsamfunnet, har de likevel ingen vanskeligheter med å *føle* seg som en del av det nasjonale fellesskapet. De ser på seg selv som

norske. De gir til og med uttrykk for at de har en sterkere nasjonalfølelse til Norge enn hva andre med deres bakgrunn i deres etniske gruppe opplever som borgere i andre europeiske land.

Friberg kan meget godt ha rett i at han skimter konturene av en assimileringssprosess blant unge med minoritetsbakgrunn med hensyn til nasjonal identitet og opplevelsen av å være norsk. Likevel handler dette bare om informantenes egen «opplevde norskhet». Tar en deres «tilskrevne norskhet» i betraktning, ser situasjonen annerledes ut. Her er assimileringssprosessen begrenset. Vi kan videre bekrefte Fribergs funn om at de som har synlig minoritetsbakgrunn opplever at andre i mindre grad betrakter dem som norske enn hva de selv føler seg. Friberg hevder at unge med muslimsk bakgrunn opplever dette i større grad enn andre religiøse grupper, og at andre ikke like lett anerkjenner dem som norske. Uten å ha gått nøye inn i hvordan andre religiøse grupper blir anerkjent, er det god grunn til å tro at dette langt på vei stemmer. Det er i alle fall slik, som Friberg hevder, at de med muslimsk bakgrunn er blant dem som føler seg minst akseptert som norske. Friberg hevder videre at religion har større betydning enn generasjon når det gjelder følelsen av å bli akseptert som norsk. Dette er det vanskelig å svare på. Informantene i denne undersøkelsen er alle «nordmenn med innvandrerbakgrunn». De er selv vokst opp her. Deres foreldregenerasjon er ikke en del av denne undersøkelsen. Det er likevel interessant at alle mine informanter som alle har en sterk religiøs tilhørighet også «føler seg» norske. De opplever ikke at islam er en uoverstigelig barriere for å *føle* seg norsk. Og som alt nevnt, nasjonalfølelse og religiøs tilhørighet ekskluderer ikke hverandre.

En side ved det omstridte assimileringssbegrepet som ikke er tatt i betraktning her, er hvilke kulturelle aspekter, utover de religiøst definerte, som blir overført fra generasjon til generasjon. I hvilken grad endres de pakistanske, somaliske og marokkanske kulturelle tradisjonene og skikkene fra første til andre generasjon, og fra andre til tredje generasjon? Og hva tenker de bør, kan eller må endres? Dette er et spørsmål som mine informanter i liten grad har berørt i intervjuene. Dette kunne være et interessant tema for en annen undersøkelse.

6.4 Rasisme, islamofobi og religionskritikk.

Jeg vil se nærmere på begrepene *islamofobi* og *rasisme*. Dette er begreper som forekommer både direkte og indirekte i mitt datamateriale. Informantene er selv usikre på hvilke begreper de skal bruke når de beskriver negative, belastende og «uakseptable» erfaringer fra sitt liv som

muslimer med innvandrerbakgrunn i Norge. Det er grunn til å spørre hva som bakgrunnen for de diskrimineringserfaringer som majoritetsbefolkningen har utsatt dem for, og hvilke begreper som best beskriver de erfaringer de faktisk har opplevd. I den sammenheng er det naturlig å se nærmere på datamaterialet i lys av teorikapittelet (kap. 4.2.3). Hvilke opplevelser har informantene hatt? Er det rasisme? Er det islamofobiske holdninger? Er det en blanding av disse begrepene, eller noe helt annet?

Sindre Bangstad hevder:

«Fordommer og antipatier mot muslimer er blitt så utbredte i vår tid og at undersøkelser i en rekke vestlige land indikerer at personer med muslimsk minoritetsbakgrunn er blant de klareste definerte utgrupper i vår tid» (Bangstad, 2014:5).

Det at regjeringen i september 2020 la fram en handlingsplan, spesielt rettet mot diskriminering av hat mot muslimer, kan tyde på at Bangstad hadde rett da han skrev sin artikkel i 2014. Nåværende statsminister Erna Solberg bekrefter i alle fall dette. Hun hevder at muslimer spesielt er utsatt for diskriminering og hets og at dette gjør det vanskelig for dem å delta i den offentlige samfunnsdebatten. Dette gir også mine informanter klart uttrykk for.

Bilal forteller at han tidligere ble oppmuntret til å skrive kronikker og avisinnlegg i dagspressen. Til tross for at han tror det kunne være et konstruktivt bidrag til endring, mener han likevel dette samlet sett ville gitt ham mindre enn hva det ville kostet ham i form av tøffe, «uløselige» debatter og negativ kritikk. Basra har lignende opplevelser. Hun mener medias framstilling av somaliere og muslimer nå er såpass negativ at det er blitt en ond sirkel. Både hun og vennene hennes vegrer seg for å uttale seg i media om «usannheter» i frykt for at alt de sier skal bli «vridd og vrent på». Hun mener videre det negative bildet av islam og somaliere allerede har fått så stort fotfeste blant befolkningen, og særlig i den offentlige debatten i media, at det derfor er lite å gjøre. Selv om hun vegrer seg for å uttale seg i media, forsøker hun å bidra på annet vis. Hun ønsker å bidra til å endre folks tankegang og mening om henne. Dette gjør hun ved å treffe mennesker hvor de er, ved å være seg selv, og ved dette forsøke å bidra til at folk får et annerledes og bedre inntrykk av hvem muslimer og somaliere er. Hun tror dette er den eneste måten dette kan skje på og er derfor aktivt engasjert i frivillig arbeid. Her kan hun skape plattformer hvor «andre» kan få anledning til å snakke «med» muslimer og muslimske kvinner, og ikke bare «om» dem som ofte er tilfellet.

Kamran forteller at han er opptatt av å formulere seg «riktig» i møte med ikke-muslimer, i frykt for å bli misforstått. Han opplever å være langt mer påpasselig når han er blant etniske norske. Kamran unngår gjerne samtaleemner som kan ende i diskusjon om islam. Han synes det er vondt og ubehagelig å havne i opprivende diskusjoner blant mennesker han må se «hver dag, tross alt». Informantene tror dette skjer fordi mange, særlig blant den eldre generasjonen, ikke har så mye kjennskap til andre kulturer og religioner og synes det er «synd at etniske nordmenn har fordommer mot muslimer, og at etnisk norske blir så sjokkert over at muslimer faktisk er ordentlige folk de også». Men Kamran kjenner på at han ikke lenger orker å forklare det som har med islam og hans religiøse praksis å gjøre, fordi mange er rett og slett ikke er åpne for å høre på andres synspunkter. Han mener det er bortkastet tid å diskutere med folk som ikke egentlig er interessert og som egentlig bare er opptatt av å vinne diskusjoner og opprettholde negative stereotypier og fiendebilder av islam.

Jeg tror statsministeren har rett når hun fremholder at diskriminering frarøver mennesker muligheten til å leve frie og gode liv og at fiendtlighet, fordommer og negative holdninger til muslimer er et reelt og økende problem i Norge. Om årsakene til dette er mange, peker Bangstad på sammenhengen med at vi siden 1990-tallet «har vært preget av en vedvarende, langvarig og høyst reell trussel om radikal islamsk terror i en rekke land» (Bangstad, 2014:5). Mine informanter er innforstått med denne problematikken og har stor forståelse for at dette kan være utløsende årsak til diskrimineringen de opplever. De peker samtidig på at dette er en medieskapt virkelighetsforståelse på godt og vondt. Om mediene forsøker å fange opp det som faktisk skjer, også det som berører religiøs problematikk, skapes det ofte et ubalansert bilde som samlet sett bidrar til negative assosiasjoner til islam. At dette bidrar til frykt, og i verste fall former for islamofobi, synes ikke informantene er det minste rart.

Kinsi mener norske medier alt for sterkt vektlegger enkeltmennesker og grupper som begår *kriminelle handlinger i islams navn*. Hun synes imidlertid ikke det er rart at nordmenn flest og som bor i miljøer med få muslimer, sitter igjen med et inntrykk av muslimer og at misoppfatninger lett kan oppstå. Hun mener likevel at *media* i stor grad har bidratt til at det er skapt et inntrykk av at «muslimer er terrorister». Kinsi mener dette ikke det stemmer. Om noen gjør noe i islams navn, betyr jo ikke dette at muslimer flest tenker slik. Hun føler seg derfor presset til å forklare og forsvare islam og opplever at hun må oppføre seg «ekstra snilt» mot nordmenn for ikke å bidra til å befeste deres negative stereotypier av islam og muslimer.

Ayesha opplever helt klart at de fleste ubehagelige situasjonene hun har opplevd skyldes hennes hijab. Hun tror ikke dette er rettet mot henne som person, men skyldes medieskapt stereotypisering av islam og koblingen islam/ekstremisme. Hun har opplevd flere ubehagelige og vonde hendelser, folk ønsker ikke å sitte ved siden av henne på t-banen, hun får slengt stygge kommentarer og har til og med opplevd å blitt spyttet på. Ayeshas opplevelse har sammenheng med det Bangstad beskriver som den vedvarende og reelle trusselen som radikal, muslimsk terror innebærer. Med sin muslimske bakgrunn må Ayesha derfor stadig forklare og forsvare seg og sin religion. Ikke minst i kjølvannet av situasjoner hvor muslimer har begått terrorhandlinger. Dette synes hun er forferdelig vanskelig og urettferdig. Det skaper et skille mellom henne og nordmenn med annen religiøs eller ikke-religiøs bakgrunn.

Å stadig måtte forklare seg når andre har begått en kriminell handling, er noe «vanlige nordmenn» slipper å gjennomgå, mener informantene, som mener ubalansert mediedekning gir grobunn for diskriminering av vanlige muslimer i Norge. Negative nyheter om islam «går om og om igjen som hakk i en dårlig plate», sier Ayesha som likevel ikke tror at de fleste journalister har som intensjon å skade islam, men mener de burde være ekstra varsomme, siden det «skjer så mye rart i verden og at hat spres raskt». Ikke minst gjennom sosiale medier og den implisitte demokratisering av mediene.

Bangstad hevder at før 1990-tallet handlet ekskluderende retorikk av minoriteter om forhold tilknyttet den klassiske vitenskapelige gullalder, som for eksempel gikk på biologiske karakteristika og hudfarge. Han hevder denne ekskluderende retorikken etter 1990-tallet har tatt en annen vending. Nå handler det ikke lenger om biologiske aspekter som rase og utseende, men om ekskluderende retorikk «knyttet til kultur og/eller religion», sier han (Bangstad, 2014:5). Bangstad mener som alt nevnt, at man i den norske konteksten beveger seg fra å betrakte pakistanere som et «problem» basert på deres opprinnelse, til å sette søkelys på deres antatte religiøse identitet som muslim. Han beskriver denne teoretiske endringen som en bevegelse fra *klassisk rasisme* til *kulturell rasisme* eller *ny-rasisme*. Dette kan beskrives som «rasisme uten raser» (Bangstad, 2014:6).

Selv om Bangstad godt kan ha rett i at religion har tatt raseproblematikkens plass, opplever jeg at begreper som *kulturell rasisme* og *ny-rasisme* forkludrer debatten. Det kan godt stemme i dagens samfunn at «tilhørighet til islam spiller den samme rollen som rase spilte i den

vitenskapelige rasismens diskurser: Den er iboende, medfødt, nedarvet og uforanderlig, og anvendes som et argument for hierarkisk underordning, ekskludering og diskriminering» (Bangstad, 2014:6). At harde former for islamofobi både «oppleves» like sterkt som rasisme, tror jeg at mine informanter også kan si seg enige i. Selv om diskriminering og ekskludering kan ha mange navn, kan det likevel, slik jeg ser det, være klokt at den tradisjonelle definisjonen av rasismebegrepet opprettholdes. Informanter som går med og uten hijab kan forklare en betydelig forskjell. Går de uten hijab, får de færre negative kommentarer. De bli i liten grad angrepet på grunnlag av rase eller utseende. Hijab representerer en synliggjøring av religionen, og det er denne synliggjøringen av religionen som utløser diskriminerende handlinger.

Likevel er det ikke alltid lett å si hva man skal kalle det informantene utsettes for. Hva er tilsiktet? Og hva blir oppfattet? Begreper som islamhat, islamofobi, rasisme og religionskritikk kan lett sauses sammen. At den massive mediepresentasjonen av terrorhandlinger begått i islams navn skaper *frykt for islam* (islamofobi) i majoritetsbefolkningen, er *forståelig*, men ikke *rettferdig*. For det er ingen større grunn til at alle muslimer eller islam som religion skal ta ansvar for enkeltmuslimer eller gruppers kriminelle handlinger, enn at alle kristne eller kristendommen som religion skal bære straffen for hva handlinger som noen kristne har begått. Det er når denne tankegangen sementeres at islamfrykten beveger seg i retning av *islamhat*. Informantene uttrykker altså forståelse for at folk frykter islam på grunn av den informasjon de har fått eller manglende kunnskap om islam de har, men opplever diskriminering av muslimer på generelt grunnlag urimelig.

Basra forteller om en ubehagelig opplevelse på t-banen. Hun blir fysisk stoppet av en kvinne som ikke ønsker hun skulle benytte seg av kollektiv transport. Damen sier: «Din neger, din svarting, du kan se å komme deg tilbake, din jævla muslim». Ingen står opp for Basra, de både ser og hører, men forholder seg tause. Dette er ikke den siste hendelsen Basra har opplevd, selv om det er blitt færre av dem med årene. På spørsmål om hun opplever dette handler om rasisme eller islamhat, svarer Basra hun at hun tror det handler om begge deler, men at det først og fremst handler om at hun er en «synlig muslim». Hun forklarer:

«Rasisme og diskriminering finnes jo uavhengig om du går med slør eller ikke. Men jeg føler at det blir en ekstra trigger og et ekstra moment når du i tillegg til å være svart er synlig muslim da. Det er liksom med på å gjøre det enda verre».

Det finnes ingen fasit på hvilke begreper som best beskriver Basras opplevelse på t-banen. Det hun hørte og opplevde hadde i alle fall komponenter av både rasistisk, islamofobisk og diskriminerende art.

Bangstad understreker at det bare er de harde formene for islamofobi som kan karakteriseres som rasistiske og at «bruken av begrepet på ingen måte innebærer en stigmatisering av høyst legitim og nødvendig islamkritikk som retter seg mot islamfortolkninger og forståelser blant muslimer som kan være både kvinneundertrykkende, menneskerettighetsstridige, homofobe og voldslegitimerende» (Bangstad, 2014:6).

Hva så med konstruktiv religionskritikk? Er det plass for den? Jeg tror mine informanter på mange måter ikke har noe problem med å ta imot nødvendig og legitim religionskritikk, men problemet er at de stadig blir koblet til ekstreme, konservative holdninger og handlinger som de selv ikke deler.

Bilal kobler religionskritikken til ytringsfriheten. Han mener ytringsfriheten absolutt er viktig, men understreker at ikke alt er like «klokt eller lurt» å gi uttrykk for offentlig. Han mener ytringsfriheten bør brukes på en god og konstruktiv måte, at man må vet hvilken rolle man har og hvilke konsekvenser våre ytringer fører med seg. Bilal stiller for egen del ingen spørsmål ved begrunnelsen for å publisere karikaturtegnene, men stiller spørsmål ved hensikten og formålet. Han lurer på om de som ytrer seg slik er klar over hvilke ringvirkninger dette får i samfunnet, ikke minst blant dem som ikke forstår hva ytringenes hensikt er. Bilal tror ikke alle ytringer er sunne og tenker at tanken om at man kan si og gjøre hva som helst under dekke av ytringsfriheten, er ødeleggende for et ethvert samfunn. Han sier han ikke kan stille seg bak ytringsfrihetens verdi om den i praksis fører til «rasisme og sjikane av religion». Han har vanskeligheter med å tro at alle gjør det de gjør i god tro eller for å bevare ytringsfriheten som verdi. Jaqub mener på sin side at mediene er for opptatt av «å selge» og at konflikter bidrar til dette. Han mener det ikke ville skade om de også presenterte positive historier.

Poenget med artikkelen til Bangstad er å finne begreper som muliggjør et skille mellom «høyst legitim og nødvendig religionskritikk og fordommer og antipatier mot muslimer som nærmer seg regelrett rasisme» (Bangstad, 2014:6). Derfor tror jeg det også ville vært langt mer nyttig

enn å bruke tidligere begreper som stammer fra en noe annerledes virkelighet og med en litt annen problematikk enn vi står ovenfor her. Likevel har Bangstad rett i at religion (i dette tilfellet islam) i sammenhenger som dette overtar rasens funksjon som grunnlag for diskriminering. Dette betyr ikke at rasisme og diskriminering på religiøst grunnlag nødvendigvis er helt det samme.

Det er likevel grunn til å være oppmerksom på Frode Hellands bemerkning om rasismebegrepets plass i det norske samfunn. «Vi lever i et samfunn», sier han, «hvor rasisme i form av utsagn og handlinger er tydelig tilstedeværende», men at det er få som vil anerkjenne seg selv som rasister eller «rasehatere» (Helland, 2019: 11). Han hevder at om man skulle anklage noen for å uttale seg rasistisk eller at noe oppleves rasistisk, blir det tatt som «ren fornærmelse» (Helland, 2019:11). Helland har selv erfart dette: «Si til noen at det de nettopp har sagt, var rasistisk, og du har fått en forurettet fiende som opplever at han eller hun er blitt krenket på det groveste» (Helland, 2019:11). Helland mener at denne umiddelbare forsvarsmekanismen vanskeliggjør å påpeke forekomster av rasisme og at rasisme blir vanskeligere å tolke og forstå. Det andre konsekvensen av dette kan være at den rasistiske handlingen eller selve utsagnet ikke blir tatt alvorlig: «Det er ikke så farlig» eller det er «ikke vondt ment». Og den som anklager den andre for å være rasist eller påpeker rasisme blir sett på som «uhøflig», en «overdriver» eller er «overfølsom».

Det er ingen tvil om at rasisme finnes. Det er også tilfellet også i Norge. Helland, som selv påpeker skal man både være varsom med å operere med definisjoner av rasisme som «blir altomfattende» og samtidig avstå fra en definisjon som «blir så snever at den bare fanger opp de mest ekstreme formene for personlig hat eller rene voldshandlinger» (Helland, 2019:12). Spørsmålet i vårt tilfelle er om dette begrepet er det som best fanger opp det mine informanter og norske muslimer gir uttrykk for. Selv om Helland trolig plasserer seg i retning av det Bangstad omtaler som den klassiske rasismen, åpner han også opp for at negative former for «stereotypisering» og «enhetliggjøring av befolkningsgrupper og så videre kan bære preg av det vi forstår som rasisme:

«Rasisme enhetliggjør befolkningsgrupper, reduserer dem til bestemte vesensmessige eller essensielle egenskaper av kulturell eller biologiske art, slik at de implisitt eller eksplisitt blir forstått som mindreverdige, farlige og/eller problematiske på måter som framstår (bortimot)

uforanderlige. Grunnleggende i all rasisme er stereotypien, der grupper av mennesker reduseres til bestemte egenskaper og karaktertrekk, slik at individene tenderer mot å forsvinne i det generelle – man ser ikke trærne bare for skog. Stereotyper sperrer for synet av individuell forskjell og enestående trekk» (Helland, 2019:12-13).

6.5 Interseksjonalitet

Marianne Hafnor Bøe (j.f. kap.4.2.5) definerer *interseksjonalitet* som «å være bevisst på at diskriminering ikke bare skjer på bakgrunn av kjønn, men at kombinasjonen av sosiale kategorier som kjønn, etnisitet, sosial klasse, seksuell orientering og funksjonsevne kan inngå».

I hvilken grad kommer interseksjonalitet til uttrykk i mitt datamateriale? Selv om dette ikke er et hovedtema i oppgaven, finner vi også spor av dette her. Når Kinsi, for eksempel, forteller om sine utfordringer som muslim i Norge, er hun klar over at det er mange faktorer som spiller inn. Hun sier at ting ikke blir lettere når hun «både er jente, muslim og svart». Hun ler og sier at om hun også hadde vært homofil, hadde det vært «full pott». Når hun som muslimsk kvinne med hijab blir diskriminert, vet hun at det ikke *bare* handler om kjønn. Det handler *også* om at hijab kobles til islam og terrorfrykt i befolkningen, og hun vet *også* at somaliere ikke står høyt i kurs i det norske samfunn. Kinsi vet det er flere faktorer som står bak hennes opplevelser og er ikke alltid sikker på hva som til enhver tid gjør seg gjeldene.

Hafnor Bøe viser til den såkalte skamløsbevegelsen og Sofia Srour som hevder at det er en reell opplevd virkelighet for mange unge med muslimsk bakgrunn «å bli påført skamfølelse fordi de bryter med kulturelle, sosiale og moralske forventninger som de tilegnes på grunn av sitt kjønn, men også sin kulturelle og religiøse bakgrunn» (Hafnor Bøe, 2019:109). Selv om mine kvinnelige informanter avkrefter at de selv har vært direkte utsatt for slike mekanismer, er de også vel vitende om at dette skjer i noen muslimske miljøer i Norge i dag.

Basra (j.f. kap 5.8) forteller at kvinner ofte blir sett på som «underkuet og at det blir hevdet at de ikke har (sine) egne meninger». For Basras vedkommende er det heller «tvert imot». Hun mener at majoriteten av hennes muslimske venninner selv har tatt valget om å bruke hijab. De er ikke blitt tvunget. Hun skyver likevel ikke under en stol at det finnes tvang her i Norge, men at det da handler om «ukultur» og ikke islam. Basra har en opplevelse at «ukulturen blir løftet

opp som religion, og det er denne ukulturen folk som regel tenker på når de hører om islam». Hun mener videre at dette bygger opp under forestillingen om at kvinner ikke har rettigheter og at det er tradisjon for å ikke behandle kvinner godt. Basra mener det derfor er så viktig å påpeke at om man virkelig er interessert i å lære om islam og islamsk lære, lærer man at kvinnene faktisk har mange rettigheter: «I tradisjoner hvor kvinner behandles dårlig, må man ta et steg tilbake og tenke. Er det faktisk islamsk lære? Eller er det en ukultur som regjerer?». Basra synes likevel det er viktig å belyse at det finnes ukultur og at det finnes miljøer hvor ukulturen lett forveksles med religiøs tvang. Basra hevder «For meg er det ingen tvang i religionen, det er ingen tvang i islam».

Basra tar selv opp temaet om at hun valgte å bruke hijab selv. Hun forteller at hun elsker å svare: «nei, jeg ble ikke tvunget, men takk for at du spør». I kontrast til dette forteller hun uoppfordret at det er «mange jenter som har blitt tvunget til å bruke det og har sluttet å gå med det i voksen alder fordi de forbinder det med negative assosiasjoner». På spørsmål om hvem som tvinger dem svarer Basra: «brødre som regel». Dette synes hun i grunnen er rart, *fordi* hun kjenner flere jenter som selv ønsket å dekke til ansiktet, men som fikk streng beskjed av foreldrene om at de var imot det. Basra synes det er rart at brødrene ofte har fått det for seg at de kan påtvinge søstrene sine dette «samtidig som de selv lever sine dobbeltliv, hvor de går rundt og «chiller'n» og driver med sitt, men søsteren skal være tildekt». Basra sier hun kjenner jenter som er veldig tydelig på at det er brødrene som er opptatt av dette og ikke deres foreldre. Hun synes det er trist at jentene av den grunn får negative assosiasjoner forbundet med å bruke slør. Derfor har det vært viktig for Basra å tenke nøye igjennom hvordan hun skal gå fram med sin egen datter. Hun er svært opptatt av at dette må være et personlig valg og ikke noe en må gjøre. Da blir det hele noe som er naturlig. Dette eksemplet bekrefter at det ikke nødvendigvis bare er majoritetssamfunnets forhold til islam og muslimske kvinner som spiller inn, men også andre faktorer.

I datakapitlene fortelles ellers det om de mannlige informantene som blir anklaget for å være kvinneundertrykkere og som behandlet kvinner som «søppel». I den forbindelse sier Saima:

«Nordmenn vil bare «redde meg. Jeg trenger jo å reddes fra den slemme aggressive muslimske mannen. Den aggressive muslimske mannen må fanges, han må irettesettes og holdes på plass, men jeg trenger å reddes. Om jeg ikke ønsker å bli reddet, så liker

de meg ikke, det er først når og hvis jeg forteller om min stakkarslige grusomme historie at jeg er likandes».

Saima nevner de «Skamløse jentene». De ble kjempepopulære fordi de tok oppgjøret med ukultur i innvandremiljøene. Hun synes dette var en fantastisk sak, uten tvil, men da det var en guttegjeng som gjorde noe lignende, fikk de langt fra den samme mediedekningen, ingen var interessert i å høre om det, sier hun. Saima lurer på hvorfor man bare er interessert i å høre om innvandrerkvinnens kamp og ikke historien om innvandrer menn. Hun tror årsaken til dette handler om det eksisterende «narrativet»: «Innvandrer mannen er alltid aggressiv, han er ikke den som trengs å reddes, han er jo undertrykkeren».

Det jeg finner interessant her er at både de som vil «redde jentene» og de som ønsker å «kvitte seg med islam» bærer på samme misforståelse og fordommer. Dette er eksempler på at ulike årsaker til diskriminering ofte lever side om side.

Enkelte av mine mannlige informanter avkrefter også at «de skamløse jentene» er mennesker de kan relatere seg i noen grad til. Bilal synes det er fint at de gir uttrykk for sine personlige meninger og diskuterer gjerne med både dem og andre enten han er enig eller uenig. Men han kan ikke forholde seg til deres syn på islam eller det å være muslim i Norge. Han mener det de gjenspeiler, ikke representerer han. Han mener også at medias fremstilling av islam er «et problem», da særlig bestemte aktører. Blant disse blir også «de skamløse jentene» nevnt.

6.6 Talspersoner for Islam

Norske muslimer representerer en minoritetsreligion i det norske samfunn. Selv om det finnes norske konvertitter til islam, har den største andelen av muslimer sin bakgrunn fra Pakistan, Syria, Marokko, Iran, Irak, Tyrkia, Afghanistan, Somalia og Bosnia-Hercegovina. Disse er enten selv innvandrere, eller nordmenn med innvandrerbakgrunn. Mine utvalgte informanter tilhører de sistnevnte og har sin etniske opprinnelse i tre land – Pakistan, Somalia og Marokko.

Denne oppgaven har blant annet hatt som mål å lytte til disse informantene erfaringer, synspunkter og perspektiver på definerte spørsmål. Deres innspill er så blitt brakt inn en større faglig diskusjon med andre stemmer om de samme temaer. Ulike stemmer er viktig i samfunnsvitenskapelig forskning. Alle bør få anledning til å si sin mening om det som skjer på forskjellige arenaer i samfunnet.

I dette tilfelle har dette vært ekstra viktig. Informantene har ikke uttalt seg om en fjern sak; de har raust delt sine erfaringer om egen tro, egne relasjoner og eget liv. Mye av dette har utfoldet seg i det offentlige rom, men mye av det som er blitt fortalt kan likevel beskrives som noe personlig, ja, i noen tilfeller på grensen til det private.

Bushra Ishaq har skrevet boken med den talende tittelen, *Hvem snakker for oss – Muslimer i dagens Norge – hvem er de og hva mener de?* Tittelen løfter fram et anliggende som oppleves svært påtrengende i denne oppgaven. Informantene har alle dyrt kjøpte erfaringer med hva andre tror, sier og mener «om dem». De har i mindre grad opplevd at noen har snakket «til dem». De har langt oftere blitt beskrevet, karakterisert og stereotypisert av andre enn de selv har fått anledning å fortelle andre hvem de *egentlig* er.

Informantene uttrykte glede over å få delta i denne undersøkelsen; trolig fordi de gjerne ønsker at representanter fra den norske majoritetsbefolkningen skal få høre deres *egen* versjon av hva det vil si å være muslim og ikke de versjoner formidlet av *andre* og i særlig grad kommunisert gjennom mediene.

Aamina sier, nokså tankevekkende:

«Det første media tenker på når de hører ordet islam er «terrorgrupper og litt sånne ekstreme holdninger hvor kvinner ikke får utdanne seg eller jobbe og at de må kun holde seg hjemme og føde barn».

Informantene refererer gjennomgående til den ofte kommuniserte koblingen mellom islam som religion og terrorhandlinger begått i islams navn. De uttrykker sterk frustrasjon over dette og mener dette har bidratt til stigmatisering eller «stempling» av muslimer i offentligheten. De gir mediene skylden for dette, og mener dette er en overforenkling og gir en skjev fremstilling av hva islam og muslimer er. Informantene uttrykker forståelse for at slike terrorhandlinger både skaper frykt og bidrar til skepsis mot muslimer, men gir samtidig uttrykk for at dette er urettferdig. Hvorfor skal «alle» stå til ansvar for det «noen» (få) gjør? De mener at ingen andre nordmenn opplever det samme. Etniske nordmenn må stå til rette for sine handlinger som enkeltpersoner, ikke som kollektiv gruppe.

Informantene ønsker å endre på dette inntrykket. De tror ikke de når fram gjennom mediene, men de er opptatt av å presentere et positivt bilde av islam og muslimer ved selv å være gode

medmennesker på de arenaer de ferdes og ved at andre blir kjent med dem. De ønsker å gi religionen et positivt ansikt. Det informantenes svar ikke reflekterer er at alle andre muslimer også gir sin religion et ansikt, noen et helt annet ansikt. At representanter for kjente terrororganisasjoner eller andre begår terrorhandlinger eller kriminelle handlinger i islams navn blir besvart med at dette ikke har noe med islam å gjøre eller omtalt som «ukultur».

På grunnlag av en omfattende spørreundersøkelse og i samarbeid med ledende forskermiljøer, hadde Bushra Ishaq gjennom sin bok et mål å kartlegge den norske muslimske befolkningen. Hun viser her til islamfiendtlige miljøer og støttespillere av Eurabia-konspirasjonsteorier hvor betydningen av ordet *taqiyya* har fått en ny og annen definisjon. For dem handler *taqiyya* om at muslimer utnytter retten til å lyve overfor ikke-muslimer for å sette seg selv i et bedre lys og for å skjule sitt egentlige mål om å overta Europa. Likevel er det bare et mindretall i den norske befolkningen som deler en slik oppfatning. Ishaq hevder at muslimer ofte blir omtalt som en mer eller mindre homogen gruppe og at det blir uttrykt med «en generaliserende undertone når norske politikere advarer mot islamisering av Norge, eller erklærer krig mot radikal islam ved å oppfordre alle muslimer til å ta kollektivt ansvar for å bekjempe terror» (Ishaq, 2017:18).

Ishaq påpeker at denne generaliseringen rammer muslimene i norsk samfunnsnivå, noe som er vel dokumentert av Institutt for samfunnsforskning (Ishaq, 2017:18). Mine informanter løfter også opp denne problematikken. De opplever seg åpenbart rammet. Generaliseringen bidrar til skarpere skillelinjer mellom mennesker i et mer eller mindre mangfoldig samfunn. Det undergraver muligheten for en felles identitetsfølelse og bidrar til å skape og opprettholde et tydelig skille mellom *oss* og *dem*. Ishaq hevder det er viktig å «ta innover seg ståstedet til muslimer flest» (Ishaq, 2017: 68) når en i Vesten og Norge diskuterer islams rolle i konflikter. For å kunne klare å leve side om side i et pluralistisk samfunn er det viktig at en forstår hverandre, hevder hun. Ishaq mener det er helt uproblematisk å være uenig med muslimer, å komme med konstruktiv islamkritikk og å velge å ta avstand fra deres virkelighetsforståelse. Samtidig understreker hun betydningen av å «lytte til muslimer som gruppe» og at dette innebærer å gi «dem verdighet som mennesker» (Ishaq, 2017:69).

Bushra Ishaq mener at både den muslimske minoritetsbefolkningen og den norske majoritetsbefolkningen står sammen om å beskytte «frihetsidealer og like rettigheter for kvinner» (Ishaq, 2017:174). Diskusjonen om bruk av hijab har likevel vist at det kan være ulike

synspunkter på hva denne friheten består i og hvem det er som har definisjonsmakten på frihet. *Hvem snakker for oss* utfordrer oss egentlig til å lytte til hva muslimer selv mener, tenker og tror. Ønsket eller kravet om å eie definisjonsmakten over eget liv og egen tro blir også sterkt vektlagt av mine informanter. I intervjuene møter vi mennesker som både har en sterk religiøs identitet og nasjonalfølelse, men som hele veien opplever at dette blir forstyrret ved at *andre* forteller *dem* hvem de *er* og hva de *egentlig* mener. De ønsker å være talspersoner i egne liv.

Det er sikkert mulig å hevde at mine informanter ikke er representative for unge norske muslimer, men jeg finner ikke grunnlag for å hevde dette ut fra mine data. Jeg har etter kontakt med andre norske muslimer heller ikke grunnlag for å si at de representerer en annen type islam. De tenker ikke det er en motsetning mellom islam og norske verdier, og mellom nasjonalfølelse og religiøs identitet.

7 AVSLUTTENDE KONKLUSJON

Denne oppgaven har hatt søkelys på «norske muslimer» og «norsk islam». Vi har sett nærmere på relasjonen mellom nasjonalfølelse og religiøs tilhørighet, kulturell tilhørighet og muslimsk trospraksis. For å besvare oppgavens problemstilling har jeg hovedsakelig benyttet meg av ti kvalitative intervjuer med personer med bakgrunn fra Somalia, Pakistan og Marokko.

Oppgavens problemstilling har vært som følger:

Hvordan opplever og beskriver ti utvalgte norske muslimer forholdet mellom nasjonalfølelse og religiøs tilhørighet?

Problemstillingen ble operasjonalisert ved hjelp av fire forskningsspørsmål:

- Hvordan opplever og beskriver informantene sin religiøse tilhørighet?
- Hvordan beskriver informantene sin egen identitet?
- Hvordan opplever og beskriver informantene sin nasjonalfølelse?
- Hvordan beskriver informantene forholdet mellom nasjonalfølelse og religiøs tilhørighet? Og hvordan påvirkes forholdet mellom de to?

Dataene er presentert og diskutert i lys av utvalgte samfunnsvitenskapelige perspektiver og teorier og tidligere forskning; i tillegg til aktuell debatt om «norsk islam» og muslimer i Norge.

Informantene er alle født i Norge eller er kommet til Norge før fylte fem år. Deres foreldre har alle innvandret fra sitt opprinnelsesland; Somalia, Pakistan og Marokko. Informantene behersker alle foreldrenes morsmål om enn noe forskjellig. Noen av dem har vært regelmessig på besøk i foreldrenes hjemland, andre har knapt vært der eller ikke vært der i det hele tatt. På besøk i foreldrenes hjemland har de alle til felles at de verken opplever seg som henholdsvis somalisk, pakistansk eller marokkansk, men norsk. De blir heller ikke ansett som somaliske, pakistanske eller marokkanske iblant lokalbefolkningen. I Norge derimot, opplever de det stikk motsatte og blir ikke anerkjent som fullverdige nordmenn. De opplever seg på sett og vis i et ingen manns land; de er verken fullt ut det ene eller det andre.

De er alle muslimer og betrakter seg selv som det. Religionen står sterkt hos alle, selv om religiøs praksis varierer i form og innhold. Informantene mener det norske samfunn legger til rette for islamsk trospraksis, men at utfordringen består i at nordmenn flest har liten kjennskap til norske muslimer og islam som religion. Ekstremisters påberopelse av terrorhandlinger utført

i islams navn forsterker skepsisen mot islam i samfunnet og bidrar til stigmatisering av norske muslimer.

Noen informanter opplever at islam allerede er fullt forenlig med norsk kultur, mens andre hevder noen norske muslimske moskeer har en lang vei å gå med tanke på å kontekstualisere muslimsk tro og trospraksis i det norske samfunn.

Informantene opplever utvilsomt et vedvarende spenningsforhold mellom norsk majoritetskultur og deres tilhørighet til en religiøs minoritet. Likevel er de alle optimistiske med tanke på fremtiden. De anser Norge som sitt hjem og tror mangfoldet etter hvert vil få større aksept og spillerom.

Alle informantene vektlegger sterkt sin muslimske identitet og tilhørighet. Islam er et uoppgivelig sentrum og omdreiningspunkt og en viktig del av hverdagen. Alle gir også uttrykk for at de «føler seg norsk», selv om de ikke betyr at de er «norsk-norsk». Følelsen av å være norsk utelukker ikke at de samtidig føler seg somalisk, pakistansk eller marokkansk. Disse «identitetene» oppleves å gli over i hverandre, de ekskluderer ikke hverandre. Dette svarer på hovedspørsmålene i oppgavens problemstilling. Det er ingen motsetning mellom om å være norsk, somalisk/pakistansk/marokkansk og muslim. Nasjonalfølelse og religiøs tilhørighet er forenlig, de henger sammen. Samtidig opplever de hele veien en spenning mellom egen selvforståelse og majoritetssamfunnets beskrivelse og oppfatning av hvem de er. Mediene hevdes å ha hatt en sentral betydning i hvordan islam er blitt forstått og misforstått blant Norges befolkning.

Denne oppgaven har hatt et begrenset kildetilfang, men kan være et godt utgangspunkt for videre arbeid med de samme eller med beslektede temaer. Det ville vært fullt mulig å utvide denne undersøkelsen ved å inkludere enda flere informanter. En kunne også valgt å gå dypere inn i det enkelte av de fire forskningsspørsmålene.

Arbeidet med denne oppgaven har vært berikende. Det inspirerer til fortsatt arbeid med både disse og tilsvarende spørsmål.

8 LITTERATURLISTE

Abid Raja (Mai, 2020) *Når kan jeg si «mitt Norge»?* Hentet fra:

<https://www.nrk.no/ytring/nar-kan-jeg-si- mitt-norge-1.15029722>

Anker, T. (2020) *Analyse i praksis*. (1.utg) Oslo: Cappelen Damm Akademisk

Bangstad, S (2014) *Islamofobi og Rasisme*. Hentet fra: <https://antirasistisk.no/islamofobi-og-rasisme/>

Brandvold, Å. (August, 2020) *Skal feie gatene fri for rasisme*. Hentet fra:

<https://klassekampen.no/utgave/2020-08-10/skal-feie-gatene-fri-for-rasisme>

Erna Solberg (September, 2020) *Handlingsplan mot diskriminering av og hat mot muslimer*.

Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/handlingsplan-mot-diskriminering-av-og-hat-mot-muslimer/id2765687/>

- Grønmo, S. (2016). *Samfunnsvitenskapelige metoder* (2. utg. ed.). Bergen: Fagbokforl.
- Hafnor Bøe, M.(2019) *Feminisme I Islam* (1.utg) Oslo: Universitetsforlaget.
- Helland, F. (2019). *Rasismens retorikk*. (1.utg) Oslo: Pax Forlag AS.
- Horgen Friberg, J. (januar, 2017) *Assimilering på norsk*. Hentet fra: <https://www.nrk.no/ytring/assimilering-pa-norsk-1.13336858>
- Horgen Friberg, J. (2017) *Assimilering på Norsk – Sosial mobilitet og kulturell tilpasning blant ungdommer med innvandrere bakgrunn*. Hentet fra: <https://www.fafo.no/zoo-publikasjoner/fafo-rapporter/item/assimilering-pa-norsk>
- Ishaq, B. (2017). *Hvem snakker for oss?* (1.utg) Oslo: Cappelen Damm AS.
- Johannessen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (4. utg.). Oslo: Abstrakt.
- Kvale, S., Brinkmann, S., Anderssen, T., & Rygge, J. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2. utg. ed.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Oslo Universitets sykehus (Juli, 2020) *Flerkulturell Doula*. Hentet fra: <https://oslo-universitetssykehus.no/likeverd-og-mangfold/flerkulturell-doula>
- Salole, L. (2020) *Cross Cultural Kids* (1.utg) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Shakar, Z. (2019) *Tante Ulrikkes vei* (10.opplag) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Sharif, G. (2020) *Hør her 'a!* (1.utg) Oslo: Cappelen Damm AS.
- Usman Rana (2016) *Norsk Islam – Hvordan elske Norge og Koranen samtidig*. (1.utg) Oslo: Aschehoug Forlag.
- Vogt, K. (Juli, 2020) *Id*. Hentet fra: <https://snl.no/id>
- Vogt, K. (September, 2019) *Sunni Islam*. Hentet fra: <https://snl.no/sunniislam>. Hentet: 04.08.2020
- Vogt, K. (Februar, 2018) *Muharram*. Hentet fra: <https://snl.no/muharram>

Vogt, K. (Oktober, 2018) *Sjia islam*. Hentet fra: <https://snl.no/sjiaislam>. Hentet: 04.08.2020

9 Ordforklaringer

Ord og begreper som ikke er listet opp her, er definert fortløpende igjennom avhandlingen.

Doula – En kvinne med erfaring fra to ulike kulturer som kan følge fødekvinnen tett under både svangerskap, fødsel og barselstid. Den flerkulturelle doulaen kan dele sin erfaring og styrke, gi trygghet til fødekvinnen, være til stede, dele praktiske kunnskaper og bidra til å gi kvinnen mestringsfølelse. En flerkulturell doula har samme språk, opprinnelsesland (region), kultur og tradisjon som kvinnen som skal føde, og har selv erfaring med å føde på et norsk sykehus. En flerkulturell doula skal ikke brukes som en tolk, men skal være en emosjonell og praktisk støtte. En veiviser inn i det norske helsesystemet. (<https://oslo-universitetssykehus.no/likeverd-og-mangfold/flerkulturell-doula>)

Eid – (også kjent som: id) Fest, feiring, religiøs feiring, religiøs høytid. Brukes om to årlige høytider som feires over hele den muslimske verden (Vogt, 2020)

Hadith – Fortellinger om hva profeten Muhammad skal ha sagt og gjort (Hafnor Bøe, 2019: 168)

Hijab – Hodeplagg som dekker hår, ører og vanligvis hals (Hafnor Bøe, 2019:168)

Jihad – Strev eller kamp (Hafnor Bøe, 2019: 169)

Muharram – Den første måneden i det islamske måneåret (Vogt, 2020)

Sharia – islamsk lov (Hafnor Bøe, 2019: 170)

Sunna – Tradisjon, etablert skikk, sedvane (Hafnor Bøe, 2019:170)

Sunni – Sunniislam er en trosretning innenfor islam som omfatter omkring 85 prosent av alle muslimer. Betegnelsen innebærer en avgrensning både i forhold til sjiaislam og til sekteriske grupper, det vil si grupper med synspunkter som oppfattes som «innovasjoner», og som avviker fra flertallets etablerte tro og praksis. Sunnimuslimene ser seg som forvaltere av profetens autentiske tradisjon (sunna). Den fullstendige selvbetegnelsen er «tradisjonens og fellesskapets folk» (ahl al-sunna wa al-jama'a) (Vogt, 2019)

Sjia – sjiaislam, (arab. shiat Ali, `Alis parti`) er den nest største trosretningen innenfor islam, og representerer en innflytelsesrik gren av det islamske fellesskapet. Omkring 15 prosent av verdens muslimer tilhører sjiaislam. Den andre hovedretningen er sunniislam. Hovedforskjellen mellom de to er knyttet til sjiaenes imamlære og imankult. De to trosretningene har derfor en rekke ulikheter i lære og praksis, men står på felles grunn (Koranen og læren om profeten Muhammad som Guds sendebud) og fremtrer utad som ett fellesskap. (Vogt, 2018)

10 VEDLEGG

10.1 Vedlegg 1, Samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet:

«Hvordan norske muslimer opplever forholdet mellom nasjonalitetsfølelse og religiøs tilhørighet»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å forske på norsk islam og forholdet mellom nasjonalitetsfølelse og religiøs tilhørighet. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Formålet med prosjektet er å gå dypere inn i forståelsen av forholdet mellom nasjonalitetsfølelse og religiøs tilhørighet. Oppstår det situasjoner hvor norske muslimers nasjonalitetsfølelse stilles i spenning eller er i konflikt med hverandre på en spesiell måte? Dette er et forskningsprosjekt som skal brukes i forbindelse med en masteroppgave.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

MF Vitenskapelige høyskole er ansvarlig for prosjektet.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta, innebærer det at du deltar i et intervju. Det vil ta deg opptil 1 t og 15 min. Intervjuet inneholder spørsmål om forholdet mellom din nasjonalitetsfølelse og din religiøse tilhørighet. Det vil bli tatt notater og lydopptak av hele intervjuet. Dine svar fra intervjuene blir registrert elektronisk og anonymisert.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke

samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrevet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

De som vil ha tilgang på dine opplysninger er studenten som holder intervjuet og veileder ved behandlingsansvarlig institusjon.

Navnet og kontaktopplysningene dine vil bli erstattet med en kode som lagres på en egen navneliste adskilt fra øvrige data. Datamaterialet vil bli lagret på en forskningsserver og vil være innelåst utenom bruk.

Deltakerne vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjon.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 20 mai 2020 og personopplysninger og opptak vil bli slettet ved denne datoen. Transkribert, kodet og anonymisert data vil bli videre oppbevart til f.eks oppfølgingsstudier, etterprøvbarehet og arkivert for senere forskning på ubestemt tid.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,

å få rettet personopplysninger om deg,

få slettet personopplysninger om deg,

få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og

å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra *MF Vitenskapelige høyskole* har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

MF Vitenskapelige høyskole ved veileder, Sturla J.stålsett: sturla.stalsett@mf.no

Eller

Student, Silje Gravaas: silje.gravaas@gmail.com

Vårt vernombud ved MF Vitenskapelige høyskole: *Mona Gulbrandsen Bø*: mona.g.bo@mf.no

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig

(Forsker)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «*Hvordan norske muslimer opplever forholdet mellom nasjonalitetsfølelse og religiøs tilhørighet*», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

å delta i *intervju*

at det blir tatt opp lydopptak av meg

at opplysninger om meg publiseres uten at jeg kan gjenkjennes

at anonymiserte opplysninger av meg vil bli oppbevart videre for videre forskning på feltet.

Jeg samtykker til at mine personopplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 20. mai 2020.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

10.2 Vedlegg 2, Godkjenning NSD

05.02.2020 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 5.2.2020 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte. For å sikre at det ikke fremkommer identifiserende opplysninger om tredjepersoner under intervjuene, anbefaler NSD at studenten gjør utvalget oppmerksomme på at det ikke må utleveres identifiserende opplysninger om andre utenforstående under intervjuene.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke typer endringer det er nødvendig å melde: https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om etnisk opprinnelse, religion og filosofisk overbevisning og alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 15.5.2020.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og art. 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a, jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om: - lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen - formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål - dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet - lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20). NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13. Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32). For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Lisa Lie Bjordal

10.3 Vedlegg 3, Intervju-guide

Personalialia

- Hva er din alder?
- Hva er din høyeste fullførte skolegang?
- Er du i jobb?
- Er du født/oppvokst i Norge? (Hvor gammel var du da du eventuelt kom?)
- Engasjerer du deg i frivillig arbeid?
- Har du en hobby eller driver du med en slags form for fritidsaktivitet?
- Hvor kommer foreldrene dine fra?
- Når kom de til Norge?

Religiøs tilhørighet

- Anser du deg selv som muslim?
- Hvor viktig er islam for deg og din hverdag?
- Har du et aktivt forhold til en moskè?
- Hva er islam for deg og hva betyr det å praktisere islam?
- Er det en utfordring å praktisere islam i Norge? Hvilke utfordringer står du eventuelt ovenfor?
- Hva opplever du som lett ved å praktisere islam i Norge?
- Opplever du at det er en eller flere religioner som får mer plass i Norge?
- Er foreldrene dine muslimer?
- Har du søsken? Er de muslimer?
- Ønsker du å være muslim på en annen måte enn foreldrene dine? Og hvis tilfelle, på hvilken måte?

Moskè

- Hva slags språk snakker de i Moskeen du tilhører?
- Hvilke nasjonaliteter er representert i moskeen du tilhører?
- Finnes det imamer som snakker norsk og som tenker ut ifra en norsk kontekst?
- Savner du imamer som snakker norsk og tenker ut ifra en norsk kontekst?
- Kjenner du til om det finnes utdanningstilbud for imamer i Norge?
- Hva tenker du om at det ikke finnes utdanningstilbud for imamer i Norge?
- Opplever du at din moske representerer måten du ønsker å være muslim på?
- Eventuelt hvorfor? Hvorfor ikke?
- Opplever du at Islamsk Råd Norge representerer deg som muslim?
- Eventuelt hvorfor? Hvorfor ikke?

Norsk og norskhet

- Anser du deg som Norsk? Eventuelt hvorfor og hvorfor ikke?
- Hva vil det si å være norsk for deg?
- Opplever du selv at du blir anerkjent som en likeverdig del av det norske samfunnet på lik linje med etniske nordmenn? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Hva liker du ved Norge?
- Hva slags holdninger har majoritetsbefolkningen i Norge til Islam, slik du opplever det?
- Har du norske ikke-muslimske venner?
- Opplever du det vanskelig å komme i kontakt med nordmenn som ikke er muslimer? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Er det noen norske normer/skikker/tradisjoner som du egentlig har sansen for, men som du ikke forteller andre muslimer at du liker?
- Er det noen muslimske normer/skikker/tradisjoner som du liker, men som du ikke forteller norske ikke-muslimer at du liker?

Nasjonalitetsfølelser vs. Religiøs tilhørighet

- Opplever du at du framstår annerledes ovenfor muslimer og familie enn du gjør ovenfor andre nordmenn?
- Hvilken identitet er viktigst for deg? Om du måtte velge? Opplever du å måtte velge mellom identiteter noen gang?
- Opplever du at det er deler ved din tro som er utfordrende å forklare eller argumentere for ovenfor ikke-muslimske nordmenn?
- Opplever du at det er deler ved din norske identitet som er vanskelig å forklare ovenfor andre muslimer?
- I hvilken grad er Norge et land med verdier du kan stå for?
- På hvilken måte er Norge et land med statsledere du kan stole på?
- Kjenner du på en nasjonalitetsfølelse til Norge? Kan du beskrive hva det vil si for deg?
- Kjenner du på en nasjonalitetsfølelse til dine foreldres hjemland? Hvorfor og på hvilken måte?
- Hva slags forventninger har foreldre/familie til deg da det gjelder religiøs tilhørighet?
- Hva slags forventninger har foreldre/familie til deg da det gjelder kulturell tilhørighet?

- Hva slags forventninger har det norske samfunnet til deg som nordmann?

Integrering

- Hva er din definisjon på integrering?
- Hva vil det si å være integrert i Norge?
- Opplever du at du er integrert?
- Hvem krever hva? Og hvorfor?

Verdier

- Hvilke verdier er viktig for deg?
- Hvilke verdier står høyt i Islam?
- Hva er norske verdier?
- Er det noe Islam foreskriver som ikke finner sted i Norge?
- Hva burde være annerledes i forholdet mellom Norge og Islam?

Media

- Diskuterer du og din familie/vennekrets saker som blusser opp i media om Islam?
- Opplever du noen gang ytringsfrykt blant dine muslimske venner/familiemedlemmer?
- Kjenner du deg igjen i det bilde av islam som fremstilles i media? Hvorfor? Hvorfor ikke?

Kultur

- Skal du delta eller har du deltatt på julebord? Hva synes du om konseptet?
- Feirer du 17.mai? På hvilken måte feirer du 17.mai?
- Feirer du jul på noen måte?
- Er jul og eid sammenlignbart? Opplever du at jul og eid bør likestilles i Norge?
- Har du noen gang opplevd en ubehagelig situasjon her i Norge fordi du er Muslim? Kan du fortelle om hendelsen og hva den gjorde med deg?